

VYSOKÁ ŠKOLA BÁŇSKÁ – TECHNICKÁ UNIVERZITA OSTRAVA

EKONOMICKÁ FAKULTA

KATEDRA MARKETINGU A OBCHODU

Mediální obraz Srbska ve vybraných českých médiích

Media Image of Serbia in Selected Czech Media

Student: Filip Muroň

Vedoucí bakalářské práce: Ing. Jana Gibarti, Ph.D.

OSTRAVA 2018

VŠB - Technická univerzita Ostrava
Ekonomická fakulta
Katedra marketingu a obchodu

Zadání bakalářské práce

Student:

Filip Muroň

Studijní program:

B6202 Hospodářská politika a správa

Studijní obor:

7202R020 Ekonomická žurnalistika

Téma:

Mediální obraz Srbska ve vybraných českých médiích
Media Image of Serbia in Selected Czech Media

Jazyk vypracování:

čeština

Zásady pro vypracování:

1. Úvod
2. Hospodářsko-politický profil současného Srbska
3. Mediální obraz Srbska v českých médiích
4. Srovnání mediálního obrazu Srbska s jeho sociální realitou
5. Využití řešené problematiky v žurnalistice
6. Závěr

Seznam použité literatury

Seznam zkratk

Prohlášení o využití výsledků bakalářské práce

Seznam příloh

Přílohy

Seznam doporučené odborné literatury:

ĐINĐIĆ, Zoran. *Put Srbije u Evropu*. 3. vyd. Beograd: Draslar partner, 2009. 408 s. ISBN 978-86-7614-033-6.

HLADKÝ, Ladislav. *Vztahy Čechů s národy a zeměmi jihovýchodní Evropy: Relations between Czechs and the nations and countries of Southeastern Europe*. Praha: Historický ústav AV ČR, 2010. 368 s. ISBN 978-80-7286-171-2.

ŠTĚPÁNEK, Václav. *Současné Srbsko, politika, kultura, Evropská unie*. Brno: Albert, 2007. 160 s. ISBN 80-7326-127-8.

Formální náležitosti a rozsah bakalářské práce stanoví pokyny pro vypracování zveřejněné na webových stránkách fakulty.

Vedoucí bakalářské práce: **Ing. Jana Gibarti, Ph.D.**

Datum zadání: 24.11.2017

Datum odevzdání: 11.05.2018

Vojtěch Spáčil

doc. Ing. Vojtěch Spáčil, CSc.
vedoucí katedry

Zdeněk Zmeškal

prof. Dr. Ing. Zdeněk Zmeškal
děkan fakulty

Čestné prohlášení

Prohlašuji, že jsem celou bakalářskou práci vypracoval samostatně pomocí citované literatury a použitých zdrojů.

V Ostravě dne 7. srpna 2018

Filip Muroň

Poděkování

Rád bych tímto poděkoval vedoucí bakalářské práce Ing. Janě Gibarti, Ph.D. za ochotu, pomoc a poskytování odborných rad nejen během zpracovávání této bakalářské práce, ale i v průběhu celého studia. Mimoto bych chtěl poděkovat Mgr. Ivaně Šulákové za veškeré rady a konzultace během studia i celé katedře Ekonomické žurnalistiky za jejich profesionální přístup a vedení studentů po celou dobu jejího fungování.

Děkuji také svým blízkým za veškerou pomoc a podporu během psaní. Díky patří i všem ochotným respondentům, kteří si našli čas na své odpovědi (zejména pro 5. kapitolu této práce).

Zahvaljujem također Ambasadi Republike Srbije u Češkoj Republici za posuđene materiale, i naravno svim dragim jugoslavenskim prijateljima.

OBSAH

1. ÚVOD	1
Увод на српском језику (úvod v srbštině)	3
2. HOSPODÁŘSKO-POLITICKÝ PROFIL SOUČASNÉHO SRBSKA.....	4
2.1 GEOGRAFICKÝ KONTEXT BALKÁNU A JEHO ETYMOLOGIE	4
2.2 PŘÍCHOD SLOVANŮ NA BALKÁNSKÝ POLOOSTROV	5
2.3 VZNIK HISTORICKÉHO SRBSKA A PŘÍKLON K PRAVOSLAVÍ.....	7
2.4 POD NADVLÁDOU OSMANŮ	13
2.5 SRBSKÉ POVSTÁNÍ A CESTA K SAMOSTATNÉMU STÁTU	17
2.6 BALKÁNSKÝ SUD SE STŘELNÝM PRACHEM.....	22
2.7 JUGOSLÁVIE POD JOSIPEM BROZEM TITEM	30
2.8 KRVAVÝ ROZPAD JUGOSLÁVIE	33
2.9 NÁROČNÝ PŘEROD V DEMOKRATICKÝ STÁT A SOUČASNOST	40
2.9.1 Hospodářství.....	41
2.9.1.1 Současná ekonomika	44
2.9.2 Politika	45
2.9.2.1 Politický systém a stranické pojetí srbské politiky	47
2.9.2.2 Současná politika.....	53
2.9.3 Migrační politika Srbska	55
3 MEDIÁLNÍ OBRAZ SRBSKA V ČESKÝCH MÉDIÍCH	56
3.1 MNOŽSTVÍ VYDANÝCH TEXTŮ V JEDNOTLIVÝCH MĚSÍCÍCH	57
3.2 TÉMATA PUBLIKOVANÁ MÉDII.....	59
3.2.1 Půlroční shrnutí	66
3.2.2 Celoroční zhodnocení.....	70
3.3 ŽURNALISTICKÉ ŽÁNRY VYDANÝCH TEXTŮ	71
3.4 HODNOTA VYJÁDŘENÍ.....	72
4 SROVNÁNÍ MEDIÁLNÍHO OBRAZU SRBSKA S JEHO SOCIÁLNÍ REALITOU	75

5 VYUŽITÍ ŘEŠENÉ PROBLEMATIKY V ŽURNALISTICE.....	78
5.1 ÚVODNÍ ČLÁNEK.....	78
5.2. INTERVIEW.....	83
5.3 ANKETA	88
5.4 RECENZE.....	90
6 ZÁVĚR.....	94
Закључак на српском језику (závěr v srbštině)	95
Seznam použité literatury.....	96
E-Booky	98
Školní práce.....	99
Elektronické zdroje	102
Seznam grafů a tabulek	106
Seznam zkratk	107

1. ÚVOD

Dnešní doba, kdy člověk nasedne do letadla a nejpozději za dvě hodiny vystoupí na kterémkoli evropském letišti, je pro mnohé příjemná a naplňující. Lidé tak poznávají nejen Evropu, ale i další místa na širém světě. Existují však destinace, které mají co nabídnout, i přesto však svůj potenciál dostatečně nevyužívají nebo toho ani nejsou schopny. Překážkou se mnohdy může stát špatný obraz, který vytváří často i média. Podobně je tomu i v případě Srbska, které k České republice nemá daleko i díky tomu, že patří mezi slovanské národy, které spolu v průběhu dějin vcházely v kontakt. I tak si ale mnohdy jako první vybavíme nebezpečí a chaos spojený s krvavými válkami z 90. let minulého století. Jedná se však stále o zemi sužovanou problémy a genocidami?

Jak vyplývá z ankety, která je součástí této bakalářské práce, lidé se v areálu, který leží blíže než tisíc kilometrů od České republiky, příliš nevyznají a nejčastěji se jim Srbsko spojí právě s válkami a rozpadem Jugoslávie. Ta k tomuto národu bezesporu patří a nelze ji odpárat, je však více než zřejmé, že se tento stát z radikalismu pocházejícího z konce minulého století poučil, což dokládají i reakce na definitivní vyhlášení Kosovské republiky v roce 2008, která nevyvolala řežbu jako za vlády Slobodana Miloševiče.

„Sud prachu, Evropský Orient. / Doutnák, Jablko sváru. / Tak vyvolávali kameloti po ránu, / titulky listů, / jež psávaly v minulosti o Balkánu,“ zní část básně Tomeho Canzova, kterou charakterizuje obyvatelé Balkánského poloostrova. Jižní Slované jsou válečníci nebo sud se střelným prachem, jak popisuje Canzov. Na druhou stranu to byli právě oni, kdo se v minulosti nezalekl ani velmocí, jakými bylo třeba hitlerovské Německo, Rakousko-Uhersko nebo Osmanská říše. Jde o národ, jenž se v minulosti nenechal zastrašit, i když stál proti jednoznačné přesile. Už během osidlování Balkánu byla znát jejich chrabrost, když se vydali osidlovat území, které už bylo zabrané nikým menším než samotnou východořímskou říší. Už tehdy se začal tříbit charakter srbského národa a během staletí je ovlivňovaly a zocelovaly další události, které přicházely. Proto jsem se rozhodl dát v této práci také prostor částí, jež popisuje utváření srbského národa v průběhu dějin a mnohdy má spojitost i s dnešním jednáním. Je totiž problém v některé části dějin učinit řez. Příkladem může být problém s uznáním svrchovanosti Kosova, neboť právě tato problematika sahá stovky let do minulosti.

Před samotnou mediální analýzou zvoleného tématu tak chci stanovit premisu, která tvrdí, že je o Srbsku v českých médiích informováno spíše v negativním světle a lidé tak mají tento stát spojený spíše s nebezpečím nebo nestabilitou. V žurnalistické části pak tento předpoklad mohou vyvrátit i odborníci zaměřující se právě na Srbsko, Balkán a politiku obecně. Mám totiž za to, že by byla škoda mít nesmyslně zkreslené představy o jiném (slovanském) etniku.

„Kontakty mezi českým a srbským prostředím existují již řadu století, v různých obdobích se však rozvíjely s proměnlivou intenzitou. Přes srbské teritorium například ve středověku ojediněle putovaly do Jeruzaléma významnější osobnosti z českých zemí. (...) Srbskem táhli do Svaté země i čeští účastníci křížových výprav. (...) Známy je také list Karla IV. Štěpánu Dušanovi z roku 1355, zdůrazňující jazykovou blízkost obou panovníků, který sehrál značnou roli v 19. století, kdy byl interpretován jakožto počín slovanské vzájemnosti. (...) Svěbytnou kapitolu představuje vztah Tomáše Garrigue Masaryka k srbskému prostředí. (...) Do Srbska pronikal v předválečném období český kapitál. (...) Více než 1300 srbských sokolů z R-U a Srbského království přijelo roku 1912 do Prahy na sokolský slet. (...) Za první světové války sympatizovala se Srbskem poměrně značná část českého veřejného mínění. (...) Po dobu existence československého a jugoslávského státu lze jen s obtížemi přesně rozlišit kontury česko-srbských vztahů, neboť jak politická reprezentace, tak mnozí českoslovenští občané v podstatě až do 90. let 20. století přistupovali k nově utvořenému státnímu útvaru jako celku. Jeho vznik považovali za historickou nutnost a negativně se stavěli ke všem snahám o zpochybnění nebo oslabení jeho jednoty.“¹ Do této vzájemně dobré nálady tak přišla podpora bombardování Českou republikou jako těžká rána.

„Je to dobrý, i když trochu bláznivý národ. Ne však v hanlivém smyslu! Národ, který mnoho vytrpěl, ale zná i dobré. Národ, který měl kvůli příchodu Turků na Balkán 500 let problémy, ale bránil Evropu. Když nás všichni opustili, my jsme se probíjeli dál. Stalinovi jsme řekli ne stejně jako Hitlerovi. Všem jsme řekli ne! My Srbové jsme obdivuhodný národ,“ řekl na adresu tohoto jihoslovanského národa jeden starý Srb v cestopisném pořadu České televize.²

¹ HLADKÝ, Ladislav. Vztahy Čechů s národy a zeměmi jihovýchodní Evropy: Relations between Czechs and the nations and countries of Southeastern Europe. Praha: Historický ústav AV ČR, 2010. s. 97-124. ISBN 978-80-7286-171-2.

² Cestománie: Jugoslávie - Malované Srbsko [epizoda z televizního seriálu]. Režie: Fero Fenič. ČT, 2002.

Увод на српском језику (úvod v srbštině)

У данашње време, кад човек седне у авион и за највише два сата стигне на било који европски аеродром, је за многе пријатно. Људи овако упознају Европу и многа друга места на свету. Али постоје и дестинације које имају шта да понуде, а због неких проблема нису у могућности. Те проблеме некад могу стварати медији који направе лошу слику тог терена. Таква ситуација се догодила Србији, која је близу Чешке. Проблем је, што се Чеси још увек по питању Србије прво присете рата и сличних опасности. У овом школском раду описаћу реалну ситуацију и упоредити је са писањима о Србији у Чешким медијима.

2. HOSPODÁŘSKO-POLITICKÝ PROFIL SOUČASNÉHO SRBSKA

2.1 GEOGRAFICKÝ KONTEXT BALKÁNU A JEHO ETYMOLOGIE

Důležitým úkolem v minulosti bylo samotné stanovení hranic poloostrova, a tedy i to, co lze považovat za území ležící na Balkánu a co nikoli. Za severozápadní pomezí je brána řeka Soča a její ústí do Terstského zálivu v Jaderském moři. Pomyslná severní mez pokračuje po jižních svazích Julských Alp až k řece Sávě a dále po jejím toku až k ústí do Dunaje v srbském hlavním městě Bělehradu. Dunajským veletokem pokračuje předěl mezi Balkánem a východní Evropou až k ústí do Černého moře. To je pak východním ohraničením společně s průlivem Bospor, který navíc dělí i celé kontinenty. Z jihu je poloostrov omýván Marmarským, Egejským a Středozemním mořem. Přírodní západní hranicí pak je Jónské a Jaderské moře.

Název Balkán označující původně pohoří Stará planina ležící ve středu poloostrova použil poprvé na konci 15. století italský diplomat, spisovatel a humanista Filippo Buonaccorsi Callimaco pro memorandum adresované papeži Inocenci VIII. Už předtím však označovali pohoří jako Balkán místní obyvatelé. Postupem času se slovo začalo užívat i při označování celého poloostrova. S názvem „Balkánský poloostrov“ pro území v jihovýchodní Evropě přišel poprvé německý zeměpisec Johann August Zeune v roce 1808 v knize „Gea. Versuch einer wissenschaftlichen Erdkunde“.³ Název obhajoval nejen tím, že se podle pohoří jmenují i další evropské poloostrovy, ale i představou existující od antických dob, že se přes celý balkánský výběžek vypíná pohoří Stará planina, která oddělovala Evropu od Osmanské říše. V Zeuneho době se pak navíc často pohoří Stará planina označovalo tureckým názvem Balkán, což významově odpovídá velkému skalnatému pohoří. Německý autor chtěl tak dát tímto novým názvem vymezenému prostoru jasné označení.⁴ Do té doby totiž existovalo pro území mnoho dalších pojmenování. Z Antiky pochází označení Haemus nebo Haemi montes, jež bylo používáno až do 19. století. Jiní nazvali oblast například jako Ilyrský poloostrov, Římský poloostrov, Byzantský poloostrov, Rumélie,⁵ Evropské Turecko,

³ Překládáno jako Pokus o vědecký popis země.

⁴ Pohoří Stará planina však patří pouze do horského systému Balkanidy, který leží na východě poloostrova. Balkanidy následně sousedí s Trácko-makedonským masivem, a ten pak dále s Dinarskými horami (na jihozápadě případně s Helenidy). Starou planinu proto nelze označit za masiv táhnoucí se přes celý poloostrov. Název se však vžil natolik, že mu jméno zůstalo.

⁵ Tzn. země Římanů.

Evropský Levant, Orientální poloostrov, Jiho-slovanský poloostrov, Slovansko-řecký poloostrov nebo třeba Jihoevropský poloostrov.

Na přelomu 19. a 20. století se pojem Balkán začal vrývat jako synonymum pro oblast neklidu, válek, různých povstání, ale i jako slovo označující barbarství, primitivnost a zaostalost. Pojem balkanizace, který vznikl jako odvozenina od dění na území zmiňovaného poloostrova, tak nemá dodnes pozitivní konotaci. Jde o pejorativní pojem označující proces rozkladu a rozložení větších celků. Takovou atomizaci pak mohou doprovázet státní, nacionální i náboženské konflikty. Pojem se začal objevovat právě po událostech spojených s rozpadem Osmanské říše a s vytlačováním Turků z Balkánského poloostrova.⁶ S oblastí se následně začalo pojít i sousloví balkánský sud s prachem.⁷ Balkanizací se poté začaly označovat i další různé rozpady na celém světě. Význam slova se znovu potvrdil nejen rozpadem Jugoslávie v 90. letech 20. století, ale i odtržením Kosova od Srbska v roce 2008. Označení Balkánec tak není vnímáno nijak pozitivně.

Obyvatelé Balkánského poloostrova jsou proto s označením spíše nespokojení a mnohdy by se raději řadili do jiné části Evropy. Část severu Slovinska, Chorvatska i Srbska podle geografického zařazení nepatří na poloostrov a jsou spíše jakousi periférií. Náзор, že oblast (stát) nepatří na Balkán, je však možné zaregistrovat i na druhé straně přírodní hranice. Řekové se pak mnohdy označují za obyvatelé Středomoří. Názvu Balkán nepřidává ani fakt, že slovo pochází z turečtiny a odkazuje tedy spíše na dobu v područí Osmanské říše.

2.2 PŘÍCHOD SLOVANŮ NA BALKÁNSKÝ POLOOSTROV

Od 3. století našeho letopočtu útočili na území římské říše barbarské kmeny. Nejen barbarské nájezdy, ale i neutěšená hospodářská situace přiměla císaře Konstantina Velikého vybudovat nové hlavní město římské říše ve více prosperující části na východě impéria. Konstantinopol byl vysvěcen v roce 330 n. l., kde nahradil několik set let stojící řeckou osadu Byzantion. Slované pak město nazývali Cařihrad. Na konci 4. století rozdělil císař Theodosius Veliký říši pro své syny na západní a východní. Mladší z nich Honorius dostal západní část s hlavním městem Římem a starší Arkadius získal kontrolu nad východní částí

⁶ <https://leporelo.info/balkanizace>

⁷ Myšleno sud se střelným prachem.

a hlavním městem Konstantinopolem. Zásadní zlom pro říši uskutečněný Theodosiem Velikým byl však jen logickým vyústěním odlišného vývoje obou částí impéria.⁸ „Životaschopnější polovina státu – říše východořímská, označovaná novodobou historiografií jako byzantská, se stala dědičkou římských univerzalistických myšlenek a uchovavatelkou antických filozofických a kulturních tradic, které později zprostředkovala evropskému humanismu a renesanci.“⁹ Útokům barbarů se však nevyhnula ani východořímská část říše. Do přelomu 5. a 6. století tak nájezdníkům¹⁰ vzdorovala a území v dolním Podunají byla schopná uhájit.

V 6. století začala říše čelit útokům Slovanů. Ti přicházeli z oblasti mezi severním Černomořím a východem Karpat a měli se podle řady byzantských spisovatelů na území říše dostávat společně s černomořskými nomádskými kmeny Katrigurů a Utigurů.¹¹ Útržkovité dobové prameny uvádějí, že se tehdejší Slované věnovali převážně zemědělství, ať už pěstební činnosti nebo chovu dobytka. Etnikum však značně těžilo i z válečné kořisti zadržené během loupeživých nájezdů. Kmeny se navíc při vojenských výpadech sdružovaly ve větší svazy. Zpočátku se jednalo pouze o chvilkové výpravy do balkánských provincií Byzance a brzký návrat s kořistí do vlastních osad na dolním toku Dunaje. Přibližně od 6. století se začali Slované usazovat v úrodných oblastech východořímské říše po celém území Byzance a pronikali bez zásahů říše na Peloponés i na západní pobřeží poloostrova do dnešní Albánie,¹² Dalmácie¹³ a na Istrii.¹⁴ Už roku 577 se mělo podle pramenů objevit v Thrákii na sto tisíc Slovanů. Byzantská říše žádala o pomoc jiné kočovníky – Avary, a přestože byl mezi nimi ujednán mír, avarsko-slovanské útoky neustávaly a Avaři pronikali až do Dalmácie. Východořímský císař Maurikios jako poslední z panovníků vytáhl proti oběma etnikum. Avary se vojsku sice podařilo zatlačit, tažení proti slovanskému lidu skončilo pro říši porážkou. Maurikios tím přišel dokonce o své postavení. Ani nový císař Fokas ale nedokázal nájezdům účinně čelit, a tak se Slované bez obtíží dostávali až k Jaderskému moři. Na počátku 7. století pak dokonce masy Slovanů zaplavily Ilýrii, Dalmácii a Istrii. Některá

⁸ V 5. století pak Řím padl do rukou náčelníka Odoakera z kmene Skirů, což je považováno za konec pro západořímskou říši

⁹ ŠESTÁK, Miroslav ... [ET AL.]. Dějiny jihoslovanských zemí. 2. vyd. Praha: NLN, Nakladatelství Lidové noviny, 2009. ISBN 978-80-7106-375-9. Kapitola I-1, Osídlení Balkánu Slovanů a první jihoslovanské státy, s. 11.

¹⁰ Hlavně Germánům a Hunům, kteří se v 5. století zabydleli mezi Dunajem a Tisou

¹¹ Jeden z prvních autorů, který rozlišoval Slovanů i podle původní geografické polohy byl tajemník a právní poradce vojevůdce Belisaria Prokopios.

¹² Rok 548 n. l.

¹³ Rok 568 n. l.

¹⁴ Rok 599 n. l.

města si však na čas udržela své samostatné postavení. Z oblastí, které toho schopné nebyly, obyvatelé prchali z pobřeží na ostrovy.

Konci avarsko-slovanské spolupráce v severních částech středního Podunají pomohl i rozmach západních Slovanů a rozvoj prvního politického zřízení, který byl označován jako Sámova říše. V téže době se začali oddělovat z avarského područí i Slované osidlující východní alpské oblasti. S tímto děním korespondovala i poslední vlna velkého stěhování slovanského etnika směrem na jih. „*Pro výklad dějin migrace jihoslovanských kmenů a raného období jejich etatizace mají historikové jen malou oporu v pramenech a ve svých závěrech a hypotézách vycházejí často pouze z archeologického, případně z filologického materiálu. Přesto se někteří domnívají, že již v této době začaly slovanské skupiny, označované později jednak jako etnický chorvatské, jednak jako etnický srbské, přicházet ze severu na jih, do staré římské provincie Dalmatia.*“¹⁵ Během prvních desetiletí 7. století tak východořímská říše přišla o většinu území balkánského poloostrova pod náporom avarsko-slovanské invaze. Na obsazených územích poté začaly vznikat nové samostatné slovanské státní útvary.

Pozdější vývoj jednotlivých slovanských státních zřízení se neubíral stejným směrem. Právě geografická poloha předurčila nasměrování daných oblastí nejen v oblasti politické, ale i kulturní a náboženské. Slovanské etnikum se tak dostalo mezi síly a vliv francké říše, papežství, byzantské říše nebo později Benátek a Uher. Severozápadní státní útvary měly blíže k Římu a západořímskému smýšlení, tedy i římskokatolické církvi. Jihovýchodní slovanská politická zřízení se pak přichýlila ke Konstantinopolu a Byzanci s následným směřováním k pravoslavné církvi, což sebou přineslo například i odlišné písmo.

2.3 VZNIK HISTORICKÉHO SRBSKA A PŘÍKLON K PRAVOSLAVÍ

Označení Srbové (Serboi, Serbi) se objevilo už v pramenech pocházejících z 1. století po Kristu. Etnikum žijící severně od Kavkazu takto nazval římský válečník a filozof Plinius Starší. Podobné názvy označující národ žijící kolem Černého moře¹⁶ používali i další doboví

¹⁵ ŠESTÁK, Miroslav ... [ET AL.]. Dějiny jihoslovanských zemí. 2. vyd. Praha: NLN, Nakladatelství Lidové noviny, 2009. ISBN 978-80-7106-375-9. Kapitola I-1, Osídlení Balkánu Slovanů a první jihoslovanské státy, s. 14.

¹⁶ Později i západněji v oblasti kolem řeky Labe (např. Franské letopisy z 8. století n. l.; tzv. Bavorský geograf uvádí, že v 9. stol. n. l. pobývalo v oblasti etnikum nazývané Surbi).

encyklopedisté a kronikáři.¹⁷ Podrobněji pak původ a migraci Srbů podal císař byzantské říše Konstantin Porfyrogennetos ve svém díle O správě říše. Podle něj byli jižní Srbové jednou z větví Bílých Srbů. Ti pobývali v zemi nazývané Boiki, což bylo území hraničící s Franky. Přesné umístění země Boiki však není doposud zcela objasněno.^{18 19} Konstantin, svědek nejstarší a nejhodnověrnější,²⁰ uvádí, že migrující jižní Srbové tvořili asi polovinu své původní vlasti.

V Byzanci pak dostali od císaře Heraklia k osídlení území pojmenované Serbia (Serblia) v soluňské oblasti. Tlak říše nakonec způsobil další přesun etnika do míst okolo dnešního Bělehradu. Přelom 8. a 9. století pak pro národ znamenal povolení usazovat se na východě od bývalé římské provincie Dalmatia až ke Skadarskému jezeru. Území, na němž srbské kmeny sídlily bylo velmi rozsáhlé. Středověcí autoři pak mnohdy zaměňovali etnika žijící v blízkosti Jaderského moře mezi sebou, zejména chorvatské a srbské etnikum. To bylo způsobeno i blízkostí a podobností obou národů. Změna nastala až během státotvornosti a příklonu během raného středověku k západní, potažmo východní křesťanské církvi a kultuře.

Na hranici mezi oběma etniky žily nejen pozůstatky bývalého románského obyvatelstva, ale i další příbuzné slovanské kmeny,²¹ které si tvořily množství vlastních nestabilních knížectví. Postupem času však byli asimilováni svými většími sousedy, buďto srbským nebo chorvatským státem. Jak uvádějí srbské zdroje, tehdejší Srbsko bylo rozdělené na sedm plemen sídlících na západním břehu Balkánského poloostrova.²² Jednalo se o Rašku (dnešní západní Srbsko a severní Černá Hora), Bosnu (která však nebyla od Rašky do 12. století rozlišována), Zachlumsko (západní Hercegovina), Travuňsko (jižní Hercegovina), Paganii²³

¹⁷ Klaudius Ptolemaios ve 2. století n. l.; arabský historik a zeměpisec Abú al-Hasan 'Alí al-Mas'údí popsal v 10. století n. l. toto etnikum jako lidi se zvyky podobnými k ruským či indickým.

¹⁸ M. Šesták píše, že by se mělo jednat o území mezi řekami Labem a Sálou.

¹⁹ Časopis Českého museum, jedenáctý ročník, svazek první, vydaný v Praze roku 1837, uvádí v části „O zemi jmenované Bojky“ psané P. J. Šafaříkem (s. 23) toto: „Cjsař řecký Konstantin Porphyrogeneta we znamenitém spisu swém „o sprawowánj cjsarstwj“,“ plném zanjmawých zpráv o Slowanech ruských, srbských i chorvatských, gednage obšrně a na několika místech o wystěhowánj zadunagských Chorwatůw i Srbůw ze dřewnjho Bělochorwatska a Bělosrbska do Illyrikum, činj mezi giným zmínku o gakési sewernj kragině, gmenowané Boiki, ležjcy prý nedaleko Francie, z nž podle něho gižnj Srbowé vyšli. (...) Tak wyprawuge Konstantin, (...) brzo potom, za panowanj téhož cjsaře Heraklia, wystaupil ze sewernj kraginy, gmenowané Bjłym Srbskem, ležjcy za zemj Turkůw (Maďarůw), slowaucj u domácích Boiki, mezugjcy s Franky, zawlažowané řekau Wislau.“

²⁰ Takto Konstantina označuje P. J. Šafařík, ibidem.

²¹ Např.: Neretvané, Kanalitě, Travuňané.

²² Srbské zdroje se ale neshodují s chorvatskými, které označují některá z knížectví za kmeny původního chorvatského etnika (například Paganii).

²³ Historický název knížectví; tzn. „Pohanská země“ – název odvozen od rezistence obyvatel k přechodu na křesťanství; Chorvaté zemi označují jako Neretvansku kneževinu, tj. Neretvanské knížectví (podle řeky Neretvy).

(střední Dalmácie) a Duklju-Zetu (prapředek dnešní Černé Hory).²⁴ Hranice však zůstávala nestabilní, což vedlo k měnícímu se politickému středisku země. První státní útvar vznikl ve vnitrozemské Rašce, odkud se dále přesunul na pobřeží Jaderského moře na území Duklji-Zety. Někdy okolo přelomu 11. a 12. století se centrum tehdejšího srbského státu vrátilo zpět do Rašky.

„Pro nejstarší srbské dějiny a dějiny sousedních území není k dispozici dostatek souvěkých písemných pramenů. Jsme většinou odkázáni buď na archeologický materiál a výsledky filologických a toponomastických výzkumů, nebo na písemné zprávy z pozdější doby. Ty však pohlíží na starší události retrospektivně, nezřídka i zkresleně a tendenčně. Z tohoto důvodu nelze spolehlivě vysvětlit všechny nuance složitých národotvorných a státotvorných procesů v balkánsko-mediteranním prostoru.“²⁵

Zpočátku bylo území rozdělené mezi malé správní celky vedené župany sídlícími na hradech. Od 10. století pak měly tyto územní celky i vojensko-administrativní charakter. Nejvyšší hodnost měl tzv. velký župan, z něž se postupem času stával samosprávný panovník. Dobové prameny však neudávají informace o rodových nebo kmenových vládcích stejně jako o žádném ústředním panovníkovi. Podle byzantského panovníka Konstantina Porfyrogenneta však srbské kmeny žily samostatně a měly vlastní zákony.

Srbové žijící v Rašce začali v druhé polovině 8. a 9. století čelit rozpínání bulharského státu, kterému velel chán Krum. Bulhaři využili rozvráceného stavu Avarů, které vytlačili z areálu kolem Potisí, Sremu a dnešního Bělehradu. Bulharská říše se rozpínala dále a podmanila si i knížectví ležící jižně od Dunaje. V druhé polovině 9. století si rozpínající se hegemon snažil podrobit i Rašku, pod níž v té době spadalo i Travuňsko. V jejím čele stál nejprve Vlastimír, později po jeho smrti bylo knížectví rozděleno na tři části mezi jeho syny. Podmanit si Rašku se však Bulharům nepodařilo a byli poraženi. Raška navíc zajala nejen syn útočícího panovníka Borise-Michaela, ale i dalších dvanáct šlechticů. Tyto významné osobnosti pak Srbové vyměnili za mír a bulharské dary. Mezi Vlastimírovými syny však došlo k boji o moc, dva z nich byli vyhnáni ze země a vlády se ujal Mutimír. V té době se však Srbové dostali pod byzantský vliv a Konstantinopol obnovila svrchovanost nad územím

²⁴ Webové stránky srbské ambasády v Praze, dostupné z <http://prague.mfa.gov.rs/lat/index.php>

²⁵ ŠESTÁK, Miroslav ... [ET AL.]. Dějiny jihoslovanských zemí. 2. vyd. Praha: NLN, Nakladatelství Lidové noviny, 2009. ISBN 978-80-7106-375-9. Kapitola I-1, Osídlení Balkánu Slovany a první jihoslovanské státy, s. 44.

tzv. Horní Dalmácie.²⁶ Mutimír počáteční snahy rozdělení země na tři části zarazil a vládl nad celým rozsáhlým teritoriem. Podle byzantských pramenů mělo dojít právě za jeho vlády i k christianizaci dosud nepokřtěných Srbů a Neretvanů.

První Srbský stát byl však nestabilní a byl napadán svými mocnějšími sousedy. Po smrti Mutimíra se rozhořely v Rašce dynastické spory, kterých využili Bulhaři, Byzanc i Chorvaté. Nový vládce Petr Gojniković se během své vlády, tj. počátek 10. století orientoval na Byzanc. Z období dalších rodových rozporů těží především Byzanc, které následovník trůnu Zacharias Pribislavović přiznává svrchovanost. Tato situace však nemá dlouhého trvání, protože při jedné z dalších bulharských výprav zůstala Raška zpustošená a králem Simeonem připojená k bulharskému státu. Zemi navíc vyplenili a mnoho obyvatel vzali do zajetí. Ve 30. letech 10. století však uzavřela Byzanc s Bulharskem mír a tím také obnovila své balkánské postavení. Raška se tak opět vrátila do srbských rukou. V polovině 10. století se pak do srbského státu vrátila stabilita a další z panovníků Časlav se spojil s Konstantinopolem. Tímto krokem začalo upevňování srbského mezinárodního postavení. K tomu pozitivně přispělo i dobytí a následné připojení kusu pozdější Bosny. Následovalo dokonce tažení proti Bulharům a dobytí některých jeho částí.

Bulharský car Samuil však na konci 10. století vytáhl opačným směrem a dobyl nejen území Srbů, ale vytáhl až k dalmatskému Zadaru. Knížetstvím na území Srbska však za uznání svrchovanosti ponechal vládu. Samuilova říše se však rozpínala i na jih, až do dnešního Řecka, čemuž zabránila byzantská říše a bulharského panovníka porazila. Srbské země si ale i přes dočasnou nadvládu Konstantinopolu udržely svou autonomii. Srbové se však proti byzantské nadvládě na konci první půle 11. století postavili a zároveň z ní vymanili. To vedlo až k politické nezávislosti a vyhnání úředníků a velitelů z Byzance. Od druhé půle 11. století pak území Duklje neslo název Zeta. Vymanění se z nadvlády ovšem neznamenal nepřátelství. Tehdejší srbský panovník Michal navíc těžil z církevního rozkolu mezi Římem a Cařihradem, které rozdělilo církve na západní²⁷ a východní.²⁸ Řím pak v roce 1067 povýšil barské biskupství ležící na území Duklje na arcibiskupství, kterému byla podřízená nejen Duklja, ale i Raška, Travuňsko, Zachlumsko a ovládaná města na pobřeží. Západní orientace navíc přinesla Michalovi i královskou korunu a uznání státní samostatnosti Duklje.

²⁶ Tj. území kolem Jaderského moře přibližně od Dubrovníku směrem na jih.

²⁷ Římskokatolickou.

²⁸ Ortodoxní.

Největšího rozmachu dosáhla Duklja-Zeta za vlády Michalova syna Konstantina Bodina, který si podmanil Rašku i Bosnu.²⁹ Po Bodinově smrti ale vliv přímořské Zety začal klesat a těžiště se začalo přelévat do vnitrozemské Rašky. Ta však na rozdíl od přímořské Zety byla navázaná a podmaněná Byzanci. Na srbskou stranu se ale postavily Uhry, které se staly spojenci Rašky. Kvůli byzantským sporům a bojům s Normany a Uhry se Raška vymanila ze svrchovanosti Cařihradu. Chvilé, kdy byli Srbové pod nadvládou Byzance a kdy se vymanili, se neustále opakovaly. Raška se však opakovaně snažila vymanit z Byzantské nadvlády. To se nakonec podařilo až na konci 12. století Štěpánu Nemanjovi, když zemřel byzantský císař Manuel.³⁰ Proti Byzanci následně vytáhla jak uherská, tak i srbská vojska, která pronikla hluboko do středu balkánského poloostrova. Tam pak vyplenila tehdejší města patřící Cařihradu. Šlo o Bělehrad, Niš, Braničevo a Serdiku.³¹ Štěpán Nemanja navíc ovládl i sousední Zetu, kterou natrvalo spojil s Raškou, čímž vznikl základ srbského středověkého státu.³²

V té době se začali Srbové i Bulhaři podbízet římskému císaři a německému králi Fridrichu Barbarossovi u nějž tak hledali spojení. O koalici ale Barbarossa nestál, a tak jihoslovanské národy alespoň dovolily průchod křížovým výpravám skrze své území. Z toho Nemanja nakonec ale profitoval. Byzanc se totiž věnovala křižákům, a Srbové proto mohli vyrazit do ofenzívy, kde zpustošil oblast od Prizrenu a Skopje až po Serdiku. Po utonutí římského císaře a německého krále Fridricha Barbarossy skončilo i křižácké dobývání Byzance. Cařihradskému panovníku Izáku II. Angelosovi se tím uvolnily ruce a vytáhl proti rozšířenému území Srbů, které si podmanili během křižáckých expanzí. I přes Nemanjovu porážku si ale Srbové zachovali nezávislost. Mírová smlouva mezi oběma stranami akceptovala územní rozsah srbského území.³³

Rok 1204 byl nejen pro byzantskou říši, ale i pro balkánský poloostrov zlomový. Křižácká vojska za pomoci Benátek totiž dobyla Cařihrad, což Byzanc balkanizovalo na několik menších států, díky čemuž posílilo postavení Srbska. Situace však nevyhovovala Uhrám ani křižákům, proto společně proti Srbům vystoupili. Do diplomatického jednání s uherským králem Ondřejem II. vstoupil bratr srbského panovníka Štěpána I.

²⁹ Písemnictví, umění i architektura ale až do 12. století oproti sousedním státům v Srbských zemích spíše zaostávala.

³⁰ Rok 1180.

³¹ Města zůstala po dobytí a vyplenění několik let téměř vylištěná.

³² Do té doby mezi sebou obě země soupeřily o moc a lokální hegemonii.

³³ Zde patřilo vedle Rašky a Zety i Travuňsko, Zachlumsko a území dosahující až k řece Moravě.

Prvověnčaného Sáva a vyjednal separátní mír. Štěpán I. se navíc oženil s vnučkou benátského dóžete, díky čemu získali Srbové mocného spojence. Panovník se později obrátil na Řím s žádostí o královskou hodnost. Vzhledem k roztržitému byzantské říši a touhám Říma dostat balkánský poloostrov pod svou patronaci, Štěpánově žádosti římská kurie vyhověla a roku 1217 poprvé srbského panovníka korunovala na krále.

Spojení mezi Římany a Srby ale nemělo dlouhého trvání. Štěpánův bratr Sáva, jenž vedl ortodoxní duchovní nesouhlasil s prozápadním směřováním země. Protiřímská církevní i šlechtická opozice sílila, až Štěpán od prozápadního vedení upustil a obrátil se na Nikajské císařství, kde sídlil po rozpadu Byzance cařihradský patriarcha. Ten Srbům udělil církevní samostatnost. Postavení ortodoxního křesťanství se tím dostalo do popředí a rozhodlo se i o církevní budoucnosti národa. V zemi následně vzniklo sedm nových biskupství. Vysocí představitelé církve se začali účastnit sněmů a získali značný politický vliv.

Stabilizaci státu dopomohl na přelomu 13. a 14. století rychlý hospodářský rozvoj, nejvíce pak v oblasti obchodní činnosti, ale i těžba drahých kovů. Obchodu se dařilo zejména v městech na zetském pobřeží. Jednalo se však zpočátku především o barterový obchod mezi domácím obyvatelstvem a kupci ze zahraničí. Obchod dal zanedlouho vzniknout rozvoji mincovnictví. První se mohly razit už za Štěpána I. Prvověnčaného. Vydávání vlastních peněz souviselo nejen s obchodem, ale i s těžbou kovů, což dokládají mincovny stavěné v blízkosti dolů.

V polovině 13. století se začalo rozpínat Nikajské císařství, směrem na balkánský poloostrov. Ze strachu z obnovy byzantské říše vytvořil neapolsko-sicilský král Manfred koalici, do níž se zapojily nejen menší latinské státy z území Řecka a Epirského despotátu, ale i Srbové. Nikajané se i přesto dále rozšiřovali a po dobytí Cařihradu se s koalicí přetlačovali o moc a území. Po dohodě o míru mezi Srby a Byzancí a sňatku mezi srbským panovníkem Milutinem a teprve pětiletou byzantskou princeznou Simonidou, došlo k dvacetiletému míru mezi oběma stranami. Těsné vztahy mezi sousedy navíc přinesly Srbům vlivnější mezinárodní postavení. Po svém bratru Dragutinovi, který ovládal za svého života severní část Srbska, ale i oblasti okolo Bělehradu, jež získal jako zeť od uherské královny Alžběty, chtěl převzít tato území Milutin. Narazil však na odpor Uher a o Bělehrad přišel.

Dynastické spory zatížily nejen Srbsko, ale i Byzanc, kde vypukla občanská válka. Z rodových rozporů tak profitovali nejen Turci, ale i Srbové, kteří podporovali za panovníka Andronika II. Ten však nakonec boj o trůn prohrál a císařem se stal Andronik III. S Bulhary následně proti Srbům vytáhli, ti je však v roce 1330 odrazili a zastavili se až u hlavního města Trnova. Během expanze dobyli a připojili ke své říši okolí Niše i oblasti v severní Makedonii. Tím bylo rozhodnuto o makedonské oblasti, která se stala součástí Srbska. Tehdejší vládce Štěpán Dušan tak zemi přivedl k největší rozloze a velkému kulturnímu a civilizačnímu rozvoji. Expanzivní politikou získal nejen území na Byzanci, ale i pomezí s Uherskem. Dočasně se tak Srbsko stalo nejmočnějším státem Balkánského poloostrova. Štěpánu Dušanovi byl natolik omámen svými válečnými úspěchy, že se rozhodl nechat se prohlásit carem Srbů a Řeků, které tlakem a ústupky přesvědčil k souhlasu. Nechal proto povýšit srbského arcibiskupa na patriarchu ortodoxní církve, a ten jej následně korunoval carem. To se však nelíbilo byzantskému carovi, který přiměl cařihradského patriarchu k označení srbských změn za neplatné a uvrhl na všechny aktéry a duchovenstvo klatbu. Tyto kroky Byzantinců však neměly většího významu a srbský stát dosahoval svého vrcholu.³⁴

Podobný rozkvět vyžadoval i náležité právní normy. Vznikl tedy Zákoník cara Štěpána Dušana, který vycházel ze starých ustanovení a ze zvykového práva. Kodex dále vymezoval nejen povinnosti a práva šlechty, ale i určitá práva poddaných, kteří museli vrchnosti odvádět naturálie. Pokud se však jejich pán obohacoval až příliš, mohli jej poddaní zažalovat. V kodexu se objevovala idea právního státu.

2.4 POD NADVLÁDOU OSMANŮ

Když Štěpán Dušan zemřel, na trůn usedl jeho syn Štěpán Uroš V., který však nedokázal nedostatečně sjednocenému panství čelit a jeho postavení bylo spíše formální. Od doposud jednotného srbského státního útvaru se začaly jeho původní části odštěpovat a docházelo k další balkanizaci na několik částí, v nichž zavládli jiní šlechticové. Se smrti Štěpána Uroše V. zanikly nejen poslední pozůstatky velké říše jeho otce, ale i srbské carství. Kromě toho začaly od druhé poloviny 14. století na Balkán expandovat osmanské hordy dobývající evropská území.

³⁴ Moc Štěpána Dušana uznal i tehdejší římský a český král Karel IV., který vyjádřil sympatie nad faktem, že obě říše římské spravují slovanští císařové užívající „vznešeného jazyka slovanského“.

Osmané přicházeli pod tlakem mongolských nájezdu od 13. století do maloasijských oblastí do té doby osídlených seldžuckými Turky. „Na vzniku osmanského státu se podílelo několik rozhodujících faktorů. Vedle disciplinované a dobře vycvičené profesionální armády přispěl k více než pětisetletému trvání osmanské říše i organizačně dokonalý systém státní správy a fungujících hospodářských struktur, který Osmani zčásti převzali od porobené Byzance. Stmelujícím amalgámem říše se v neposlední řadě stalo náboženství – islám.“³⁵ Během 14. století pak začali Osmani postupně vytlačovat Byzantince z maloasijského areálu a dobývat města na Balkánském poloostrově. Na přelomu 14. a 15. století začalo tažení jižní Evropou, do té doby ale západní panovníci na asijské dobyvatelé nereagovali, protože považovali Byzanc za určitou hradbu a dostatečně silného obránce, tím ale nebyla.

Turkům začali čelit nejprve odtržené jižní srbské části v Makedonii. Vzhledem k roztržitém a nejednotnosti Srbů začali bývalá území Štěpána Dušana Osmani připojovat ke svému státu. V roce 1389 došlo k největší bitvě mezi Srby³⁶ a Turky na Kosově poli, při níž byl srbskou rukou zavražděn turecký sultán Murad I.. Prameny ale uvádějí spíše nerozhodný výsledek. Po bitvě byl ale zajat a popraven kníže Lazar Hrebeljanović a podobně skončili i další srbscí velmožové. Chaotické doby využil uherský král Zikmund Lucemburský, který vpadl do severních částí Srbska, kvůli čemuž vdova po Lazarovi Milica přijala mírové podmínky Osmanů, které jim zajišťovaly srbské vazalství. Bitva na Kosově poli, která jihoslovanskému národu zlomila na několik staletí vaz, je tak považována za jednu z největších srbských katastrof.

Na počátku 15. století Turky ochromil výpad Mongolů, kteří zajali sultána Bayezida I., a Osmanská říše se stala na dvě desetiletí paralyzována. Byzantincům i Srbům se podařila částečné obrození. Srbové se dočasně vymanili z tureckého vazalství, které však následně dobrovolně slíbili uherskému králi Zikmundu Lucemburskému, který je za tento akt v roce 1403 obdařil územím Mačvy a Bělehradem. Centrem nového státu se tak stal poprvé Bělehrad, který byl přebudován na pevnost s dvojími hradbami. Srbský stát sice posiloval a rozrůstal se až k Jaderskému moři, kde zdědil Zetu, věno ale zahrnovalo i spor s Benátkami, kterým ztratil některá přímořská města.

³⁵ ŠESTÁK, Miroslav ... [ET AL.]. Dějiny jihoslovanských zemí. 2. vyd. Praha: NLN, Nakladatelství Lidové noviny, 2009. ISBN 978-80-7106-375-9. Kapitola I-2, Rozmach a úpadek jihoslovanských zemí a států ve vrcholném středověku, s. 70.

³⁶ Po srbském boku bojovali i Italové, Albánci, Uhři, Bulhaři, aj.

Po dočasném vnitřním tureckém rozporu začalo docházet k dalšímu rozpinání Osmanské říše, která zahájila tvrdou balkánskou ofenzívu. Kvůli bezpečnosti Uher, přebral Bělehrad a Mačvu nazpět podle dohody Zikmund Lucemburský, a srbské centrum se proto přesunulo do narychlo stavěného Smedereva. V Uhersku nastaly dynastické spory, čehož chtěla Osmanská říše využít. V Evropě ale vznikla protiturecká koalice, která Osmany zatlačila až k Sofii, díky čemu podepsal turecký sultán desetileté příměří. Pád Cařihradu v roce 1453 jen stvrdil osud Balkánu. V druhé 15. století se pak hranice měnila podle výpadů obou stran až v roce 1459 turkofillové získali v srbské despotovině převahu a vydali Smederevo Osmanům. Jako poslední ze srbských zemí padla o 40 let později oblast Duklje-Zety, kde se uchylovali Srbové z ostatních dobytých území.

Až do 15. století žily jihoslovanské národy vedle sebe a ke střetávání docházelo spíše jen v příhraničních oblastech. Osmané však způsobili větší etnické promísení etnik a doposud sousední národy, mnohdy odlišného křesťanského vyznání, začaly žít ve vzájemné blízkosti. Lze říci, že kvůli nadvládě Turků tak docházelo k zásadním migracím a ke změnám osídlení poloostrova a prolínání a sbližování jazyků. Zásadní změnou prošla i oblast v jižní části původního srbského státu (Kosovo, jižní Pomoraví, západní Makedonie), které kvůli rakousko-tureckým střetům začali vysídlovat obyvatelé vyznávající pravoslavi³⁷ a naopak do těchto míst přicházeli islamizovaní Albánci. Slovanská etnika se tak začala posouvat severně k Dunaji a Sávě, tj. do oblastí okolo Bělehradu, Vojvodiny, respektive v případě Chorvatů z oblasti Přímoří k Záhřebu. Přítomnost Turků pak znamenala pro značnou část obyvatel konverzi k islámu, která se zachovala v případě slovanského etnika doposud hlavně u Bosňanů.³⁸

Západní část jihoslovanských národů se začala orientovat na západ, centrální a jihovýchodní část pak na orientální islámskou a původní byzantskou ortodoxní kulturu a styl života. Zásadní vliv na obyvatelstvo měli islámští i ortodoxní duchovní, kteří lpěli na tradicích a konzervatismu. To způsobilo zaostávání východní částí jižních Slovanů a dlouhodobou orientaci na zemědělství, pastevectví a rukodělnou řemeslnou činnost. Balkán zůstal v područí Osmanů na více než 400 let. Od druhé půle 17. století se však Osmanská říše začala potýkat s vnitřním ekonomickým vyčerpáním i s politickými problémy způsobené silicemi evropskými mocnostmi. Situaci nepřidala ani prohra Turků u Vídně

³⁷ Průběh 17. a 18. století.

³⁸ Bosňan znamená obyvatel Bosny a Hercegoviny. Pojem Bosňák pak odpovídá etniku, které v minulosti přestoupilo k islámu.

v roce 1683, po níž byli zahánáni k útěku. Osmanská říše následně začala ustupovat z pozic na balkánském poloostrově a v evropském kontinentem začala rezonovat tzv. východní otázka, tedy co s balkánským areálem. O prostor se zajímalo nejen Rakouské císařství, ale i Ruské impérium, Benátská republika a další.

Křesťansky smýšlející jihoslovanští obyvatelé se ale nikdy s tureckou nadvládou nesmířili a přes hrozby potlačení se objevovaly projevy odporu, ať už formou hajductví, což odpovídalo olupování tureckých obchodních karavan, nebo povstáními. Po osmanské prohře u Vídně a dobývání území císařskou armádou obsadily v roce 1688 do oblasti Bělehradu. O rok později vyzval hlavní velitel rakouského tažení Ludvík Bádenský balkánské křesťany k houfnému povstání proti Turkům. Tento krok měl úspěch, a dokonce vyprovokoval potomka srbských despotů Djordjeho Brankoviće k myšlenkám ke znovuoobnovení srbského státu. Proti tomu ale razantně zasáhl císařský dvůr a Brankoviće zatknul.

V roce 1690 se ale Turkům podařilo vojska zformovat a Rakouská vojska s podporou Srbů odrazit. Ze strachu z osmanské vendety uprchlo z Kosova, Makedonie a jižního Pomoraví na sever okolo 40 tisíc rodin.³⁹ Turci ještě téhož roku obsadili Bělehrad a území po řeku Sávu a Dunaj.⁴⁰ Z Uher a severního Balkánu naopak začali migrovat muslimové, kteří se usídlovali v oblasti srbského Smedereva a v Bosně.

Během 18. století se habsburská monarchie odhodlala k několika výpadům proti osmanské říši. Chvillemi tak byl Bělehrad i další významnější města Balkánu pod nadvládou Rakouského císařství, chvillemi pod Turky. Hranice ale zůstávala až na detaily podobná. Na konci století pak císařská armáda vytvořila ze Srbů žijících v monarchii dobrovolný oddíl tzv. frajkorů, kteří chvíli před vpádem Habsburků na Balkán verbovali balkánské křesťany k povstání. To se podařilo jen částečně. Rakouská armáda sice Osmany zatlačila až k linii Valjevo-Niš, tam se ale zastavila a podepsala mírové smlouvy. Turkům bylo navráceno území a Srbové zažili s ustupujícími vojsky další migraci na sever. Staletí Rakousko-Tureckého přetlačování a opakovaného ustupování ale znamenal obrácení srbské pozornosti od Rakouského císařství spíše směrem k Rusku, jakožto novému osvoboditeli a mocnému zachránci před útiskem Osmanů, kteří v té době ale slábli.

³⁹ Akt bývá označován jako „velké stěhování Srbů“.

⁴⁰ Po vzpourách bosenských katolíků přišly ze strany Turků krvavé represe, kvůli kterým jich zůstalo v Bosně jen okolo 30 tisíc.

2.5 SRBSKÉ POVSTÁNÍ A CESTA K SAMOSTATNÉMU STÁTU

Když si v roce 1804 v Orašci srbští velmožové zvolili za svého vůdce Karadjordje, rozhodli se k povstání. V následujících letech tvrdých bojů a tureckých represí se opět probudily myšlenky na obnovu carství. S prvním povstáním započala i revoluce, která způsobila proměnu politickou, sociální i civilizační.⁴¹ Karadjordje si vedl jako bojeschopný velitel a vzpoura vedla k přelomu událostí nejen v Srbsku, ale i na celém poloostrově. Nejprve šlo o boj proti tureckým elitním pěchotním jednotkám, později i turecké armádě a ze svých domovů začalo být vyháněno muslimské obyvatelstvo. V následujících měsících po povstání získali Srbové do svých rukou Bělehrad a některá další města. V roce 1806 byl sice mezi oběma stranami ujednán mír, po válečném konfliktu mezi Turky a Ruskem ale carský generál slíbil Srbům za podporu Rusů samostatnost. Balkánský národ tomu uvěřil, a proto své boje zintenzivnil. Rusko-Turecký mír ale přinesl Srbům zklamání. Rusové kvůli tlaku Napoleonovy armády potřebovalo ukončit konflikt s Turky a mírová smlouva nepočítala se srbskou samostatností. Turci se následně zmohli k ofenzívě proti Srbům a Karadjordje a mnoho dalších velmožů ze země uprchlo. Do čela se proto postavil rozvážný a vypočítavý Miloš Obrenović, který přestal bojovat proti turecké armádě a vystupoval spíše smířlivě. Bělehradský turecký místodržící jej proto v roce 1816 uznal jako místního knížete, což znamenalo i uznání národnostní a obnovení samosprávy, byť omezené. Povstání v roce 1804 tak znamenalo základ pro obnovený Srbský stát s následnou částečnou kontrolou. Postupně se pak Obrenović snažil oslabovat vazby na Turky a spoléhal se přitom i na pomoc velmocí.

Osmanská říše se stávala čím dále tím více objektem mezinárodní politiky, do níž zasahovaly mocnosti i kvůli nerovnému vztahu říše k nemuslimským obyvatelům. Rusko se začalo označovat za ochránce ortodoxních křesťanů, Francie pak chtěla zastávat práva katolíků.⁴² V Evropě totiž zavládlo rozčarování nad krutostí Turků nad křesťany.⁴³ Západní státy během 19. století získaly i výsadu misionářské činnosti zejména protestantských církví. Ta se nejprve vázala s ovlivňováním kulturního života na území Balkánu, později však

⁴¹ ANTIĆ, Čedomir. *Kratka istorija Srbije, 1804-2004*. Beograd: Stubovi kulture, 2004. ISBN 8679791008. Ebook, s. 9–14.

⁴² J. Hajjar, *L'Europe et les destinées du Proche-Orient (1815-1848)*, Tournai 1970; Lewis, *Dějiny Blízkého Východu*, Praha 1996, s. 258-259.

⁴³ ŠESTÁK, Miroslav ... [ET AL.]. *Dějiny jihoslovanských zemí*. 2. vyd. Praha: NLN, Nakladatelství Lidové noviny, 2009. ISBN 978-80-7106-375-9. Kapitola III-1, Vytváření novodobého srbského a černohorského státu.

západní státy mohly skrze misii ovlivňovat i hospodářství a politiku.⁴⁴ Obrenović před zbylými mocnostmi upřednostňoval Rusy s jejich vlivem a pomocí. Obrácení se na Rusy bylo úspěšné, neboť právě tato východní velmoc požadovala po vítězství ve válce z roku 1828-1929 pro Bělehradský pašalík⁴⁵ politickou autonomii, které se Srbům dostalo a Rusové jí garantovali. I tak ale autonomie nebyla omezená a jistá moc, jako výběr daní nebo přítomnost tureckých vojáků, sultánovi zůstala. Samostatnost však lze chápat jako další důležitý krok vedoucí k nové státnosti Srbů. Miloš Obrenović vyjednal částečný odsun muslimů z knížectví, kteří se začali z venkova stěhovat do Bosny a Malé Asie. Mimoto mohli zůstat v 6 opevněných městech Srbského knížectví.⁴⁶ Značná autonomie knížectví přiměla pravoslavné obyvatelstvo ze zbytku Osmanské říše k migraci na Obrenovićovo území. To se ve 30. letech 19. století zvětšilo o několik sousedních okresů, k čemuž dala říše souhlas. Většina obyvatelstva se v tomto období věnovala zemědělství, převážně chovu a prodeji dobytka. Za vlády Obrenoviće začaly vznikat školy nebo i první periodikum zvané Srbské noviny. Šlo však o absolutistickou vládu, proti níž se začala zvedat vlna odporu. V roce 1835 proto vznikla první ústava inspirována belgickou a švýcarskou, s ní ale nesouhlasilo ani Rusko ani Turci, a proto zanikla. O tři roky později vyhlásil Srbům s Ruským souhlasem svou ústavu turecký sultán. Ta zapříčinila vznik státní rady složené z odpůrců Miloše Obrenoviće. Situace nakonec znamenala rezignaci knížete a v krátkém časovém horizontu i několik změn na trůně a následnou konstituovanou vládu tzv. Ustavobranitelů.

Ustavobranitelům se podařilo omezit moc knížete, zrušili obchodní monopoly, zavedli vlastnická práva i důležité zákony a stabilizovali státní správu, což vedlo k položení dalších důležitých základů moderního státu. Důraz se kladl i na výstavbu infrastruktury, modernizaci školství nebo jazykovou reformu, kterou vedl Vuk Stefanović Karadžić. Knižectví však i nadále zůstávalo autonomním územím Osmanské říše. V roce 1858 se na trůn vrátil zpět z exilu Miloš Obrenović a brzy po jeho smrti se ujal moci podruhé i jeho syn Michal. Jeho hlavním cílem bylo vybudování absolutistické monarchie i odsun zbývajících muslimů⁴⁷ a tureckých vojsk⁴⁸ ze Srbského území. Po úspěšném odsunu tak byla osmanská nadvláda už pouze formální.

⁴⁴ SOBOTKOVÁ, Hana. Balkán mezi Evropou a Orientem, Praha, 2007. Disertační práce. Univerzita Karlova v Praze. Filozofická fakulta. Vedoucí práce Prof. PhDr. Miroslav Hroch, CSc. s. 56.

⁴⁵ Tj. Administrativní jednotka, popř. provincie.

⁴⁶ Bělehrad, Smederevo, Šabac, Užice, Soko, Kladovo.

⁴⁷ To se podařilo v roce 1863.

⁴⁸ Odsun byl definitivně vyřešen v roce 1867 po nátlaku velmocí

V 60. letech pak Michal Obrenović zkoušel vytvořit svaz balkánských národů, kteří by Turky vytlačili z Balkánského poloostrova. Jednání však zkolabovala. I tak ale prošlo srbské vojsko značnou reorganizací a muži od 20 do 50 let začali být povinováni branným zákonem.

V Srbsku však začaly sílit opoziční a národně radikální tendence, které byly inspirovány nejen západní moderní společnostmi, ale i socialismem a liberalismem. K tomu se vázala i dlouhodobá nespokojenost s autoritativním režimem, jenž v zemi panoval. Začaly proto vznikat nacionalistické,⁴⁹ liberální⁵⁰ i radikální strany,⁵¹ které ale byly režimem pronásledovány.⁵² Vznikající strany požadovaly podporu knížectví pro Srby žijící pod nadvládou jiných států nebo i sjednocení celé diaspory do jednoho státu⁵³ i demokratizaci státu.⁵⁴

Po Michalově smrti se dostal na trůn další z rodu Obrenovićů Milan, za jehož vlády byla přijata ústava v roce 1869, která posílila význam národní skupštiny.⁵⁵ Do srbského parlamentu se tak začaly dostávat právě i nové radikální strany,⁵⁶ která se stala hlavní opozicí vůči režimu Milana Obrenoviće.⁵⁷ Kníže však situaci nesl nelibě.⁵⁸ Zmiňovaná politická situace měla za následek národnostní ideje, které prosazovaly sjednocení jižních Slovanů nebo svobodnou federací balkánských republik.⁵⁹

Povstání v Bosně v 70. letech proti Turkům znamenalo zapojení i Srbska a Černé Hory, které nakonec společně proti Osmanům vytáhli. I přes značnou pomoc Rusů byli Srbové zatlačeni a nebýt ruského ultimáta, Srbové by byli poraženi. Rusové následně sami vytáhli proti Turkům a zastavili se až k Istanbulu, který se jim však dobýt nepodařilo. Mírová

⁴⁹ ŠEŠELJ, V.: Ideologija srpskog nacionalizma, s. 992.

⁵⁰ KLIMEŠ, Martin: Timocká vzpoura roku 1883 v příčinách a důsledcích s přihlédnutím k soudobému česky psanému tisku. Bakalářská diplomová práce 2014. Vedoucí práce: PhDr. Václav Štěpánek, PhD. Ústav slavistiky FF MU Brno. s. 25.

⁵¹ PELIKÁN, Jan a kol.: Dějiny, s. 212.

⁵² ŠESTÁK, Miroslav ... [ET AL.]. Dějiny jihoslovanských zemí. 2. vyd. Praha: NLN, Nakladatelství Lidové noviny, 2009. ISBN 978-80-7106-375-9. Kapitola III-1, Vytváření novodobého srbského a černohorského státu.

⁵³ ČOROVIC, Vladimir. Istorija Srba. Bělehrad 2010, s. 718.

⁵⁴ ŠESTÁK, Miroslav ... [ET AL.]. Dějiny jihoslovanských zemí. 2. vyd. Praha: NLN, Nakladatelství Lidové noviny, 2009. ISBN 978-80-7106-375-9. Kapitola III-1, Vytváření novodobého srbského a černohorského státu.

⁵⁵ Ibid.

⁵⁶ ŠEŠELJ, V.: Ideologija srpskog nacionalizma, s. 994.

⁵⁷ ČOROVIC, V.: Istorija Srba, s. 718.

⁵⁸ ŠESTÁK, Miroslav ... [ET AL.]. Dějiny jihoslovanských zemí. 2. vyd. Praha: NLN, Nakladatelství Lidové noviny, 2009. ISBN 978-80-7106-375-9. Kapitola III-1, Vytváření novodobého srbského a černohorského státu.

⁵⁹ Ibid.

smlouva zřizovala u Černého moře Bulharské knížectví a zajišťovala nezávislost a rozšíření Srbsku, Černé Hoře i Rumunsku. Bosna a Hercegovina tím získala autonomní postavení na Osmanské říši za dohledu Rakouska-Uherska a Ruska. Západní velmoci si ale nepřály hegemonii Ruska v jihovýchodní Evropě, a proto Berlínský kongres jižní části Bulharského knížectví, stejně jako Albánii, Makedonii a Thrákii vrátil Turecku. Rakousko-Uhersko pak získalo svolení k anexi Bosny a Hercegoviny. Srbsku, Černé Hoře i Rumunsku byla uznána samostatnost, avšak politicky se měly držet mimo ruský vliv. K Srbskému knížectví byla připojena značná část především jižního území například v Pomoraví. *„Očividně preferovalo politické a hospodářské zájmy velmocí a jen málo přihlíželo k touhám balkánských národů definitivně se národně a státně osvobodit z osmanského područí. Problematická rozhodnutí přijatá v Berlíně se časem stala zdrojem nových místních konfliktů.“*⁶⁰

Rakousko-uherskou okupaci Bosny a Hercegoviny vnímali Srbové s rozhořčením, protože považovali zejména tamní pravoslavné obyvatelstvo za své. Srbské vedení se však i kvůli hospodářské závislosti na Vídni s kontrolou Bosny částečně smířilo. Aby se Srbové neklonili k Rusku, Rakousko-Uhersko podpořilo Milana Obrenoviće ve snaze prohlásit se králem a v případnému rozšiřování svého území. Dohoda ale vzbudila mezi jihoslovanskou veřejností nevoli, a i přes prohlášení se králem, se moc a stabilita v zemi zvláště neupevnila. V té době navíc vznikla Radikální strana podporovaná rolníky a zemědělci, kterých byla v populaci drtivá většina.⁶¹ Strana kritizovala směřování státu, vládnoucí vrstvu, daňové zatížení a prosazovala orientaci na Rusko. Během tzv. Timockého povstání v roce 1883, kdy byli obyvatelé nuceni odevzdat své zbraně, a proto se vzbouřili. Vojenské jednotky vzpouru potlačily a král situace využil i jako záminku k potlačení příznivců Radikální strany.

V roce 1885 došlo k tažení Srbů proti sjednocenému Bulharsku s Rumelií, pod záminkou porušení berlínských úmluv. Srbské tažení však dopadlo fiaskem, díky rakousko-uherskému vmísení však hranice zůstaly po porážce stejné jako v období před ní. Touhy po obnovení Velkého Srbska, kde spadalo i území Makedonie, která byla stále v područí Turků, však Srby neopouštěly a vytvořili proto Spolek sv. Sávy, který podporoval srbskou církev a školy na území mimo království. V 90. letech pak dokonce vznikaly četnické spolky, které měly v jižních oblastech napomáhat a podněcovat ke vzpourám vůči Turkům.

⁶⁰ Ibid.

⁶¹ Až 90 %.

Prohraná válka znamenala pro Milana ještě více zhoršené podmínky, a proto nechal vzniknout novou ústavu, která posílila skupštinu, a ta získala zákonodárnou moc. Nová ústava dále zajišťovala svobodu slova, sdružování, tisku volební právo a další demokratické výdobytky. Po chvíli však byla ústava nahrazená původní. Podobná situace zavládla i ve vedení státu, kdy se střídalo těžiště vlády. Jednou vedl stát parlament, jindy zase král. Celkově však byl konec 19. století velmi nestabilní.

Rok 1903 znamenal pro Srbsko veliké nepokoje nejen radikálů a jejich příznivců z řad dělníků a studentů, ale i příslušníci vyšších vrstev. Demonstrace měly za následek vraždu vládnoucích Obrenovićů a dosazení na královský trůn vnuka Karadjodjeho Petra I. Karadjodjeviće. Převrat měl za následek větší přenesení rozhodovacího práva z krále na parlament. V té době však parlamentní systém nebyl dostatečně funkční a fakticky držela otěže země v rukou armáda a úzké politické seskupení. Srbsku se následně podařilo odpoutat od Habsburků, a naopak se stát chtěl orientovat na Rusko a v oblasti ekonomické na západní státy. Kvůli tomu se také rozhořela mezi Srbskem a Rakousko-Uherskem celní válka trvající od 1906 do 1911. Díky západním půjčkám se ale Srbsku podařilo situaci přechkat, a naopak získalo nové trhy. Finanční injekce pomohly modernizovat i armádu, kterou vybavili Francouzi. Srbům situace pozvedla sebevědomí a začali uzavírat i politicko-hospodářské smlouvy s Bulharskem i Černou Horou. Krizi mezi oběma státy značně prohloubila konečná anexa Bosny a Hercegoviny Rakousko-Uherskem a kdyby válečný spor Rusové Srbům nerozmluvili hrozila by regulérní válka. Krize mezi oběma sousedy tak byla dočasně uhašena.

Přelom roku 1911 a 1912 dal vzniknout Balkánskému svazu, do nějž patřilo Srbsko, Bulharsko, Černá Hora a Řecko. Tato skupina si vytýčila za cíl osvobození zbývajících částí Balkánu od Turecké nadvlády. Osmané navíc byli oslabeni válkou, kterou proti nim vedli Italové. Balkánský svaz si rozparceloval území společnými smlouvami a na sklonku roku 1912 začalo tažení proti Turkům a na konci roku už byla osvobozena většina území. V pozadí celé akce stálo Rusko. Srbsko, které osvobodilo od nadvlády i oblasti v severní Albánii, tím získalo dlouho chtěný přístup k moři. Zisk území však rozporovalo Rakousko-Uhersko na konferenci v Londýně a požadovalo vznik samostatné Albánie. Původní turecké oblasti po dobytí svazem měly být rozdělené mezi útočící státy a nově vzniklou Albánii. Turkům pak zůstalo na Balkáně jen území v blízkosti Istanbulu.

Mezi Srbskem a Bulharskem se však rozhořel nový konflikt o Makedonii, která byla rozdělena jinak, než zněly původní dohody. Srbové sice dostali větší část, obhájovali to ale ztrátami na území severní Albánie. Bulhaři nakonec na Srby zaútočili a došlo k tzv. druhé balkánské válce. Na srbskou stranu se přidala Černá Hora, z jihu pak zaútočili Turci. Zanedlouho se do Bulharska zakouslo i Rumunsko, čemuž už Bulhaři nedokázali čelit a kapitulovali. Konečné balkánské hranice tak určila až bukurešťská dohoda z roku 1913. Bulharsko ztratilo území, které získalo před druhou balkánskou válkou. Srbsko naopak získalo značnou část Makedonie, Kosovo nebo sever novopazarského Sandžaku, což byly oblasti, v nichž žila i značná část nesrbského obyvatelstva, tedy větší část, než o co usilovali radikálové na konci 19. století. Albánie sice získala vlastní stát, téměř polovina její populace však zůstala na území sousedních států, což vedlo k pozdějším problémům a povstáním. První propuklo už v roce 1913, Srbové jej však brutálně potlačili, když nahlíželi na Albánce jako na živel, který měl být potrestán za svou kolaboraci s Osmany a potlačování křesťanských práv. Do oblasti Kosova se pak začali vracet Slované a začali tak kolébku Srbsví zpátky slovanizovat.

2.6 BALKÁNSKÝ SUD SE STŘELNÝM PRACHEM

V zahraničních vztazích přetrvávaly napjaté vztahy s Rakousko-Uherskem především kvůli nátlaku mocnosti na Srby, aby uznali hranice Albánie. Ultimátu Habsburků slovanský národ opět ustoupil, tyto kroky a ústupky však vyvolávaly nesouhlasný postoj zejména vlivných armádních skupin a prosazování srbských a slovanských zájmů za hranicemi. Nejaktivnější se stala důstojnická organizace Sjedinění nebo smrt, známá též pod názvem Černá ruka. Některé proudy nacionálních extrémistů dokonce prosazovaly jednotný jihoslovanský stát. Černá ruka se připravovala i na státní armádní převrat, ten se však strategickými kroky předsedy vlády Nikoly Pašiče podařilo zarazit. *„Do napjaté situace v Srbsku přišla 28. června 1914 zpráva o sarajevském atentátu na následníka rakousko-uherského trůnu Františka Ferdinanda. Atentát uskutečnili příslušníci radikální bosenské organizace Mladá Bosna. Pašićova vláda si v této době rozhodně nepřála konflikt s habsburskou monarchií. Po nedávných balkánských válkách potřebovali Srbové spíše období klidu a stabilizace. Militantní kruhy ve Vídni však hodlaly využít atentátu jako vhodné*

*záminky k vojenskému potření svého nepříjemného konkurenta na Balkáně.*⁶² Monarchie následně obvinila Srbsko z podporování radikálů a atentátníků, kteří však podle vyšetřování jednali za organizaci Mladá Bosna. Získali však od Černé ruky zbraně. Po rakouském najití opory v Německém císařství pro případný konflikt zaslalo Srbsku další ultimátum. Srbové jej po doporučení Ruskem splnili až na bod, který dovoľoval habsburským úřadům vyšetřování podezřelých z atentátů, což císařský dvůr posoudil jako nedostatečné a 28. července 1914 vyhlásil Srbsku válku, která se následně přelila i do dalších oblastí světa.

První světová válka je pravděpodobně nejsilnější společná vzpomínka srbského národa, kterou lze přirovnat k boji Davida a Goliáše. Během dvou následujících let Srbsko mobilizovalo veškeré obyvatelstvo, které snášelo útoky rakousko-uherských, německých a bulharských vojsk. Habsburská vojska se pokoušela slovanského nepřítele dobýt, ten se ale ze všech sil vzdoroval. Na konci roku 1914 se Vídeň ke svému cíli přiblížila, když dobyla nejen západ Srbska, ale i Bělehrad. V duchu slavných antických vojevůdců rozbil generál Živojin Mišić císařskou armádu a brzo v Srbském království nezbyl jediný voják protistrany.⁶³ Ještě předtím však vláda vedena Nikolou Pašićem označila za možný cíl vytvoření jednoho státu, do nějž budou patřit všichni jihozápadní Slované. Vláda se však na tuto ideu příliš nevázala.⁶⁴ I přes slavná vítězství dorazila do Srbska během roku 1915 beznaděj. Situaci nijak nepomohlo, když dorazil tyfus a hladomor.⁶⁵

Po vyčerpání sil a nedostatečně rychlé zásobovací schopnosti zbrojního průmyslu⁶⁶ přibyla další fronta, rakousko-italská, na jihozápadu a na podzim 1915 se přidala i německá a bulharská armáda. Srbové byli téměř obklíčeni, a proto začali ustupovat i s králem, kněžími a civilisty přes Černou Horu a pohoří Šar planinu. Přesun horami nepřežila velká část konvoje a zbytek byl přesunut na ostrov Korfu. Sever Srbska se tak dostal do tvrdých rukou rakouských úřadů, jižní pak pod správu Bulharska.⁶⁷

⁶² ŠESTÁK, Miroslav ... [ET AL.]. Dějiny jihoslovanských zemí. 2. vyd. Praha: NLN, Nakladatelství Lidové noviny, 2009. ISBN 978-80-7106-375-9. Kapitola III-3, Střed a jih Balkánu na cestě k úplnému osvobození, s. 290.

⁶³ ANTIĆ, Čedomir. Kratka istorija Srbije, 1804-2004. Beograd: Stubovi kulture, 2009. ISBN 9788679792976. Ebook, ARMAGEDON 1914. – 1916. GODINA, s. 211-214.

⁶⁴ ŠESTÁK, Miroslav ... [ET AL.]. Dějiny jihoslovanských zemí. 2. vyd. Praha: NLN, Nakladatelství Lidové noviny, 2009. ISBN 978-80-7106-375-9. Kapitola III-3, Střed a jih Balkánu na cestě k úplnému osvobození.

⁶⁵ ANTIĆ, Čedomir. Kratka istorija Srbije, 1804-2004. Beograd: Stubovi kulture, 2009. ISBN 9788679792976. Ebook, ARMAGEDON 1914. – 1916. GODINA, s. 211-214.

⁶⁶ Ibid.

⁶⁷ ŠESTÁK, Miroslav ... [ET AL.]. Dějiny jihoslovanských zemí. 2. vyd. Praha: NLN, Nakladatelství Lidové noviny, 2009. ISBN 978-80-7106-375-9. Kapitola III-3, Střed a jih Balkánu na cestě k úplnému osvobození.

V exilu se během války začal formovat Jihoslovanský výbor, který se formálně vyhlásil v Londýně v roce 1915. Mezi členy byli nejen dalmatští, ale i chorvatští, slovínští, bosenští a srbští politikové. Výbor nesl ideu vytvoření jednotného státu složeného ze západních Jihoslovánů.⁶⁸ Ti se ale dlouho nebyli schopni dohodnout na formě požadovaného státu a jestli půjde o pouhé rozšíření srbského státu nebo se bude jednat o spojení rovnocenných jihoslovanských celků.⁶⁹ Exilovou skupinu pak finančně zaštiťovali západní, zejména američtí Jihoslované. Pašićova vláda nakonec v červenci 1917 podepsala se zástupci Jihoslovanského výboru Korfskou deklaraci, kterou prosazovaly vznik trojmenného jihoslovanského národa v novém státě. K myšlence se začaly postupně přidávat i jihoslovanské strany působící ve vídeňském parlamentu a také Černá Hora. Na rakousko-uherskou monarchii zároveň začal sílit tlak západních mocností, které požadovaly rozbití habsburské monarchie jako podmínku míru. V druhé polovině roku 1918 vznikla nejen Národní rada v Lublani, ale i Národní rada Slovinců, Chorvatů a Srbů v Záhřebu jako sjednocovací politický orgán v monarchii.

Soluňská fronta byla mezi tím prolomena a spojenecké armády společně se Srbskou přešly do útoku. Bulharsko zanedlouho vyhlásilo kapitulaci. V listopadu se dostala srbská vojska až do Bělehradu, díky čemuž stát v očích mocností posílil. Na konci října od monarchie odtrhli Chorvaté, kteří vyhlásili samostatný stát a následně sněm rozhodl o vstupu do Státu Slovinců, Chorvatů a Srbů (Stát SHS). Už 31. října pak vedení země prohlásilo, že hodlá vstoupit do nového státu se Srbskem a Černou Horou. Brzy na to začala dalmatské, istrijské a slovinské území anektovat Itálie, bylo proto nezbytné urychlit proces spojení se Srbskem. Stát SHS proto začalo vyjednávat o jakési federativně-konfederativním modelu země, to ale Srbové odmítali. Mezitím se k Srbskému království připojila Černá Hora i oblasti z jihu Uherska. Kvůli dalšímu postupování italských vojsk nakonec delegace Státu SHS přijala podmínky Srbska a přistoupila na formu monarchie v čele s rodem Karadjodjevićů.

Následník trůnu Alexandr Karadjordjević tak 1. prosince 1918 vyhlásil Království Srbů, Chorvatů a Slovinců (označované jako Království SHS).⁷⁰ „*Ustavení společného*

⁶⁸ Skupina mimo jiné blízce spolupracovala i s českým odbojem Tomáše Garrigua Masaryka.

⁶⁹ ŠESTÁK, Miroslav ... [ET AL.]. Dějiny jihoslovanských zemí. 2. vyd. Praha: NLN, Nakladatelství Lidové noviny, 2009. ISBN 978-80-7106-375-9. Kapitola III-5, Jihoslovanské národy za první světové války, s. 374.

⁷⁰ Království tak mělo téměř 12 milionů obyvatel a rozlohu 248 488 km².

jugoslávského státu v roce 1918 bylo jen realizací jedné z možných alternativ, o jejímž naplnění rozhodl souběh vnitřních a také zahraničněpolitických dobových okolností.“⁷¹

S nově vzniklým státem však byla značná část populace nespokojená a probíhaly proto i demonstrace. Politikové se přeli například o formě státního zřízení nebo řešení národnostních menšin. Po vyhraných volbách z roku 1920 byla zrušena v mnoha městech komunistická městská rada (později i další komunistické organizace a tisk), která údajně odmítla složit přísahu králi. Levice však značně posilovala. V Chorvatsku i v dalších oblastech se diskutovalo o separaci a vyhlášení vlastní republiky, to však západní mocnosti odmítaly.

Dohady o podobě státu i o nové ústavě následovaly i po vzniku státu. Vláda, které stačila nadpoloviční většina, se nakonec opřela o jugoslávské muslimy a slovinské maloroľnické strany a ústavu schválila, jež zřizovala parlamentní monarchii, centralismus a unitarismus v oblasti národnostní. *„Ústava naplňovala představy srbské většiny o jednotném státě, řízeném z Bělehradu a vybudovaném na unitaristické ideji.*“⁷²

Další potírání komunistické strany vedlo k bombovému atentátu na následníka trůnu⁷³ i další politiky.⁷⁴ Situace vedla k masovému zatýkání, perzekucí členů, a nakonec i zákazu strany. Během dvacátých let obecně přetrvávala vnitropolitická nestabilita země a časté střídání vlád. Vytvořený Chorvatský blok osočoval vládu ze snah o zničení chorvatské individuality a prováděl proto nejružnější sabotáže oficiální politiky. To vyústilo až k podobnému pronásledování jako v případě komunistů a následnému střetávání chorvatských separatistů s policií. Situace začala být v zemi napjatá a vyhrocená. Radikální část chorvatského politického spektra nakonec v roce 1925 přistoupila na monarchii. Parlamentní krize však pokračovala a vlády se v rychlém sledu měnily i kvůli zásahům krále. V polovině roku 1928 dokonce poslanec vládních radikálů zastřelil dva chorvatské poslance a jiné dva zranil. V Záhřebu i dalších městech se pak proti extrémní situaci protestovalo a veřejnost byla pobouřena napříč královstvím. Brzy na to se však situace vrátila do předchozího stavu.

⁷¹ ŠESTÁK, Miroslav ... [ET AL.]. Dějiny jihoslovanských zemí. 2. vyd. Praha: NLN, Nakladatelství Lidové noviny, 2009. ISBN 978-80-7106-375-9. Kapitola III-5, Jihoslovanské národy za první světové války, s. 381.

⁷² ŠESTÁK, Miroslav ... [ET AL.]. Dějiny jihoslovanských zemí. 2. vyd. Praha: NLN, Nakladatelství Lidové noviny, 2009. ISBN 978-80-7106-375-9. Kapitola IV-1, Pokus o parlamentní monarchii, s. 400.

⁷³ Následník trůnu přežil, byli však zraněni lidé z okolí.

⁷⁴ Atentátník zastřelil bývalého ministra vnitra.

Z krize viděl král Alexandr Karadjodjević jedinou cestu, vyhlášení monarchistické diktatury.⁷⁵

Státní převrat měl zrušit politické strany, jakožto prostředníka mezi králem a lidem. Do nové vlády usedli blízcí spolupracovníci dvora, ale i politikové z původní reprezentace země, nejen ze srbských, ale třeba i chorvatských a slovinských řad. Mnozí zastávali stanoviska velkých bank. Nová politická struktura však měla zemi stabilizovat. Zároveň byla zrušena svoboda tisku a skoro 250 periodikům zastavena činnost.⁷⁶ Proti krokům se nezvedla nijak velká vlna odporu.⁷⁷

Z politického stavu a forem útisků začaly vznikat prvopočátky Ustašovců, prozatím ve formě hnutí označované jako chorvatská národní státoprávní organizace s vůdcem Ante Pavelićem. Už v roce 1930 Pavelić založil hnutí Ustašovců, tedy chorvatskou revoluční organizaci a teroristické extremistické hnutí snažící se rozbít Království Jugoslávie, jak se začalo od roku 1929 označovat. Na přelomu desetiletí dopadla na Jugoslávii hospodářská krize skrze pokles ceny zemědělských komodit. Recese začala působit i na zbytek hospodářství, k čemu když se přimíchalo potírání národnostní identity, vznikala všeobecná nespokojenost a nedůvěra ve vedení království. Důvěra v Alexandra Karadjordjeviće začala klesat i u západních mocností a král se proto rozhodl k ústupku v podobě zavedení dvoukomorového parlamentu. Šlo však spíše o detailní úpravy ústavy a diktatury. Pravidla totiž byla nastavena tak, že nedávala šanci opozičním stranám. Hospodářská krize se dále prohlubovala, což vedlo i k pokračujícím nepokojům. Král se navíc nemohl opřít o žádnou z politických stran, proto začal uvažovat o nahrazení diktatury demokratickým a decentralizovaným systémem. Takový přerod však zastavila Alexandrova smrt ve Francii při atentátu Vnitřní makedonské revoluční organizace spolupracující s Ustašovci a italskými a německými fašisty. V politickém světě se ale situace nijak zásadně neproměnila.⁷⁸

V roce 1935 odřízl Berlín ekonomicky balkánské státy a Jugoslávie tím začala hospodářsky strádat. Srbové věřili, že Německo nahradí tržně Francie a Velká Británie, to

⁷⁵ ŠESTÁK, Miroslav ... [ET AL.]. Dějiny jihoslovanských zemí. 2. vyd. Praha: NLN, Nakladatelství Lidové noviny, 2009. ISBN 978-80-7106-375-9. Kapitola IV-1, Pokus o parlamentní monarchii, s. 400-409.

⁷⁶ Třetina existujících periodik.

⁷⁷ ŠESTÁK, Miroslav ... [ET AL.]. Dějiny jihoslovanských zemí. 2. vyd. Praha: NLN, Nakladatelství Lidové noviny, 2009. ISBN 978-80-7106-375-9. Kapitola IV-2, Královská diktatura, s. 417.

⁷⁸ Ibid., s. 417-427.

se však nestalo.⁷⁹ Po vypuknutí války podepsali Srbové s Chorvaty smlouva o sblížení, bylo však již pozdě na snížení tenze.⁸⁰ Jugoslávie se rozhodla pro neutralitu, plán se však ukázal jako neúčinný, protože země nakonec do války světové i občanské zatažená byla. Jugoslávci po odehraných událostech věřili v podporu Britů, odpověď však kladná nebyla. Jugoslávie se tak po letech umrtvených vztahů se SSSR obrátili právě na Moskvu. Josif Vissarionovič Stalin tak podepsal s Jugoslávci obchodní a diplomatické smlouvy. O jihoslovanský stát se začalo bojovat diplomaticky, protože začal být pro obě strany strategický.⁸¹ Britové byli ochotní za přidružení ke Spojencům Jugoslávii slíbit některá území držena Italy, tj. zejména Istrii. Němci za přidání se k Ose slíbili Jugoslávii Soluň.⁸² Po schůzích vedení státu s Hitlerem a následných projednáních v korunní radě vyšlo najevo, že by po odmítnutí Německa Spojenci Jugoslávii nepomohli a domobrana by byla zlomena do šesti týdnů, spolupráci s Osou podepsali, odmítli ale vstupovat do vojenských aliancí.⁸³ Proti kroku se vzedmula vlna protestů, kdy lidé skandovali: „*Raději válku než Pakt*“.⁸⁴

Britové následně podpořili generála Bora Mirkovićove, pod velením Dušana Simoviće, ke státnímu převratu a zatknutí představitelů vlády. Čerstvě plnoletý následník trůnu pak pověřil Simoviće sestavením vlády. Krok však nic neměnil na vztahu k Německu.⁸⁵ Němcům se ale jugoslávský puč nezamlouval a Hitler přikázal zničení jugoslávské armády i státu. Jihoslovanský stát se proto narychlo obrátil na Rusy, s nimiž podepsal spojeneckou smlouvu.⁸⁶

Německo i tak napadlo počátkem dubna 1941 Jugoslávii a armáda Německa a spojenců postupovala bez většího odporu nitra země. Po čtyřech dnech, když armáda Osy dobyla Záhřeb, byl vyhlášen nový Nezávislý stát Chorvatsko pod nadvládou Německa a jeho spojenců.⁸⁷ O týden později, 17. dubna, po dobytí Bělehradu, podepsala Jugoslávie

⁷⁹ TEJCHMAN, Miroslav, *Balkánský fašismus: Fašistické hnutí a organizace v zemích jihovýchodní Evropy*, Praha 1989, s. 34.

⁸⁰ KURC, Jiří. *Tito a jeho partyzáni za druhé světové války*, Plzeň, 2013. Bakalářská práce. Západočeská univerzita v Plzni. Fakulta filozofická. Vedoucí práce PhDr. Miroslav Šedivý. s. 9-11.

⁸¹ Ibid.

⁸² HRADEČNÝ, Pavel, *Dějiny Řecka*, Praha 2001. s. 568

⁸³ KURC, Jiří. *Tito a jeho partyzáni za druhé světové války*, Plzeň, 2013. Bakalářská práce. Západočeská univerzita v Plzni. Fakulta filozofická. Vedoucí práce PhDr. Miroslav Šedivý. s. 9-11.

⁸⁴ STARAJEVIĆ, Veselín, *Dějiny Jugoslávii*, Praha 1970, s. 450.

⁸⁵ TEJCHMAN, Boj o Balkán, s. 120

⁸⁶ KURC, Jiří. *Tito a jeho partyzáni za druhé světové války*, Plzeň, 2013. Bakalářská práce. Západočeská univerzita v Plzni. Fakulta filozofická. Vedoucí práce PhDr. Miroslav Šedivý. s. 15-16.

⁸⁷ Ibid.

kapitulaci a stát byl rozparcelován mezi Třetí říši a její partnery.^{88 89} V Chorvatsku začala vláda Ustašovců,⁹⁰ zbytku Srbska pak vládli reprezentanti loajální k Berlínu.

Ustašovci začali s vyhlazováním Srbů na chorvatském území.⁹¹ Srbové začali utíkat do hor, kde se přidávali k vojákům, které vedl Dragoljub Mihailović.⁹² Ten následně založil ozbrojenou skupinu Četnických oddílů jugoslávské armády, kteří byli věrni králi a exilové vládě a bránili obyvatelé před Albánci a následně před komunistickými partyzány.⁹³ Nepřítelem číslo jedna však bylo pro četníky Německo, proti kterému páchali občasnou záškodnickou činností.⁹⁴ Politicky bylo hnutí podporované demokratickými stranami.⁹⁵

Na rozdíl od četníků, kteří byli tvořeni srbským etnikem, dokázal oslovit Josip Broz Tito⁹⁶ mnohem širší masu lidí. Komunistická ideologie se dala aplikovat na všechny národy uvnitř státu a z nich tak mohla vzniknout další odbojová skupina, tedy partyzáni.⁹⁷

V následujících letech docházelo k povstáním odbojových skupin. Partyzáni však znárodňovali majetek vyšší společnosti na dobytých územích.⁹⁸ Četníci tak začali pomáhat Italům v boji s partyzány.⁹⁹ Třetí říši se situace v Jugoslávii nelíbila, a proto vypracovala plán, kterým obsazená území povstaleckými skupinami dobyla zpět.¹⁰⁰ Němcům se ale nepodařilo partyzány zničit. Titově organizaci se naopak podařilo označit četníky za kolaboranty a spolupracovníky Italů, což zaregistrovaly i západní rozvědky.

Proti partyzánům bylo namířeno několik ofenzív. Na tu z května 1943 bylo vysláno na 127 tisíc vojáků Osy, kterým se podařilo obklíčit Vrchní štáb partyzánů v hornaté oblasti Černé Hory Durmitoru. Tita a jeho skupinu zachránil tajný výsadek britské armády. Partyzánského vůdce však během přesunů z dalších dní zranila střepina. Josip Broz Tito

⁸⁸ Například Albánie získala oblast Kosova a západní Makedonie.

⁸⁹ Ibid.

⁹⁰ HERMAN, Karel, *Boj evropských národů proti fašismu v letech 1933-1945*, Praha 1988, s. 43.

⁹¹ PIRJEVEC, Jože, *Jugoslávie 1918–1992: vznik, vývoj a rozpad Karadjordjevicovy a Titovy Jugoslávie*, Praha 2000, s. 129.

⁹² PELIKÁN, Jan, *Dějiny Jugoslávie (1918 1991)*, Praha 1994, s. 25.

⁹³ ŠESTÁK, Miroslav ... [ET AL.]. *Dějiny jihoslovanských zemí*. 2. vyd. Praha: NLN, Nakladatelství Lidové noviny, 2009. ISBN 978-80-7106-375-9. Kapitola V-2, *Rezistence a občanská válka*, s. 460-463.

⁹⁴ RIDLEY, Jasper, *Tito. Životopis otce Jugoslávie*, Londýn 1995, s. 152.

⁹⁵ TEJCHMAN, Boj o Balkán, s. 78.

⁹⁶ Patřil k chorvatskému etniku.

⁹⁷ RYCHLÍK, Jan, *Mezi Vidní a Cařihradem*, Praha 2009, s. 361.

⁹⁸ PIRJEVEC, s. 139.

⁹⁹ BRANDES, Detlef, *Exil v Londýně 1939-1949, Velká Británie a její spojenci Československo, Polsko a Jugoslávie mezi Mnichovem a Teheránem*, Praha 2003, s. 161.

¹⁰⁰ TEJCHMAN, Boj o Balkán, s. 83.

se ale dokázal s částí své skupiny z oblasti dostat a zachránit se. Zbývajícím obklíčeným vojákům se však uprchnout nepodařilo.¹⁰¹

Po balkánských kapitulacích italských vojsk se začali k partyzánům přidávat i chorvatští vojáci.¹⁰² Na teheránské konferenci pak Winston Churchill oznámil podporu Tita a jugoslávských partyzánů.¹⁰³ Během listopadu 1943 na konferenci AVNOJ¹⁰⁴ bylo rozhodnuto o vybudování federativní republiky, vládě bylo odejmuto rozhodovací právo a králi byl zakázán návrat do vlasti. Za maršála Jugoslávie byl zvolen Tito,¹⁰⁵ který se začal chovat jako hlava státu.¹⁰⁶

Stav nejen na Balkáně donutil Hitlera ke společnému boji proti partyzánům, k čemuž přiměl četnické jednotky. Což vedlo spojence k rozsáhlé vojenské pomoci partyzánům. Němci pak plánovali další útoky přímo na Tita, aby skupinu ochromili.¹⁰⁷ Němci rozluštili šifry, díky čemuž zaútočilo 20 tisíc vojáků 25. května 1944 na Drvar, kde pobýval. Tito však stačil před bombardováním utéct společně s Vrchním štábem nejprve do jeskyní v blízkosti a následně utekl do Itálie.¹⁰⁸

Kapitulace Rumunska a Bulharska znamenala pro Sovětský svaz možnost útoku na Srbsko, které ovládaly proněmecké síly. Tito situace využil a odletěl do Moskvy na schůzi se Stalinem, kde dojednali vstup Rusů, jakožto spojeneckých vojsk. Bělehrad dobyla Rudá armáda společně s partyzány 20. října 1944¹⁰⁹ a na konci roku i zbývajcí území Srbska, Černé Hory, Makedonie i Vojvodiny. V následujícím roce měla partyzánská armáda přejmenována z Národně osvobozené na Jugoslávskou armádu již přes 600 tisíc vojáků.¹¹⁰ Z Chorvatska proto začala evakuace Ustašovců na území Třetí říše.¹¹¹ V exilu pobývajcí král Petar II. Karadjordjević byl v listopadu 1945 sesazen z trůnu. Boje na území Jugoslávie ale přetrvávaly ještě v dalším roce kvůli střetům s četníky.¹¹² Během války přišel

¹⁰¹ RIDLEY, s. 183.

¹⁰² TEJCHMAN, Miroslav, *Ve službách Třetí říše, Hitlerovy zahraniční jednotky*, Praha 1999, s. 85.

¹⁰³ PIRJEVEC, s. 154.

¹⁰⁴ Antifašistická rada národního osvobození Jugoslávie.

¹⁰⁵ VYKOUKAL, Jan, *Vznik Vývoj a rozpad Sovětského bloku 1944 1989*, Praha 2000, s. 866.

¹⁰⁶ Bydlel na hradě a scházel se s intelektuální částí lidu.

¹⁰⁷ Dostupné z http://www.valka.cz/clanek_12289.html

¹⁰⁸ KURC, Jiří. *Tito a jeho partyzáni za druhé světové války*, Plzeň, 2013. Bakalářská práce. Západočeská univerzita v Plzni. Fakulta filozofická. Vedoucí práce PhDr. Miroslav Šedivý. s. 33.

¹⁰⁹ PELIKÁN, *Dějiny Srbska*, s. 433.

¹¹⁰ TEJCHMAN, *Boj o Balkán*, s. 134.

¹¹¹ HERMAN, s. 50.

¹¹² KURC, Jiří. *Tito a jeho partyzáni za druhé světové války*, Plzeň, 2013. Bakalářská práce. Západočeská univerzita v Plzni. Fakulta filozofická. Vedoucí práce PhDr. Miroslav Šedivý. s. 37.

jihoslovanský stát asi o 1,1 milionů lidí,¹¹³ největší podíl pak i kvůli koncentračním táborům Ustašovců zaznamenali Srbové.¹¹⁴ Zásadní změna nastala i v pojetí státu, neboť druhou světovou válkou zanikla monarchie a byla vyhlášena Socialistická federativní republika Jugoslávie.

2.7 JUGOSLÁVIE POD JOSIPEM BROZEM TITEM

*„Druhá světová válka byla pro jihoslovanské národy po dlouhou dobu hlavní událostí, k níž se vztahovaly politické představy jejich příslušníků. Současně ji lze nazvat i jako ‚bod nula‘ komunistické Jugoslávie, která na z ní vzešlých troskách vznikla.“*¹¹⁵ Vznikající vedení státu bylo složené téměř výhradně z okolí Tita. Policie byla pod velením komunistů, a potírala proto ostatní politické strany i opoziční tisk. Po oficiální výhře ve volbách 1945 přišla i nová ústava, která občanům formálně slíbila svobodu a lidská práva. Jugoslávie ale ve skutečnosti důsledně kopírovala Sovětský svaz a budovala diktaturu. Podpora strany souvisela s úspěšným národněosvobozeneckým bojem v občanské válce, ale i s přestavbou státu a zrušením monarchie. *„Základ úspěchu Titem vedeného hnutí ovšem spočíval v jeho národnostním programu. (...) Skutečně totiž realizovali proklamované právo každého národa na vlastní existenci. Titův režim v rozporu se staletými tradicemi, hluboce zakořeněnými v jihoslovanském prostoru, nepreferoval žádné etnikum.“*¹¹⁶ V zemi navíc po válce nevznikla žádná demokratická strana, která by na strhla větší pozornost a podporu větší skupiny obyvatelstva.¹¹⁷ *„Od této doby neexistovala v Jugoslávii po čtyři desetiletí politická síla stojící mimo komunistickou stranu, která by byla schopna reálně ovlivňovat vnitřní situaci či alespoň veřejné mínění.“*¹¹⁸ V zemi navíc začal vznikat kult osobnosti se jménem Josip Broz Tito.

Politický stav země začal být stabilizovaný, poválečná Jugoslávie se však potýkala s hospodářskými problémy. Některé části země dokonce zůstaly bez života i v důsledku

¹¹³ ŠESTÁK, Miroslav ... [ET AL.]. Dějiny jihoslovanských zemí. 2. vyd. Praha: NLN, Nakladatelství Lidové noviny, 2009. ISBN 978-80-7106-375-9. Kapitola V-2, Rezistence a občanská válka, s. 492.

¹¹⁴ KURC, Jiří. Tito a jeho partyzáni za druhé světové války, Plzeň, 2013. Bakalářská práce. Západočeská univerzita v Plzni. Fakulta filozofická. Vedoucí práce PhDr. Miroslav Šedivý. s. 38.

¹¹⁵ DANIEL, Ondřej: Bigbít nebo turbofolk. s. 67.

¹¹⁶ ŠESTÁK, Miroslav ... [ET AL.]. Dějiny jihoslovanských zemí. 2. vyd. Praha: NLN, Nakladatelství Lidové noviny, 2009. ISBN 978-80-7106-375-9. Kapitola VI-1, Nastolení komunistického režimu, s. 498.

¹¹⁷ Ibid. s. 498-500.

¹¹⁸ Ibid. s. 500.

migrace. Největší přístavy Jaderského moře jako Rijeka, Split nebo Zadar nebyly, podobně jako města uvnitř kontinentu, tj. Bělehrad, Záhřeb, Nový Sad nebo Niš, nijak velkým magnetem a centry pro imigranty. Ti naopak už před a během světových válek směřovali zejména na Americký kontinent.¹¹⁹ Lék na nepříznivou ekonomickou situaci tak mělo vyřešit plánované hospodářství a pětiletky. Tu politická vrchnost proto zahájila, avšak určila zcela nereálné cíle. V mezinárodním obchodě se pak Jugoslávci nezaměřovali pouze na východní blok, ale i na západní státy. Mimoto usilovala Jugoslávie o vliv ve vnitřních záležitostech Bulharska a Albánie, a proto těmto sousedům poskytla Jugoslávie půjčky. Existovaly dokonce tendence, které prosazovaly připojení obou států k Jugoslávii.

Stav na Balkánu, kde se stávala Jugoslávie hegemonem, však nevyhovoval SSSR, který se cítil jihoslovanským státem v rámci východního bloku ohrožen. Stalin následně osočil Jugoslávii z odchýlení od zvolené ideologie, a dokonce vedení hrozil vojenským zásahem. Jihoslovanská země však za podpory lidu byla ochotná bránit svou nezávislost. Už v roce 1949 tak byly zrušeny spojenecké smlouvy mezi oběma zeměmi a v 50. letech se proto začala orientovat spíše na západ, na němž začala být ekonomicky závislá. Roztržka se Stalinem tak znamenala značné reformy¹²⁰ a změnu orientace politiky. Po zastavení kolektivizace se zvýšila zemědělská výroba a zlepšilo se zásobování obyvatelstva. Zmiňované uvolnění režimu ale mělo na zemědělství i negativní dopad, když v pozdější době neměli drobní rolníci dostatek financí na modernizaci. Vztahy se SSSR se urovnaly po smrti Stalina v roce 1953.

Vztahy se Sovětským svazem se sice uklidnily, to však neznamenalo návrat do východního bloku, naopak další rozvíjení vztahů Jugoslávie se západem. „*Přesto Jugoslávie, co se týče mezinárodních vztahů, zůstala neutrální a uplatňovala tzv. houpáčkovou politiku.*“¹²¹ V 50. letech se Jugoslávie pozvedla i hospodářsky, když jí byly poskytnuty západní půjčky a země se rozvinula i v industriální rovině. Injekce pomohla i zaostalejším oblastem, jako byla Bosna a Hercegovina, Kosovo, Makedonie nebo Černá Hora. Částečně se také setřely sociální rozdíly mezi etniky uvnitř státu. Případné nepokoje¹²² pak účinně řešila tajná policie.

¹¹⁹ DANIEL, Ondřej: Bigbít nebo turbofolk, s. 25.

¹²⁰ V podnicích byla zavedena samospráva nebo byla zastavena kolektivizace.

¹²¹ PELIKÁN, J. - TEJCHMAN, M. Dějiny Jugoslávie (1918-1991). 1. vyd. Praha: Karolinum, 1994. Ebook, s. 50

¹²² Například s Albánci v Kosovu.

V 60. letech se Jugoslávie dostala na vrchol ve všech směrech. Vláda vyhlásila novou ústavu a změnila název státu na Socialistickou federativní republiku Jugoslávii (SFRJ). V roce 1966 pak veřejností otřásl odstoupení viceprezidenta Alesandra Rankoviće, který byl brán za Titova nástupce, s nímž však měl zřejmě spory. Tito chtěl situaci v zemi uklidnit a dal proto jednotlivým státům uvnitř federace pravomoce, které doposud třímal Bělehrad. Tím ale vznikl prostor pro národní projevy. Konec 60. let pak přichází sociální i ekonomická nestabilita. Ekonomická konjunktura se zastavila, začala se zvedat nezaměstnanost a v Kosovu se začali bouřit místní Albánci, kteří požadovali statut republiky a zrovnoprávnění se zbylými národy. Demonstrace se po čase přelily i do Makedonie. Republiky se Kosované sice nedočkali, zato však byly autonomní oblasti posílené pravomoce. Národní uvědomění se začalo na počátku 70. let pozvedat i v Chorvatsku, které odmítalo doplácet na zbylé chudší oblasti. Začali být slyšet opět i extremistické proudy, které žádaly dokonce odtržení. Titovi nezbylo než pohrozit vojenským zásahem, což také na separátní skupiny zabralo. Události z přelomu desetiletí znamenaly kádrové změny v dominantní straně Jugoslávie.

Rok 1974 přinesl další změnu ústavy, která nejenže stanovila Tita doživotním prezidentem, ale řešila nástupnictví po jeho smrti, které mělo převzít Předsednictvo SFRJ. Nová ústava posílila práva nejen jednotlivých republik, ale i autonomních oblastí. Ve zbytku 70. let pokračoval hospodářský propad, kterému nepřispěly ani rozpory mezi jihem a severem země. Bohatší sever totiž odmítal doplácet na chudší jih. Na počátku 80. let přišel zásadní zlom, kdy 4. května 1980 zemřel doživotní prezident Josip Broz Tito. Osobnost, která udržela téměř čtyřicetiletý klid zbraní, které do té doby Balkán charakterizovaly a kvůli kterým také oblast získala nelichotivou přezdívku „Balkánský sud s prachem“. Na druhou stranu toho dosahoval v mnoha případech nelegálními a neetickými prostředky. Otěže státu tedy přebralo Předsednictvo SFRJ, to se ale nedokázalo vyrovnat s předchozím charismatickým vůdcem, jakým byl Tito a nedokázalo nabídnout žádnou osobnost. Předsednictvo bylo tvořeno osmi členy, kde každý zastupoval jednu z šesti republik a jednu z dvou autonomních oblastí. Hlava státu a zároveň předseda prezidia SFRJ pak byl volen na jednoleté období. Následnou situaci v Jugoslávii velmi přitížila ekonomická krize z 80. let, která se stala záminkou k probuzení etnických problémů, které po několik desetiletí v Jugoslávii dřímaly a do čel jednotlivých národů se postavili noví vůdcové, kteří následně dali Jugoslávii konečný úder.

2.8 KRVAVÝ ROZPAD JUGOSLÁVIE

Kromě federativního dvoukomorového parlamentu a vlády měla každá z republik i autonomních oblastí vlastní shromáždění, komunistickou stranu i vládu. Krize, která během 80. let přišla, postihla všechny socialistické země. Socialistická Jugoslávie měla doposud výjimečné postavení, kdy byla vlastně neutrální k oběma pólům studené války. To po nástupu Michaila Sergejeviče Gorbačova do čela SSSR skončilo, neboť se vztahy se západem začaly zlepšovat ve vícero zemích. Tím byla také utnuta finanční pomoc Jugoslávii. Situace měla dopad i na běžný život kvůli zvyšování nezaměstnanosti. V ten moment se začal na scénu vracet nacionalismus. Kosovo se tak znovu přihlásilo o povýšení na republiku nebo o připojení k Albánii, což dokládají použitá hesla typu: „*My jsme Albánci, ne Jugoslávci; Republika Kosovo; Jednota s Albánií.*“¹²³ Albánci se cítili utlačováni Jugoslávii, Srbové se cítili utlačováni Albánci a situace v Jugoslávii se stávala pro etnika rozbuškami. Vracely se například i tužby po Velkém Srbsku, které by zahrnovalo území, kde žije srbské etnikum.

Napětí ve společnosti vychrlilo na politické jeviště Slobodana Miloševiče, který se postupně prodral na vrchol přes nižší funkce v komunistické straně. Do povědomí se dostal, když byl pověřen uklidněním situace v Kosovu, tam však pronesl památnou větu: „*Už nikdy vás nebude nikdo bít!*“¹²⁴ „*Milošević si vybral Kosovo jako svou odpalovací rampu kvůli mystickému významu, které mělo pro Srby. Kosovo znamená pro Srby něco podobného jako Jeruzalém pro Židy.*“¹²⁵ Díky intrikám a médiím se Milošević sesadil z funkce prezidenta Ivana Stamboliće. U Srbů byl tento politik velmi oblíben, následně však přivedl zemi k zániku.

Funkcionáři jednotlivých republik začali mít mezi sebou neúnosné rozpory, což podtrhávala hospodářská i národnostní krize. Milošević posiloval svou moc organizovanými demonstracemi, jež se přelily z Kosova i do dalších částí Jugoslávie, kde žili Srbové. K vyvrcholení došlo v Kosově, kde v roce 1989 přijelo kvůli demonstraci na 2 miliony Srbů a skandovali „Slobodan, Slobodan“. „*Bylo to vůbec největší shromáždění Srbů v historii.*“

¹²³ ŠTĚPÁNEK, V. Jugoslávie - Srbsko - Kosovo: kosovská otázka ve 20. století. Vyd. 1. Brno: Masarykova univerzita, 2011. s. 268.

¹²⁴ DODER, D. - BRANSON, L. Milošević, vítězný architekt války: zneklidňující portrét vzorného manžela. Praha: Práh, 2000. s. 49.

¹²⁵ Ibid. s. 57.

Přijeli ze všech částí Jugoslávie, z Evropy, ze Severní Ameriky i z Austrálie.“¹²⁶ Směr pak udal Milošević projevem, v němž sice nabádal k zachování Jugoslávie, zároveň však upozorňoval, že Srbsko dále nehodlá snášet uzurpování od ostatních a nevyloučil ani ozbrojené boje. Slobodan Milošević však neměl v záměru vytvořit Velké Srbsko, nýbrž získat moc v rámci Jugoslávie. V Kosovu proto nechal odstranit albánské předáky, což však bylo další rozbuškou a počátkem nepokojů. Ty ale byly potlačeny a v oblasti byl zaveden policejní režim a represe vůči Albáncům. Srbská skupština dokonce odňala Kosovu statut autonomní oblasti, což vedlo k Deklaraci o nezávislosti Kosova. Nezávislost však uznala pouze Albánie, republika však byla mezinárodně tolerována.

Srbský nacionalismus začal děsit zbývající národy. Ve Slovinsku se proto zformovala během 80. let demokratická opozice. Olej do ohně se začal přilévat i posilujícím nacionalismem jiných etnik. „*Miloševićova politika a srbský šovinismus sloužily jako záminka proto, aby se Slovinsko od Jugoslávie odtrhlo.*“¹²⁷ Politická situace se tak začala ve Slovinsku měnit a totalita polevovat, což Milošević odsoudil. Vnitřní přeměnou přešla i samotná slovinská komunistická strana, jež se chtěla transformovat stranu sociálně demokratického charakteru a kvůli názorovým nesouladům dokonce opustila komunistický sjezd v Bělehradu. Kroky Slovinska inspirovaly i chorvatskou komunistickou stranu. Ta totiž také vystoupila z federativního shromáždění. Začala se navíc formovat opozice například v podání Chorvatského demokratického společenství (HDZ),¹²⁸ které vedl pozdější prezident Franjo Tuđman. Obě republiky vnímaly jako jediné východisko osamostatnění se od Jugoslávie. I Milošević, i když bylo proti politickým krokům Slovinska a Chorvatska, si uvědomoval, že s jedinou stranou fungovat nebude dále možné a komunistickou stranu přejmenoval na Socialistickou stranu Srbska.

Nešťastnou a tragickou se však stala chorvatská (HDZovská) strategie postavená nejen na protikomunistické a protijugoslávské kampani, ale i na protisrbské, což začalo opět po letech ohrožovat Srby žijící na území Chorvatska. Vítězství HDZ v parlamentních volbách v roce 1990, znamenalo počátek střetů mezi srbskou menšinou a Chorvaty. Jakýmsi centrem chorvatských Srbů se stalo město Knin, kde byla vytvořena Srbská rada, která střežila plány

¹²⁶ DODER, D. - BRANSON, L. Milošević, vítězný architekt války: zneklidňující portrét vzorného manžela. Praha: Práh, 2000. s. 12.

¹²⁷ ŠESTÁK, Miroslav ... [ET AL.]. Dějiny jihoslovanských zemí. 2. vyd. Praha: NLN, Nakladatelství Lidové noviny, 2009. ISBN 978-80-7106-375-9. Kapitola VI-3, Rozklad komunistické federace, s. 564.

¹²⁸ Pravicová strana.

na odtržení tzv. Krajiny či Srbské Krajiny¹²⁹ od Chorvatska.¹³⁰ V Kninu tak následně na rozkaz Tuđmana zasáhla policie, krok však úspěšným nebyl. Obrat v otázce vyřešení problému srbské menšiny v Chorvatsku nenastal ani po schůzce Miloševiče a Tuđmana. Srbská menšina přešla k útokům na místní Chorvaty i na policejní hlídky a začala vznikat mezi oběma etniky nenávist.

Po slovinském a chorvatském referendu vyhlásily obě republiky 25. června 1991 nezávislost. Ve Slovinsku po oddělení došlo také k ozbrojeným střetnutím, avšak mnohem slabším než v Chorvatsku. Jugoslávská armáda (JNA) proto začala obsazovat oblasti okolo slovinské hranice, po podepsání Brionské smlouvy však s vojenskými manévry po 10 dnech skončila a těžiště střetů se vrátilo zpět na území Chorvatska i přes posílení práv srbské menšiny a rozšíření autonomie Krajiny. Boje se rozšířily i do dalších příhraničních oblastí a Krajina podporovaná JNA obsadila třetinu chorvatského území. Z území ovládaného chorvatskými Srby začali být vyháněni Chorvaté. V obsazení celé Slavonie stál v cestě Srbům Vukovar, který začala armáda bombardovat a kde proběhly těžké boje. Vukovar následně padl a byl srovnán se zemí. „*Pro Chorvatsko byl počáteční psychologický efekt velice negativní, ale z vojensko-strategického a diplomatického pohledu dopadly boje kolem Vukovaru příznivě. Obléháním města ztratili Srbové tři měsíce, které chorvatská strana využila k organizaci obrany Slavonie, čímž znemožnila postup JNA dál na západ.*“¹³¹ Rozbombardovaný Vukovar paradoxně pomohl svazovým republikám k uznání mezinárodní nezávislosti, což byl definitivní konec socialistické Jugoslávie.

V 1990 roce se uskutečnily parlamentní volby i v Makedonii a Bosně a Hercegovině, načež i tyto republiky směřovaly k politické změně a odtržení. Zejména Makedonci byli delší dobu znepokojeni centralistickými tendencemi jugoslávské vlády. Rok 1991 znamenal pro Makedonii vyhlášení suverenity, kterou potvrdilo občanské referendum. Proti se však postavili Řekové, kteří nesouhlasili s názvem nového státu. Jméno „Makedonie“ si totiž z historických důvodů sami nárokovali. Mezinárodní společenství ale přistoupilo na kompromis, kdy oficiálně měla Makedonie užívat název Bývalá jugoslávská republika Makedonie,¹³² díky čemuž získali mezinárodní uznání až v roce 1993. Makedonie se jako

¹²⁹ Vnitrozemské území Chorvatska, kde žili převážně chorvatští Srbové.

¹³⁰ ŠMÍD T., VAĐURA V. Etnické konflikty v postkomunistickém prostoru. 1. vyd. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury (CDK), 2007. s. 59.

¹³¹ ŠMÍD T., VAĐURA V. Etnické konflikty v postkomunistickém prostoru. 1. vyd. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury (CDK), 2007. s.69.

¹³² Former Yugoslav Republic of Macedonia – FYROM.

jediná ze svazových republik oddělila v poklidu a bez velkých srbských protestů. O to větší problém nastal při odštěpení Bosny a Hercegoviny (BaH), kde žijí doposud nejen obyvatelé, kteří za doby osmanské nadvlády přestoupili na islám (Bosňáci), ale i Chorvaté a Srbové. Náboženské složení BaH vlastně odpovídalo složení Jugoslávie a stalo se základem pro nastupující konflikt. Po vypuknutí konfliktu mezi Jugoslávií a Chorvatskem BaH se chtěla držet stranou a spíše prosazovala jakousi verzi konfederace. Napětí mezi Srby a Chorvaty se přelilo i do BaH a etnika požadovala připojení území, kde žili k Srbsku, potažmo Chorvatsku, podle toho, jaké etnikum v daném areálu bylo usazené. Bosňáci (bosenští muslimové) si začali uvědomovat stav, kdy by při setrvání v Jugoslávii byli potíráni Srby. Po uznání Slovinska a Chorvatska mezinárodním společenstvím přijala i BaH memorandum o svrchovanosti, s čím však nesouhlasili bosenští Srbové a vyhlásili proto v lednu 1992 na území BaH Srbskou republiku, kterou vedl Radovan Karadžić. Otázku, zda se BaH od Jugoslávie oddělí mělo zodpovědět celostátní referendum. V něm se většina vyslovila pro samostatnost, s čím ale nesouhlasili bosenští Srbové, kteří například v Sarajevu začali stavět barikády, což podporoval i Miloševićův režim. Plány na udržení oblastí, jugoslávskému vůdci ale částečně překazilo mezinárodní společenství, které uznalo nezávislou Bosnu a Hercegovinu.

Nejlépe Jugoslávským rozpadem prošlo Slovinsko, které bylo na rozdělení připraveno legislativně a vždy bylo nejvíce západní. Makedonie se až na vnitřní konflikty s Albánci rozešla s Jugoslávií také bez větších potíží. Mnohem horší chvílky, ale zažilo Chorvatsko, BaH nebo později Kosovo. Chorvatsko bylo od počátku budováno na nacionálních až nacionalistických základech, živěných Tuđmanovou propagandou zaměřující se na přinášení informací o krutosti Srbů. Na území Chorvatska se po mezinárodním uznání vydalo OSN a její mise UNPROFOR, která dohlížela na příměří a JNA se z chorvatského území stáhla. Příměří však zanedlouho porušili Chorvaté, když chtěli osvobodit dopravu mezi Záhřebem a Dalmácií. Na útoky však nijak zásadně nereagovalo ani OSN, ani Srbsko a Chorvaté během 1993. roku tak pokračovali v dalších útocích na Krajinu. Té nakonec byla nabídnutá široká autonomie v rámci Chorvatska. Vedení separatistů však odmítlo i přes podporu této alternativy Miloševićem. Osudným se stal pro Krajinu 1. květen 1995, kdy chorvatská armáda zaútočila na její pozice v západní Slavonii a bez většího odporu území dobyla. Počátkem srpna 1995 spustili Chorvaté s dovolením západních velmocí větší operaci s názvem Bouře,¹³³ kterou zaútočili na další oblasti Krajiny. Během útoku do bojů

¹³³ Operaci velel generál Ante Gotovina, kterého později odsoudili v Haagu jako válečného zločince na 24 let za mřížemi.

nezasahovala ani jugoslávská armáda, ani jednotky OSN. Dělostřelecká palba na Knin i další útoky, zastrasování a vypalování domů mělo vyhnat Srby z těchto oblastí. Po Bouři odešlo z Chorvatska na 200 tisíc etnických Srbů. V Chorvatsku se ovšem nejednalo primárně o etnický konflikt, ten byl spíše jen jakýmsi podbarvujícím prvkem, který si zvolil Franjo Tuđman, aby dosáhl samostatnosti Chorvatska. Na zvolenou strategii se ovšem nechaly nalákat obě etnika, která si začala připomínat rozlišnosti a křivdy z minulých dob. „*Při retrospektivním pohledu na vývoj krize měla válka mezi Srby a Chorvaty pro svůj vznik vhodné historické a etnonáboženské podmínky, ale v žádném případě se nejednalo o tradiční nenávist těchto dvou národů, jak bývají jugoslávské konflikty často zjednodušeně prezentovány.*“¹³⁴

V Bosně a Hercegovině byla situace jiná, historicky se jednalo o hraniční území východořímské a západořímské říše, a tím i o hraniční území dvou náboženství, do něhož se posléze přimíchal i islám. BaH se nikdy nestala jedním etnikem a jednalo se tak spíše o tři jinak smýšlející skupiny na jednom území. Bosňáci navíc nebyli dlouhou dobu bráni jako samostatný národ, nýbrž jako islamizovaní Srbové či islamizovaní Chorvaté, což změnil až Titův režim, který obyvatelům Bosny (Bosňanům) přiřknul označení národa. Po událostech v okolních svazových republikách se rozhodla i většina Bosňanů pro odtržení BaH, z čím však nesouhlasili bosenští Srbové.¹³⁵ Ti proto vyhlásili Republiku srbskou, chtěli se odtrhnout a začali stavět barikády, což podporovala JNA. Prosrbské jednotky v té době napadaly jak Bosňáky, tak i bosenské Chorvaty. Mezinárodní uznání BaH situaci neposunulo, podobně jako Slovinsko nebo Chorvatsko a na území BaH se rozhořel konflikt na celém území státu. Ve válce šlo především o vyčištění vlastních území od jiných národností, přičemž bosenským Srbům pomáhala JNA. „*V roce 1992 probíhaly boje především mezi Srby na jedné straně a Muslimy a Chorvaty na straně druhé. Vojenská iniciativa byla jednoznačně na straně Srbů. Jediným místem, kde se podařilo uštědřit Srbům výraznější porážku, byl hercegovský Mostar, kde Muslimové a Chorvaté společnými silami vytlačili Srby z města.*“¹³⁶ BaH byla za této situace a při zahájení etnických čistek přijata do OSN a na její území vyslaná mise UNPROFOR. Během útoků začaly jednotlivé strany budovat internační tábory, kde posílaly své protivníky. S tím se pojí také masové

¹³⁴ ŠMÍD T., VAŘURA V. Etnické konflikty v postkomunistickém prostoru. 1. vyd. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury (CDK), 2007. s. 77.

¹³⁵ Na tajné schůzi se dohodli Tuđman s Miloševićem na rozdělení BaH mezi oba Chorvatsko a Jugoslávii. Z plánu však sešlo kvůli nedohodě o budoucnosti srbského etnika v Chorvatsku.

¹³⁶ ŠMÍD T., VAŘURA V. Etnické konflikty v postkomunistickém prostoru. 1. vyd. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury (CDK), 2007

znásilňování zejména muslimek. Rozepře však nastaly i mezi Bosňáky a Chorvaty, kteří doposud stáli bok po boku. Aby situace nebyla málo komplikovaná i samotní Bosňáci mezi sebou začali mít rozpory a jedna z odnoží vyhlásila svou autonomní oblast Západní Bosna. V srpnu 1993 vyhlásili také bosenští Chorvaté vlastní autonomní Chorvatskou republiku Herceg-Bosna, která začala být podporována chorvatskou armádou. Chorvaté po nátlaku západu podepsali Washingtonskou dohodu, která zaručovala mír mezi Bosňáky a příslušníky chorvatského etnika. K chvilkovému příměří se připojili i bosenští Srbové, ne však na dlouho. V létě 1995 pak nastal největší masakr, když ve Srebrenici, kde žili převážně muslimové, povraždilo srbské vojsko generála Ratka Mladiće údajně kolem 8 tisíc lidí a dalších 25 tisíc vyhnalo ze svých domovů.

Po dopadu granátu na sarajevské tržiště, kde bylo zabito 37 lidí, zahájilo NATO útok na srbské pozice, aby zachovalo bezpečné zóny OSN. K Severoatlantické alianci se přidaly i jednotky Bosňáků a bosenských Chorvatů, kvůli čemu zůstali Srbové ochromeni. Situaci nakonec vyřešila Daytonská dohoda¹³⁷ z prosince 1995, kdy bylo území BaH rozděleno na dvě entity, kde každá měla svůj parlament, prezidenta a ústavu. Národnostní prvky však musely být v souladu s celostátní ústavou, která zaručovala jednotný státní celek s kolektivní hlavou státu tvořenou zástupcem každého národa. Na situaci v BaH tak doposud dohlíží mírové sbory OSN.

Válečná situace, kterou Bělehrad řešil zejména na severozápadě rozpadající se Jugoslávie, přesunula kosovské problémy spíše do pozadí. Tím, že Jugoslávie napětí v Kosovu neřešila, se navíc zbavila válečného konfliktu na vlastním území. Daytonská mírová smlouva Kosovo zcela opomenula a kosovští Albánci tak nabyli názor, že pouze násilí může vést k dosažení cíle, tedy samostatnosti. V roce 1996 se tedy začala projevovat Kosovská osvobozenecká armáda (UÇK¹³⁸), která je ale pro své činy považována za teroristy. UÇK začala útočit na srbské ozbrojené složky a své počínání stupňovala. Srbové se cítili ohroženi, proto byly do oblasti poslány vojenské jednotky. Mezinárodní společenství se však klonilo k UÇK, i kvůli strategii jugoslávské armády, která vypalovala civilní objekty bez velkých ztrát na životech. Srbové totiž zapalovali domy až po jejich opuštění civilisty. Vedení USA však Milošovićovu režimu v roce 1998 pohrozily a nutily Jugoslávii k zastavení akcí, pod hrozbou bombardování. Srbové se proto z Kosova stáhli a dovolili pozorovací misi OSN,

¹³⁷ Během ní se dohodli Slobodan Milošević, prezident BaH Alija Izetbegović a Franjo Tuđman na řešení dosavadních konfliktů.

¹³⁸ Albánsky Ushtria Çlirimtare e Kosovës.

čehož UÇK využila a její jednotky oblasti zabíraly a albánský odboj se znovu vrátil v plné síle a pokračoval v provokacích. Už v prosinci se tak Srbové do oblasti vrátili i kvůli pochybnostem že západ zasáhne. Po nalezení 45 mrtvých v kosovském Račaku, svět bez jakýchkoli vyšetřování odsoudil Srby a požadoval potrestání. Situaci mělo vyřešit jednání v Rambouillet, díky kterému měly na situaci v Kosovu dohlížet jednotky NATO a Kosovo mělo získat značnou autonomii. S přítomností a pohybem NATO po jugoslávském území a dodatku omezujícím suverenitu Jugoslávie však Milošević nesouhlasil a jednání krachnula. Americký zmocněnec Richard Holbrooke se ještě snažil Miloševiče přimět ke změně názoru, avšak nepochodil. „*Poslyšte, je vám osobně naprosto jasné, co se stane, když se zvednu a odejdu odtud, z tohoto paláce?*“ zeptal se Holbrooke. „*Začnete nás bombardovat,*“ odpověděl prezident s chladným výrazem v široké tváři.¹³⁹ Po neúspěšných jednáních NATO na Jugoslávii nakonec provedlo v následujících několika týdnech bombové nálety, které zasáhly stát na citlivých místech. NATO tak zaútočilo a začala další etapa krvavých bojů na Balkánu. „*Kolony utečenců, stovky mrtvých v důsledku bojů mezi srbskými silami a UÇK, stovky civilních obětí bombardování, následovalo...*“¹⁴⁰ Západní síly chtěly útokem donutit Miloševiče k přistoupení na navrhované požadavky, toho se ale nepodařilo dosáhnout a docházelo tak i k dalšímu teroru a vraždám mezi Srby a Albánci. „*Za patnáct dní bombardování jsme doslova ztratili deset let našeho usilovného boje za demokratizaci společnosti, a nejen to, ztratili jsme třicet či čtyřicet let rozvoje ve směru Evropy,*“¹⁴¹ řekl pro MF Dnes Václavu Štěpánkovi opoziční politik a pozdější premiér Srbska Zoran Đinđić.

Bombardování NATO přineslo jakýsi výsledek až 9. června 1999, kdy bylo domluveno stažení jugoslávských jednotek z Kosova, které měly začít kontrolovat síly OSN. Z Kosova mezitím uprchlo na 200 tisíc Srbů. Po návratu uprchlých kosovských Albánců z uprchlických táborů v Albánii a Makedonii začali vyhánět a pronásledovat Srby, kteří v Kosovu doposud zůstali. Již v dubnu téhož roku si Kosované založili Prozatímní vládu Kosova. Ke střetům i přes přítomnost jednotek KFOR spadající pod NATO docházelo i po dalších několika let. Vše spělo až k vyhlášení nezávislosti Kosova 17. února 2008, což Srbsko jednoznačně odmítlo. Legitimitu rozhodnutí sice potvrdil mezinárodní soudní dvůr a většina států nezávislost uznala, některé státy ale akt přijmout odmítly, a to například i země Evropské unie, mezi nimi Kypr, Rumunsko, Řecko, Slovensko nebo Španělsko. Otázku

¹³⁹ DODER, D. - BRANSON, L. Milošević, vítězný architekt války: zneklidňující portrét vzorného manžela. Praha: Práh, 2000. s. 9.

¹⁴⁰ ŠTĚPÁNEK, Václav: Zápisky z doby bombardování. Brno: 1999.

¹⁴¹ ŠTĚPÁNEK, Václav: Bomby nás vzdalují od Evropy, říká Djindjić. MFD, 12. 4. 1999.

kosovského napětí není snadné definitivně uzavřít i proto, že jsou fakta zahalená do křivých obvinění, manipulací, propagandy a matoucích mediálních obrazů.

2.9 NÁROČNÝ PŘEROD V DEMOKRATICKÝ STÁT A SOUČASNOST

Vraťme se ale na půdu Srbska a vnímání veřejnosti nad politickými rozhodnutími státní reprezentace během uplynulých let. Na počátku 90. let potvrdila Bělehradu setrvání v jugoslávské federaci pouze Černá Hora a ústavou tak vznikla dvojčlenná federace Svazová republika Jugoslávie (SRJ) v čele se Slobodanem Miloševićem. Prvotní úspěšná tažení BaH a špinavá válka mu však paradoxně nepřinášelo plusové body na domácí scéně a po sociální a ekonomické krizi 1993 byly dokonce vypsány předčasné volby, kde však své pozice obhájil a situaci zklidnil zejména, když vyhověl mezinárodním požadavkům a přestal podporovat Srby ve zbylých státech. Kvůli změně Miloševićovy taktiky do SRJ začali proudit uprchlíci z Krajiny a vláda je začala směřovat do Kosova, kde chtěla zvýšit podíl srbského obyvatelstva. Do popředí se od 1996. roku začaly dostávat opoziční strany, to ale vnitropolitickou stabilitu nepřineslo. Probíhající konflikt v Kosovu měl navíc na politickou situaci neblahý dopad a oslabení vztahů mezi Srbskem a Černou Horou.

Devadesátá léta znamenala zásadní hospodářský pokles Jugoslávie. Zaměstnanost se mezi lety 1989-1998 snížila o 10,3 %, což znamenalo nárůst nezaměstnanosti z původních 17,9 % na 26,8 %.¹⁴² Kvůli hyperinflaci se snížila reálná mzda a poklesla ekonomická úroveň. Za těchto podmínek začal zaostávat průmysl, do něhož neproudily investice a došlo k poklesu výroby. Zastaralá výrobní zařízení se kazila a neumožňovala výrobu nových produktů kompatibilních s moderní technologií. Nepříznivá situace nejen ekonomická, ale i válečný stav, přiváděl obyvatelé k emigraci,¹⁴³ popřípadě k přesunu k zemědělství a rostlinné výrobě. Na zmiňované problémy se pak navázal nárůst korupce, která zase souvisí s nedůvěrou v daný stát a poklesem kapitálových toků do Srbska, a naopak s odlivem peněz ze země. Stav hospodářství se pak provázal s narůstající kriminální činností.¹⁴⁴

¹⁴² ZASTUPITELSKÝ ÚŘAD ČR V BĚLEHRADĚ. Souhrnná teritoriální informace Srbsko [cit. 2014-02-05]. Bělehrad, 2013. Dostupné z: <http://services.czechtrade.cz/pdf/sti/srbsko-2013-10-02.pdf>.

¹⁴³ A to i vědců a odborných technických pracovníků.

¹⁴⁴ PALAIRET, Michael. The Economic Consequences of Slobodan Milošević. Europe-Asia Studies [online]. 2001, Vol. 53, No. 6, pp. 903-919. [cit. 2014-02-24]. Dostupné z: <http://www.jstor.org/stable/826446>

Přelom tisíciletí byl pro Jugoslávii zásadní. Prezidentské volby totiž nevyhrál Slobodan Milošević, ale Vojislav Koštunica. Milošević označil výsledek voleb za neplatný a opozice vyhlásila generální stávku. V říjnu 2000 se demonstrací zúčastnilo v Bělehradu kolem půl milionu lidí, na což Milošević reagoval vysláním armády a speciálních jednotek ministerstva vnitra. Obě instituce ale příkaz splnit odmítly, čímž skončila etapa se Slobodanem Miloševićem v čele Jugoslávie. Na základě mezinárodního zatykače byl následujícího roku zatčen a souzen z genocidy a dalších válečných zločinů před Mezinárodním tribunálem v Haagu. V březnu 2006 byl nalezen ve své cele mrtev. Lékařská zpráva, kterou potvrdila i ruská strana, označila za příčinu infarkt myokardu.

Milošević vybudoval svůj režim na zreformovaném komunismu a srbském nacionalismu. Do této kombinace pak vmíchal ochranářství srbského etnika, což pomohlo následnému balkánskému dění. Pro Srbsko byla 90. léta náročná nejen ekonomicky, ale i sociálně. Po odchodu Miloševiče z politického jeviště nastala nová éra, kdy představitelé začali novodobou Jugoslávii/Srbsko integrovat do evropského standardu. Trnitá cesta však vedla přes zátěž spojenou s válečnými zločiny nebo napjatými vztahy s Kosovem. Volby do parlamentu v roce 2000 tendenci a touhy stále ještě Jugoslávčů jen potvrdily, když vyhrála opozice a západ začal odvolávat své sankce. Zvrat znamenal také zavedení svobody slova i tisku. Následovaly ekonomické i politické reformy, rekonstrukce justice i celé společnosti. Došlo i k navázání vztahů s EU a dalšími mezinárodními organizacemi.

Nezbytnost zařadit se do proevropského proudu vycítil i opoziční politik, později i premiér, Zoran Đinđić na počátku nového tisíciletí. Takový přerod byl důležitý zejména z hospodářských důvodů a pro Srbsko takové začlenění do evropských struktur znamenalo velký přínos, lepší konkurenceschopnost, celkové zlepšení situace i příchod zahraničních investorů.¹⁴⁵

2.9.1 Hospodářství

Po odchodu Miloševiče se tak stát začal orientovat na tržní hospodářství. Do národní ekonomiky byly zavedly daně ze mzdy, z prodeje, z přidané hodnoty, byl prosazen zákon o veřejných zakázkách nebo o rozpočtovém systému apod. Zároveň přestával stát zasahovat

¹⁴⁵ ĐINĐIĆ, Zoran: Put Srbije u Evropu. Beograd 2005. s. 10–11.

do hospodářství a provedl transformaci celé řady odvětví. Národní hospodářství se začalo orientovat na průmyslovou výrobu a začal růst podíl mezinárodního obchodu. Během následujícího období přišla privatizace a ze Srbska se stal jeden z rychle rostoucích trhů balkánského areálu,¹⁴⁶ čemuž zásadně dopomohly zahraniční investice. Čistý export se však začal dostávat kvůli zvyšujícímu se importu a značně menšímu exportu do záporných čísel. Importu totiž v novém miléniu pomáhal rychlý růst mezd, rostoucí veřejné výdaje a úvěrová expanze. Export naopak tratil kvůli slabé konkurenceschopnosti způsobené ekonomickou stagnací v 90. letech. Tomu pak odpovídal i výsledek Světového ekonomického fóra, kdy se Srbsko umístilo ještě v roce 2012 na 95. místě z celkových 142 hodnocených zemí.¹⁴⁷ Zlepšení konkurenceschopnosti nepřidal ani fakt, že v novém tisíciletí začaly růst mzdy a firmy nebyly schopné investovat takové množství prostředků do modernizace výrobních zařízení i růst cen potravin a zemědělských produktů.¹⁴⁸ Z toho pak také plyne výsledek HDP a jeho předpokládaný růst (hodnota níže v textu). V tomto kontextu tak byly klíčové pro udržitelnost deficitu běžného účtu platební bilance přímé zahraniční investice (FDI), protože jsou brány za stabilnější peněžní toky než např. portfoliové investice a na rozdíl od půjček nezvyšují dluhy.¹⁴⁹ Navíc přinášejí nové technologie, zvyšují zaměstnanost, pomáhají zemím k inovacím a lepšímu postavení na trzích. K FDI se ovšem negativně váže např. odliv zisků z investic nebo v tomto konkrétním případě špatně nasměrované investice. FDI totiž bylo využíváno více než ze 75 % v bankovním sektoru, pojišťovnictví, telekomunikacích, energetice, obchodu s nemovitostmi nebo maloobchodu, což nijak zásadně neovlivní tak důležitou součást ekonomiky, jakou je export a tím pádem i konkurenceschopnost státu. Největších investic země dosahovala před ekonomickou krizí na konci prvního desetiletí 21. století. V následujících letech FDI opadaly na své dno v lednu 2012, kde se vytvořilo sedlo a od té doby tyto investice během roku vyrostly na přibližnou průměrnou hodnotu 150 mil. eur za měsíc a za poslední rok kolísá kolem průměrné hodnoty 218 mil. eur měsíčně.¹⁵⁰

¹⁴⁶ V rámci celé Evropy se však nejedná o nijak závratný zázrak.

¹⁴⁷ BOLJANOVIĆ, Srđan. A Sustainability Analysis of Serbia's Current Account Deficit. *Economic Annals* [online]. 2012, Vol. LVII, No. 195. [cit. 2014-04-27]. Dostupné z: <http://www.doiserbia.nb.rs/img/doi/0013-3264/2012/0013-32641295139B.pdf>

¹⁴⁸ DEKIĆ, Ivan. Transitional Priorities of Serbia in the Light of European Integration. *Megatrend Review* [online]. 2010, Vol. 7, No. 2, pp. 327-344. [cit. 2014-02-03]. Dostupné z: http://content.ebscohost.com/pdf25_26/pdf/2010/B3MM/01Dec10/56671097.pdf?T=P&P=AN&K=56671097&S=R&D=bth&EbscoContent=dGJyMNLe80SeqK44xNvgOLCmr0yeprZSsa24TLWxWXS&ContentCustomer=dGJyMPGuskuvrrVQuePfgeyx44Dt6fIA

¹⁴⁹ BOLJANOVIĆ, Srđan. A Sustainability Analysis of Serbia's Current Account Deficit. *Economic Annals* [online]. 2012, Vol. LVII, No. 195. [cit. 2014-04-27]. Dostupné z: <http://www.doiserbia.nb.rs/img/doi/0013-3264/2012/0013-32641295139B.pdf>

¹⁵⁰ Trading Economics, dostupné z: <https://tradingeconomics.com/> - 5.5.2018.

Mezi lety 2004 až 2006 plynuly FDI na tzv. zelené louky (do nových aktiv), kdy se také zvýšil podíl HDP. Největšími investory v té době byli Rakušane, za nimi se značným odstupem pak byli například Norové, Lucemburčané nebo Němci.¹⁵¹ V minulých letech byl na srbském trhu zásadní vstup automobilky FIAT, obchodního řetězce Delhaize, společnosti Huawei nebo letecké společnosti Etihad Airways do národního přepravce JAT. Mimo ně v Srbsku působí více než 500 nadnárodních společností z celého světa.¹⁵²

Od roku 2013 se zvýšil podíl průmyslové výroby na HDP a začalo docházet k restrukturalizacím ve zprivatizovaných podnicích, kde začali investovat např. do modernizace technologií. Krok firem tak má pozitivní efekt na celkový stav národní ekonomiky, zvyšuje se průmyslová výroba a mění se tím i podíl FDI do jiných sektorů, než do kterých bylo investováno v prvních letech po Miloševićově odchodu. Od roku 1997 do 2018 tak dosahovaly průměrné FDI v Srbsku na 224,2 mil. eur měsíčně. Nejlepší hodnoty ve FDI dosáhl stát v listopadu 2006, kdy do země připlýnulo 3 322,6 mil. eur, a naopak nejhorší měsíční výsledek přišel v lednu 2012, kdy došlo k zápornému číslu – 476,6 mil. eur.¹⁵³ Podle výsledku hodnocení FDI pro rok 2016/17, jež prováděl list The Financial Times, je Bělehrad jedním z nejlepších 10 velkých evropských měst pro svou efektivitu nákladů. V kategorii malých měst se v některém z žebříčků The Financial Times (2016/17) umístila další 4 města (Sremska Mitrovica, Sombor, Vranje a Zaječar).¹⁵⁴

I přes zlepšující se ekonomický stav, Srbsko stále tíží některé dlouhodobé problémy. Mezi nimi je i problematický stav infrastruktury. Situace plyne nejen z nízkých investic v 90. letech minulého století, kdy dosahovaly pouhých 0,3 % HDP (oproti běžnému 1 % HDP evropských zemí),¹⁵⁵ ale i válečný konflikt s NATO, neboť právě jejich jednotky ničily i srbskou infrastrukturu.¹⁵⁶ Po přelomu tisíciletí tak bylo nezbytné dopravní koridory zlepšit, což ovšem trvá. Investice tímto směrem plynou především od zahraničních investorů a ze zahraničních půjček, čím se zvyšuje zadluženost země. Srbsko, jakožto stát ležící v centru Balkánu, je tranzitní zemí a zároveň velmi důležitou pro mezinárodní transport. Nejenže se

¹⁵¹ Invest in Serbia. In SIEPA [online]. [cit. 2014-03-27]. Dostupné z: <http://siepa.gov.rs/en/index-en/invest-inserbia/why-serbia.html>.

¹⁵² Invest in Serbia. In SIEPA [online]. [cit. 2014-03-27]. Dostupné z: <http://siepa.gov.rs/en/index-en/invest-inserbia/why-serbia.html>.

¹⁵³ Trading Economics, dostupné z: <https://tradingeconomics.com/> - [cit. 2018-05-05].

¹⁵⁴ FDI in Figures. In Business & Investing in Serbia [online]. [cit. 2018-05-05]. Dostupné z: <http://www.investinserbia.biz/ieis.php>.

¹⁵⁵ NEDOŠÍNSKÁ, Ivana. ANALÝZA VZTAHU SRBSKA K EU, Brno, 2014. Diplomová práce. Masarykova univerzita. Ekonomicko-správní fakulta. Vedoucí práce Ing. Tomáš Paleta, Ph.D. s. 47.

¹⁵⁶ ŠTĚPÁNEK, Václav: Zápisky z doby bombardování s. 15-43.

vyjednává o finančních injekcích pro srbské železnice z Ruska ve výši několika set milionů USD, ale i o dalších projektech např. s Čínou. Mezi Srbskem a Českou republikou pak byla podepsaná dohoda o ekonomické spolupráci, která vešla v platnost v prosinci 2010 a vytvořila podmínky pro české firmy, které se tak mohou zapojovat do infrastrukturních projektů, zejména na modernizaci trati mezi Nišem a Dimitrovgradem.¹⁵⁷ V minulých letech se v Srbsku v rámci železniční dopravy uvedla například firma AŽD Praha, která mimo jiné modernizuje železniční přejezdy.¹⁵⁸ Jednou z připravovaných investic pak je stavba vysokorychlostní trati mezi řeckým přístavem Piraeus a Budapeští, která by měla vést právě přes Srbsko, kde by mělo být postaveno 400 km železnice. Lze však říci, že se situace, zejména v oblasti nákladní dopravy, zlepšuje.¹⁵⁹

V Srbsku je typické podnikání malých subjektů, např. v gastronomických službách nebo stavebnictví (kde však dominují velké podniky, což stavby zdražuje). Potenciál má i cestovní ruch, kterého však není dostatečně využíváno. Stále však v zemi není dostatečné množství zprivatizovaných firem a nedostatečně rozvinutý soukromý sektor, což brzdí další rozlet Srbska. Stát však počítá v posledních letech s lepším se růstem HDP, který dnes dosahuje na hodnotu okolo 4,6 % (a 0,5% růst průmyslu),¹⁶⁰ což může jihoslovanskému státu dávat naději na lepší zítřky a pravému naplnění pojmu „Balkánský tygr“, jak někdy bývalo Srbsko, zejména na počátku tisíciletí, označováno. V minulých letech bylo odstraněno mnoho technických a celních překážek ztěžujících obchod se zeměmi v EU.¹⁶¹ Od roku 2000 je Srbsko členem MMF o rok později jej pak přijala WB a v současnosti je na cestě do WTO. V roce 2012 se pak stalo kandidátskou zemí EU.

2.9.1.1 Současná ekonomika

Srbsko se rozvíjí především v sektorech, které už úspěšně privatizovalo, a má tak prostor pro vývoz výrobků. Mezi taková odvětví patří průmysl automobilový, chemický nebo třeba

¹⁵⁷ Souhrnná teritoriální informace Srbsko, Zpracováno a aktualizováno zastupitelským úřadem ČR v Bělehradě (Srbsko) ke dni 9. 4. 2018 14:25. Dostupné z <http://www.businessinfo.cz/>.

¹⁵⁸ AŽD Praha a. s., dostupné z: <http://azd.cz>.

¹⁵⁹ NEDOŠÍNSKÁ, Ivana. ANALÝZA VZTAHU SRBSKA K EU, Brno, 2014. Diplomová práce. Masarykova univerzita. Ekonomicko-správní fakulta. Vedoucí práce Ing. Tomáš Paleta, Ph.D. s. 47.

¹⁶⁰ Republičky závod za statistiku - www.stat.gov.rs/sr-Latn/ [cit. 2018-07-27]

¹⁶¹ Souhrnná teritoriální informace Srbsko, Zpracováno a aktualizováno zastupitelským úřadem ČR v Bělehradě (Srbsko) ke dni 9. 4. 2018 14:25. Dostupné z <http://www.businessinfo.cz/>.

průmysl základních kovů.¹⁶² Mezi perspektivní obory¹⁶³ však patří i strojírenství, energetika, manipulační prostředky a zařízení, dopravní prostředky, výroba strojů, nebo pro Srbsko typické zemědělství a lesnictví. Mezi perspektivní odvětví se v současnosti řadí i vodohospodářství, odpady, životní prostředí, stavební materiály a stavebnictví.¹⁶⁴ Nejdůležitějším partnerem je v poslední době pro Srbsko EU s přibližně 65 % jejich zahraničního obchodu. V EU je pak klíčová zejména Itálie nebo Německo. Mimoto pak Srbsko výrazně obchoduje i se zeměmi CEFTA, s BaH, Rumunskem, Maďarskem a zajímavostí je i dohoda o volném obchodu s Ruskou federací,¹⁶⁵ což může lákat i západní investory. Z exportovaných komodit se jedná převážně o polotovary, dopravní prostředky a stroje, spotřební zboží a potraviny. Obdobný stav je i v oblasti importu, kde navíc do země proudí třeba chemické výrobky nebo paliva.¹⁶⁶

Balkánský stát dosahoval v roce 2017 hodnoty HDP přesahující 106 mld. \$, což při 7,1 milionu obyvatel odpovídá 15 200 \$ HDP na osobu.¹⁶⁷ To Srbsko řadilo na 111. místo světa. Hrubé národní úspory byly minulý rok na úrovni 14,5 % HDP. Inflace v roce 2017 dosahovala na 3,4 %, veřejný dluh 71 % HDP, daně a další výnosy 41,3 % HDP, nezaměstnanost byla ve výšce 16 %, což je o jednu desetinu horší než během roku předcházejícího.¹⁶⁸

2.9.2 Politika

V novém tisíciletí byla mezitím v roce 2003 vyhlášena konfederace Srbska a Černé Hory, aby se po referendu z roku 2006 oba státy nadobro rozdělily. Většina obyvatel Černé Hory se tehdy vyslovilo pro rozdělení a nezávislost stát vyhlásil 3. června 2006. Koštunica byl prezidentem SRJ až do jejího zániku a vytvoření konfederace. Tím se Srbsko stalo po více než půl století opět samostatným státem, avšak bez kontroly nad oblastí Kosova už od

¹⁶² NEDOŠÍNSKÁ, Ivana. ANALÝZA VZTAHU SRBSKA K EU, Brno, 2014. Diplomová práce. Masarykova univerzita. Ekonomicko-správní fakulta. Vedoucí práce Ing. Tomáš Paleta, Ph.D.

¹⁶³ Zejména pro zahraniční investory.

¹⁶⁴ Czech Trade – dostupné z: <https://www.czechtrade.cz/czechtrade-svet/evropa-asie/srbsko>. [cit. 2018-04-05]

¹⁶⁵ Business info - www.businessinfo.cz/cs/clanky/srbsko-zahranicni-obchod-a-investice-18538.html [cit. 2018-07-27]

¹⁶⁶ Serbia's trade relations with foreign countries [online]. 05.05.2013 [cit. 2014-03-17]. Dostupné z: <http://voiceofserbia.org/content/serbia%E2%80%99s-trade-relations-foreign-countries>.

¹⁶⁷ Čísla jsou uváděná v hodnotách US dolaru roku 2017. Česko bylo loni s 35 200 \$ HDP na os. na 56 místě.

¹⁶⁸ CIA <https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/ri.html> [cit. 2018-07-27]

roku 1999, kde pobývaly jednotky OSN. Jak bylo zmíněno výše, Kosovo vyhlásilo v roce 2008 nezávislost, kterou ale Srbsko, na rozdíl od mnoha západních států, neuznalo.

*„EU převzala po roce 1999 odpovědnost za územní status quo v oblasti západního Balkánu, za uspořádání složitých etnických vztahů, za zprostředkovatelskou roli a za prosazování, případně i vynucování ústavních změn. I když Severoatlantická aliance je nadále odpovědná za udržování míru v této oblasti, v Makedonii a v Bosně a Hercegovině tato odpovědnost přechází na EU, která se připravuje i na postupné převzetí rozhodující stabilizační role v Kosovu.“*¹⁶⁹ Postavení Srbska se tak postupně v novém miléniu začalo zvedat. Snahy o proniknutí do evropských struktur, jsou sice stále částečně ovlivňované tím, co se v oblasti dělo po rozpadu SFRJ, i tak ale demokratické proměny, k nimž po pádu Miloševiče došlo, způsobily změnu na proevropské vnímání nové politické reprezentace Srbska. Tyto kroky pak zapříčinily pozitivní změny i ve vztazích se zahraničím. Cíl, který si země z Balkánu vytýčily, tedy integraci do EU, významně omezuje možnost vyhrocování dalších sporů a napětí mezi jednotlivými státy. Takový vývoj se pak kladně promítá do mnoha dalších oblastí, zejména však do bezpečnosti.¹⁷⁰

Do poválečného stavu země později vstoupila také Evropská unie se svým Nástrojem předvstupní pomoci (NPP).¹⁷¹ Ten nahradil od roku 2007 řadu předchozích finančních programů určených kandidátským zemím, ale i potenciálním kandidátským zemím. NPP se zaměřuje na posilování demokratických hodnot, zejména na pomoc během transformace veřejných institucí, na přeshraniční spolupráci se státy uvnitř EU i dalšími kandidátskými zeměmi, na rozvoj životního prostředí, dopravy i celkového hospodářství, rozvoj lidských zdrojů i na sociální vylučování skupin nebo rozvoj venkova. Příjemci těchto finančních programů jsou následně rozdělení mezi dvě skupiny. Jedna je pro kandidátské země, druhá pro potenciální kandidátské země EU. Státy z první ze zmíněných skupin mohou čerpat peníze na všechny výše vyjmenované cíle, potenciální kandidáti pak mohou finanční pomoc využít pouze na transformaci a budování institucí nebo také na uvedené přeshraniční spolupráce.^{172 173} Srbsko získalo označení potenciálního kandidáta do struktur EU už během

¹⁶⁹ ŠTĚPÁNEK, Václav. Současné Srbsko: politika, kultura, Evropská unie. Brno: Historický ústav AV ČR, Ústav slavistiky FF MU, Jihomoravský kraj, 2007. s. 153-154.

¹⁷⁰ ŠTĚPÁNEK, Václav. Současné Srbsko: politika, kultura, Evropská unie. Brno: Historický ústav AV ČR, Ústav slavistiky FF MU, Jihomoravský kraj, 2007. s. 61.

¹⁷¹ Označován také anglickým názvem Instrument for Pre-Accession Assistance a hlavně jeho zkratkou IPA.

¹⁷² V současné době je mezi kandidáty kromě Srbska také Černá Hora, Makedonie, Albánie a Turecko. Mezi potenciálními kandidáty pak Bosna a Hercegovina společně s Kosovem.

¹⁷³ European Commission [online]. Citováno 02.07.2018. Dostupné z: http://ec.europa.eu/regional_policy/cs/funding/ipa/

summitu Evropské rady z roku 2003 konaném v řecké Soluni. O šest let později pak oficiálně požádalo o připojení k EU, čemuž v roce 2012 tato evropská organizace vyhověla a balkánský stát získal téhož roku status kandidátské země. Od ledna 2014 pak začala přístupová jednání.¹⁷⁴

2.9.2.1 Politický systém a stranické pojetí srbské politiky

V Srbsku je nastolena zastupitelská parlamentní demokracie, v níž figuruje více politických stran. Ty se snaží překonat potřebnou pětiprocentní hranici, která umožňuje vstup do jednokomorového parlamentu nazvaného Národní shromáždění Srbska, popř. skupština. V ní zasedá 250 poslanců v průběhu vykonávání čtyřletého volebního období. Zákonodárství přísluší v této balkánské zemi vládě, všem poslancům, parlamentům autonomních oblastí, ale i skupině minimálně 30 tisíc občanů. Ti získávají volební právo nabytým 18 rokem života.¹⁷⁵ V Srbsku se volí poměrným systémem a k přepočtu hlasů se používá D'Hondtova metoda.¹⁷⁶ Kromě celostátních partají do skupštiny kandidují i malé subjekty zastupující národnostní menšiny, na ně se však celostátní pětiprocentní hranice neváže. Prezident je v Srbsku volen na pět let a v úřadu může být na dvě funkční období.

Zlomový bod příchodu ideologicko-politického pluralismu přišel s prohrou a svržením Slobodana Miloševiče, neboť právě do té chvíle srbský systém fungoval v jakési bipolaritě tvořené blokem vládnoucích subjektů, kde patřila Miloševićova Socialistická strana Srbska (SPS), strana manželky Miloševiče nazvaná Sjedinčená levice Jugoslávie (JUL), společně se Srbskou radikální stranou (SRS). Naproti nim pak stál roztržštěný opoziční blok s demokratickými uskupeními, který však nedokázal zejména kvůli osobním a technickým problémům vystupovat jednotně a být tak důstojným protivníkem.¹⁷⁷ *„Svržení Miloševiče z čela státu v revoluci z 5. října 2000 se potvrdila podstata boje opozice. Hlavním jejich cílem bylo svržení Miloševiče jako hlavy a personifikace režimu. Přitom se menší pozornost přikládala charakteru systému jako takovému a nutnosti provést generální změny. Ustavení*

¹⁷⁴ European Commission [online]. Citováno 02.07.2018. Dostupné z: https://ec.europa.eu/neighbourhood-enlargement/countries/detailed-country-information/serbia_en

¹⁷⁵ CABADA, Ladislav. Srbsko: K demokracii bez vyrovnání s minulostí?. In: Ladislav Cabada, a kol. Nové demokracie střední a východní Evropy: komparace politických systémů. Praha: Oeconomica, 2008. ISBN 978-80-245-1388-1. S. 313-316.

¹⁷⁶ Inter-parliamentary Union. SERBIA Narodna skupština (National Assembly) - electoral system [online]. IPU [cit. 2016-07-02]. In: Wikipedia.

¹⁷⁷ ŠTĚPÁNEK, Václav. Současné Srbsko: politika, kultura, Evropská unie. Brno: Historický ústav AV ČR, Ústav slavistiky FF MU, Jihomoravský kraj, 2007. s. 71.

*následné výkonné moci nebylo pokračováním revolučního 5. října, ale pokojných voleb z 24. září. Oba tyto důvody byly těmi hlavními, proč se po pádu Miloševiče mnohé formy a struktury jeho režimu včetně SPS dokázaly udržet v srbském společensko-politickém životě.*¹⁷⁸

Politické klima z roku 2000 se přeneslo i do předčasných parlamentních voleb. Demokratická opozice Srbska (DOS) tvořená 18 stranami v nich totiž drtivě zvítězila. *„Prosincové volby byly vypsané na nátlak stran koalice DOS, která zpochybňovala legitimitu vládnoucí garnitury. Ta dospěla k závěru, že je očekávaná porážka pro ni lepší než riskovat svržení násilím, např. revolucí.*¹⁷⁹ Změna na poli společensko-politickém i ekonomickém tak byla potvrzena a zároveň došlo k ukončení izolační politiky předchozího režimu. V ten moment také začala demokratická transformace, přechod k tržnímu hospodářství a změna kurzu na proevropské směřování Srbska.¹⁸⁰ *„Současně došlo k částečné konsolidaci stranicko-politické scény, která ve svých hlavních rysech získala svoji dnešní podobu. (...) Po volbách v prosinci 2000 vzniklo politické rozdělení, které je prakticky aktuální dodnes, byť z něho někteří aktéři zmizeli a několik nových subjektů se naopak objevilo.*¹⁸¹

Nepřítel v podobě Slobodana Miloševiče, v němž byly personifikovány nešvary předchozího režimu, jako války, bída, nezaměstnanost, kriminalita, ekonomicko-sociální krize, mezinárodní izolace apod., byl sice odstraněn, nový problém ovšem vyvstal. Demokratický blok, jak se opozice nazývala, se nebyla s to domluvit, jak by se stát měl dále vyvíjet a jaký vlastně je národní zájem. Předseda tehdejší Demokratické strany a zároveň první porevoluční premiér Zoran Đinđić například prosazoval úplné rozpuštění soudců, policie nebo státních médií a následné nové vybudování. To ovšem tehdejší koalicí DOS neprošlo.¹⁸²

Srbský politolog Slobodan Antić popsal politické rozložení sil, které vzniklo po předčasných volbách v prosinci 2000, jako umírněnou a radikální pravici, respektive

¹⁷⁸ Ibid. s. 71-72.

¹⁷⁹ Ibid. s. 72.

¹⁸⁰ Ibid. s. 72.

¹⁸¹ Ibid. s. 72.

¹⁸² Dokumentární film: Ako Srbija stane. Režie: Aleksandar Mandić, 2004. In: ŠTĚPÁNEK, Václav. Současné Srbsko: politika, kultura, Evropská unie. s. 72.

levici.¹⁸³ Podle balkanisty a politologa Srdjana Prtiny je však potřeba v srbském kontextu levici pojímat jako modernisty a reformisty, pravici zase jako tradicionalisty.¹⁸⁴

Levicové neboli reformistické politické strany pojmají za národní zájem zlepšování životní úrovně, rozvoj demokracie a jejich institucí, podobně jako i spolupráci a přidružování k mezinárodním institucím, např. EU, NATO. Tento blok pak na Srbsko nahlíží jako na stát všech jeho občanů, nikoli pouze Srbů. Mezi levici lze zařadit Demokratickou stranu (DS), Liberálně-demokratickou stranu (LDP), G17 plus a podle Prtiny částečně i Nové Srbsko (NS) nebo Demokratickou stranu Srbska (DSS).¹⁸⁵

Pravicové tradicionalistické strany naopak podřizují veškerý národní zájem etnické otázce čili i zachování celistvosti a státní integrity Srbska, kde nemůže chybět Kosovo. „*Tradicionalisté nechápou národní zájem pouze jako státní, ale především jako etnický, což v případě Srbska zasahuje za jeho státní hranice. (...) Tomuto zájmu jsou podřízené všechny ostatní otázky.*“¹⁸⁶ Této myšlence jsou pak podřízené i mezinárodní vztahy, kde spadá třeba i obnovení státu s Černou Horou, integraci Republiky srbské apod. Pravicové partaje by pak raději vyměnily přístupová jednání k EU za navrácení Kosova pod srbskou zástavu.^{187 188} Evropskou unii navíc vnímá skepticky a přidružování se k NATO odmítá. Do této části politického spektra se kvůli takovému smýšlení řadí zejména strany předchozího režimu – Srbská radikální strana (SRS), Socialistická strana Srbska (SPS), dále pak, jak uvádí Srdjan Prtina ve Štěpánkové publikaci, i schizofrenní partaje DSS a NS.¹⁸⁹

Mezi radikální levicové strany se zprvu řadila Demokratická strana (DS) v čele s premiérem Zoranem Đinđićem, který je dodnes znakem rychlých proměn směřujících od předchozího režimu k evropské budoucnosti, zejména do EU a NATO. „*Podmínkou pro uskutečnění vnitrosociální změny a tranzice bylo odpoutání se od nacionalistické minulosti a nacionalismu a socialismu jako hlavních ideologií. Podle nich* (tzn. podle DS)

¹⁸³ ANTONIĆ, Slobodan. Rozkoly v postmiloševićovském Srbsku. In: Mezinárodní politika, roč. XXVIII, č. 5, Praha 2004, s. 7. In: ŠTĚPÁNEK, Václav. Současné Srbsko: politika, kultura, Evropská unie. s. 73.

¹⁸⁴ ŠTĚPÁNEK, Václav. Současné Srbsko: politika, kultura, Evropská unie. Brno: Historický ústav AV ČR, Ústav slavistiky FF MU, Jihomoravský kraj, 2007. s. 73.

¹⁸⁵ Ibid.

¹⁸⁶ Ibid. s. 74.

¹⁸⁷ Ibid. s. 90.

¹⁸⁸ https://www.tyden.cz/rubriky/zahranici/evropa/radeji-kosovo-nez-vstup-do-eu-prohlasil-nikolic_249175.html#.VIDTPdKG-Qk [cit. 2018-07-15]

¹⁸⁹ ŠTĚPÁNEK, Václav. Současné Srbsko: politika, kultura, Evropská unie. s. 74.

politika již nemůže být ideologická, ale programová.“¹⁹⁰ Đinđić navíc zastával názor, že se nově zvolená vláda nemusí řídit zákony a ústavou Miloševićova režimu, neboť se jedná právě o jeho ústavu.¹⁹¹ Prioritním se pro DS stala i rychlá transformace státu a společnosti z válečně laděné na postkonfliktní nebo třeba také spolupráce s evropským Tribunálem pro válečné zločiny v bývalé Jugoslávii (ICTY) v nizozemském Haagu, přechod k tržnímu hospodářství, boj s korupcí nebo organizovaným zločinem. Ministerský předseda měl za to, že by členství v evropských strukturách znamenalo pro srbské hospodářství veliký přínos, příliv investic ze zahraničí nebo zlepšení konkurenceschopnosti.¹⁹² Radikální proměňování Srbska však mělo za následek atentát na parkovišti před úřadem vlády na premiéra Zorana Đinđiće z 12. března 2003, kterému také politik podlehl. Za tento čin byli následně odsouzeni členové tzv. Zemunského klanu, největší srbské kriminální organizace, společně s příslušníky Jednotky pro speciální operace státní služby ministerstva vnitra Srbska. Spekuluje se i o politickém kontextu tohoto kriminálního činu.¹⁹³

Uvolněné čelo proreformní DS ovládla skupina kolem pozdějšího¹⁹⁴ prezidenta Borise Tadiće, a ta si uvědomila, že změny nemohou prosazovat tak rychle a radikálně. Strana navíc ztratila své dominantní postavení, a proto začala více spolupracovat s konkurencí v podobě Demokratické strany Srbska (DSS). Tím také zabránila případné spolupráci DSS s krajně nacionalistickou SRS, která se vyslovovala pro zrušení reformy i přístupových jednání s mezinárodními organizacemi. DS se tím zařadila mezi umírněné reformisty a na kraji spektra zůstala Liberálně demokratická strana (LDP).¹⁹⁵

Politické strany v Srbsku pak jdou povětšinou už do voleb v rámci nějaké koalice. Ta je většinou vedena jednou z výše zmíněných stran, na níž sedí další menší partaje. Mnohdy ani nevystupuje pod názvem strany, ale podle označením směru, který hodlá takové uskupení prosazovat, popřípadě je koalice označována volebním heslem či lídrem (nejčastěji dominantní strany). Hned v prvních volbách v novém miléniu, které se uskutečnily v roce 2000 zvítězila a nejvíce křesel obsadila koalice s názvem Demokratska opozicija Srbije – dr Vojislav Koštunica. Tu tvořila DS, DSS, Socijaldemokratija, Građanski savez Srbije a

¹⁹⁰ ĐINĐIĆ, Zoran. Put Srbije u Evropu. Beograd 2005. s. 16. In: ŠTĚPÁNEK, Václav. Současné Srbsko: politika, kultura, Evropská unie. s. 75.

¹⁹¹ Dokumentární film Ako Srbija stane.

¹⁹² ĐINĐIĆ, Zoran. Put Srbije u Evropu. Beograd 2005, s. 10-11.

¹⁹³ ŠTĚPÁNEK, Václav. Současné Srbsko: politika, kultura, Evropská unie. s. 74-75.

¹⁹⁴ Prezidentem od r. 2004 do 2012; po něm Slavica Djukić Dejanović (od dubna do května 2012).

¹⁹⁵ Ibid. s. 76.gf

dalších 14 stran.¹⁹⁶ Koalice získala 176 z celkových 250 křesel srbské skupštiny. Druhé místo a pouhých 37 mandátů získala SPS Slobodana Miloševiče, jehož navíc uváděla ve svém názvu. Třidvacet křesel získala Srbská radikální strana – dr. Vojislav Šešelj (SRS) a čtvrtá se 14 mandáty byla Strana srbské jednoty - profesor Borislav Pelević. Předsedou ve zvolené vládě se stal zmiňovaný Zoran Đidić.¹⁹⁷

Po atentátu na premiéra Đidiće v roce 2003 přišly nové volby. Jakkoli se zdálo, že s pádem režimu končí také Srbská radikální strana (SRS), opak se stal pravdou. Jak uvádí Vladimir Goati první volby v novém miléniu nebyly pouze „proti Miloševićovi, ale zároveň se nesly v dobré atmosféře a víře v protržní a prodemokratickém vedení díky koalici DOS.¹⁹⁸ Výsledky voleb z 2003. roku tak vynesly SRS prvenství a 82 mandátů. Druhé místo zůstalo koalici vedené DSS, která získala 53 křesel ve sněmovně. Sedmatřicet mandátů získala DS – Boris Tadić, 34 poslanců G17 plus, a shodně po 22 křeslech pak Srpski pokret obnove — Nova Srbija — Vuk Drašković i Velimir Ilić a také SPS — Slobodan Milošević. Vítěze ovšem vyřadila koalice DSS, SPO-NS a G17 plus, čímž sestavila vládu.¹⁹⁹

V parlamentních volbách v roce 2007 se už DS přesunula z levého okraje blíže k umírněnému středu, což způsobilo její přiblížení do nově vzniklé vládní koalice, jíž tvořilo právě DS, DSS-NS a G17 plus, i když v této koalici středu existovaly personální, taktické a osobní problémy, s nimiž měly strany problém.²⁰⁰ Paradoxem je, že i tyto volby vyhrála Šešeljova Srbská radikální strana.²⁰¹

Už v březnu 2008 přišly na řadu další předčasné volby. V nich se vrátila na výsluní DS, tentokrát v koalici s G17 plus, SPO a dalšími menšími subjekty pod názvem Za evropské Srbsko. První místo jim tehdy vyneslo 102 mandátů, jež ve vládě spojili s dalšími z koalice tvořené okolo „pravicové“ SPS, kde byla Strana spojených srbských penzistů (PUPS)²⁰² a

¹⁹⁶ Demohrišćanska stranka Srbije, Nova Srbija, Pokret za demokratsku Srbiju, Liga socijaldemokrata Vojvodine, Reformska demokratska stranka Vojvodine, Koalicija Vojvodine, Savez Vojvođanskih Mađara, Demokratska alternativa, Demokratski centar, Nova demokratija, Socijaldemokratska unija, Sandžačka demokratska partija, Liga za Šumadiju, Srpski pokret otpora – Demokratski pokret.

¹⁹⁷ Službeni glasnik Republike Srbije, 2001. broj 2 (Izveštaj o ukupnim rezultatima izbora za narodne poslanike u narodnoj skupštini Republike Srbije održanih 23. decembra 2000. godine i 10. januara 2001. godine.). In: <https://sr.wikipedia.org/> [cit. 2018-07-25]

¹⁹⁸ GOATI, Vladimir. Izbori u SRJ od 1990. do 1998. Volja gradjana ili izborna manipulacija. Beograd 2001. s. 264. In: ŠTĚPÁNEK, Václav. Současné Srbsko: politika, kultura, Evropská unie. s. 86.

¹⁹⁹ ŠTĚPÁNEK, Václav. Současné Srbsko: politika, kultura, Evropská unie. s. 90.

²⁰⁰ ŠTĚPÁNEK, Václav. Současné Srbsko: politika, kultura, Evropská unie. s. 90.

²⁰¹ <https://www.vreme.com/cms/view.php?id=622836> [cit. 2018-07-25]

²⁰² Partija ujedinjenih penzionera Srbije.

Jednotné Srbsko (JS).²⁰³ Pro většinu z celkových 250 poslanců je doplnili také strany národnostních menšin. Jednalo se tak o první volby od roku 2001, kdy se na vládě nepodílela DSS.²⁰⁴ Nová vláda se však držela proevropského a prozápadního směřování a zároveň se pokoušela o rozhovory s kosovskými Albánci, i když právě ve funkčním období premiéra Mirka Cvetkoviće (DS) došlo k vyhlášení kosovské nezávislosti.

Rok 2012 přinesl teprve první parlamentní volby v řádném termínu od doby, kdy došlo k pádu Miloševiče.²⁰⁵ Předvolební koalice DS (Borise Tadiće) nazvaná Volba pro lepší život, tentokrát skončila druhá s 67 křesly ve sněmovně. Před ně se dostala Srbská pokroková strana (SNS) (respektive koalice Pokrenimo Srbiju), která vznikla odštěpením od SRS a Vojislava Šešelje. Partaj prezentuje svou ideologii jako nacionální konzervatismus, ovšem je i proevropská. Toto vítězné uskupení tvořené dalšími jedenácti subjekty získalo 73 křesel, třetí skončila skupina okolo SPS se 44 poslanci, čtvrtá DSS s 21 mandáty, pátý Čedomir Jovanović – Preokret s 19 křesly, šesté Ujedinjene regione Srbije – Mladen Dinkić s 16 poslanci a zbývajících 10 křesel si rozdělilo dalších 5 předvolebních koalic a stran. Vládu nakonec utvořily strany SPS, SNS a Ujedinjeni regioni Srbije – Mladen Dinkić (SRS). Premiérský post tak zastával Ivica Dačić, člen SPS, tedy strany, kterou ještě před několika lety ovládal Slobodan Milošević. Koalice už však nehodlala zastavit přístupová jednání s EU, jak SPS v minulosti vystupovala, ale naopak se pro ni sbližování s Bruselem stalo prioritním. Vzhledem ke své konzervativnosti však premiér Dačić oznámil, že bude ochraňovat Kosovo a Metochii jako součást Srbska.²⁰⁶ Srbská pokroková strana vynesla do popředí také současného prezidenta, předtím i premiéra, Aleksandra Vučića, který vystřídal v roce 2014 tehdejšího ministerského předsedu Dačića.²⁰⁷

Prozatím předposlední volby z března 2014 jasně vyhrála SNS, kterou vedl Aleksandar Vučić. V předvolební koalici s názvem „Budoucnost, ve kterou věříme“ byla tehdy kromě SNS i SPO, Nové Srbsko, Sociálnědemokratická strana Srbska (SDPS) a Socialistické hnutí (PS),²⁰⁸ ti získali 158 členů ve skupstině. Na druhém místě skončila skupina vedena Ivicou

²⁰³ Jedinstvena Srbija.

²⁰⁴ <http://mondo.rs/a99517/Info/Specijali/Izbori-2008/Konacni-rezultati-parlamentarnih-izbora.html> [cit. 2018-07-26]

²⁰⁵ <http://www.rts.rs/page/stories/sr/story/9/politika/1107744/sve-srpske-vlade-od-1990-do-2012.html> [cit. 2018-07-26]

²⁰⁶ https://www.b92.net/info/izbori2012/vesti.php?yyyy=2012&mm=07&dd=27&nav_id=629999 [cit. 2018-07-26]

²⁰⁷ Aleksandar Vučić už sice na přelomu milénia zastával post ministra informací, na nejvyšší příčky se však vrátil až po volbách 2012.

²⁰⁸ Pokret Socialista.

Dačićem, která zahrnovala SPS, PUPS a JS. Ačkoli získala Budoucnost, ve kterou věříme nadpoloviční většinu možných poslanců, přesto do koalice přibrala také Dačićovu koalici a jeho 44 mandátů.²⁰⁹ SD získala na třetím místě pouze 19 křesel, od níž se odštěpil Boris Tadić, který dovedl svou koalici, kde dominovala jeho nová levostředá, proevropská Sociálnědemokratická strana (SDS), která do voleb vstupovala s označením Nová demokratická strana (NDS). Do skupštiny se samozřejmě dostaly i partaje národnostních menšin. Na potřebnou pětiprocentní hranici však nedosáhla Koštunicova Demokratická strana Srbska nebo ani Šešeljova Srbská radikální strana. Z toho, jak se strany v novém tisíciletí proměňovaly je možné vydedukovat, že v poslední době už konzervatismus v srbském politickém prostředí neznamena zastavování jednání se západem a jeho mezinárodními organizacemi jako je třeba EU. I tak ale zůstává pro tuto část politického spektra otázka Kosova a celistvosti Srbska velmi citlivá. Prezident Tomislav Nikolić, který dříve, než začal vykonávat prezidentskou funkci, figuroval mezi SRS a SNS, se v roce 2014 vyjádřil ve smyslu „raději Kosovo, než vstup do EU“, ²¹⁰ na čemž lze stále vnímat priority konzervativců. Za první Vučićovy vlády pak také podpořila vytváření unií obcí, které mají mít vlastního předsedu, dohledu v oblasti hospodářského rozvoje, vzdělávání, zdraví, rozvoje měst nebo venkova. Vláda se zaměřila také dohodu v telekomunikaci, energetice²¹¹ a na boj proti korupci.²¹² Jako zásadní úspěch pak považovala zabránění vstupu Kosova do organizace UNESCO.²¹³

2.9.2.2 Současná politika

„Mezinárodní postavení Srbska a jeho snaha o postupné začlenění do evropských struktur je stále ovlivňována událostmi, které v regionu západního Balkánu proběhly po rozpadu SFRJ, i celkovým vývojem v celoevropském a globálním měřítku. Demokratické změny, ke kterým došlo po rezignaci Slobodana Miloševiče, měly za následek proevropskou orientaci nové politické garnitury v Bělehradě a pozitivní změny ve vztazích s mezinárodními institucemi. Společný cíl všech zemí Balkánského poloostrova, integrace do EU, významnou

²⁰⁹ SPS získala tři ministerstva, včetně místopředsednictví v nové vládě.

²¹⁰ https://www.tyden.cz/rubriky/zahranici/evropa/radeji-kosovo-nez-vstup-do-eu-prohlasil-nikolic_249175.html [cit. 2018-07-15]

²¹¹ <https://www.srbijadanas.com/clanak/ovo-albance-najvise-boli-svi-uspesi-vlade-srbije-u-briselskim-pregovorima-16-02-2016> [cit. 2018-07-27]

²¹² <https://www.srbijadanas.com/clanak/dobijen-rat-sa-tajkunima-kako-je-vuciceva-vlast-razbila-leglo-korupcije-i-kriminala> [cit. 2018-07-27]

²¹³ <https://www.srbijadanas.com/clanak/ovo-albance-najvise-boli-svi-uspesi-vlade-srbije-u-briselskim-pregovorima-16-02-2016> [cit. 2018-07-27]

měrou minimalizuje možnost eskalace napětí mezi státy v regionu a přispívá k celkové stabilizaci. Tento vývoj se projevuje v mnoha oblastech; v bezpečnosti politiky států je však patrně nejzřetelnější. Nepočítáme-li BaH, bylo Srbsko z pohledu evropské bezpečnostní architektury nejizolovanějším státem jihovýchodní Evropy.“²¹⁴

Jedním ze značných problémů Srbska, je však stále značná míra korupce, která se váže na politické elity navázané na podnikatelé. To se pak netýká jen domácích firem, ale i zahraničních, které pokud odmítají přistoupit na nekalou korupční hru, pravděpodobně čelí administrativním nepříjemnostem, jako jsou nejrůznější kontroly, obviňování nebo třeba protesty.²¹⁵ Srbsko se tak podle žebříčku Transparency International pohybuje v průběhu minulých let až okolo 8. desítky hodnocených zemí z celkového množství 180 států.²¹⁶ Mafiánské praktiky podle původní zprávy listu The New York Times doprovází například i modernizaci Bělehradu, o které před několika lety rozhodla vláda Aleksandra Vučiće.²¹⁷ Proměnu tváře válkou rozbitého Bělehradu však údajně političtí představitelé nekomunikovali s obyvateli, na něž je nyní vyvíjen nátlak.²¹⁸

Zatím poslední volby do srbské skupštiny proběhly 24. dubna 2016. Ty doporučil prezidentu Tomislavu Nikolićovi sám premiér Vučić, aby Srbsko pro následující roky, kdy by měla probíhat intenzivní jednání o přistoupení státu k EU, měla stabilní vládu.²¹⁹ Vítězem se následně stala předvolební koalice Srbsko vítězí (SNS, SDPS, PUPS, NS, PS a dalších šest menších partají) s jejím lídrem Aleksandrem Vučićem s celkovým ziskem 131 mandátů. Ivica Dačić a uskupení okolo SPS (tzn. JS a Dragan Marković Palma (Zelení Srbska a Komunistická strana)) bylo druhé s 29 křesly, 22 poslanců získala Šešeljova SRS, 16 liberální Dosta je bilo²²⁰, 16 poslanců získala DS, koalice okolo DSS 13 mandátů a koalice okolo bývalého prezidenta Borise Tadiće taktéž 13 křesel. Mimo tyto partaje se do sněmovny dostalo také několik zástupců národnostních menšin. Vládu nakonec utvořily první dvě vítězné koalice, tzn. SNS a SPS, k nimž přibral staronový premiér Vučić také šest

²¹⁴ ŠTĚPÁNEK, Václav. Současné Srbsko: politika, kultura, Evropská unie. s. 61.

²¹⁵ ZASTUPITELSKÝ ÚŘAD ČR V BĚLEHRADĚ. Souhrnná teritoriální informace Srbsko [cit. 2014-02-05]. Bělehrad, 2013. Dostupné z: <http://services.czechtrade.cz/pdf/sti/srbsko-2013-10-02.pdf> skrze DP: Analýza.

²¹⁶ Transparency International, dostupné z https://www.transparency.org/news/feature/corruption_perceptions_index_2017.

²¹⁷ https://zpravy.idnes.cz/belehrad-mrakodrapy-stavba-srbsko-aleksandr-vuci-belgrade-waterfront-natlak-pozemky-gax-/zahranicni.aspx?c=A180430_122154_zahranicni_kha [cit. 2018-07-27]

²¹⁸ <https://www.nytimes.com/2018/04/29/world/europe/serbia-belgrade-waterfront-uae-aleksandar-vucic.html> [cit. 2018-07-27]

²¹⁹ <http://rs.n1info.com/a126785/Vesti/Vucic-Srbija-ide-na-vanredne-izbore.html> [cit. 2018-07-27]

²²⁰ Přeloženo „Už dost“.

nestranických ministrů. Jedna z nich, Ana Brnabić, se po zvolení Vučiće prezidentem na jaře 2017, stala i ministerskou předsedkyní a srbskou vládu vede doposud.²²¹

2.9.3 Migrační politika Srbska

Srbsko je od počátku putování uprchlíků přes balkánskou migrační trasu jednou ze zemí, kudy takoví lidé procházejí a dostávají se tak do EU. Před začátkem masové migrace v roce 2015, se země s takto příchozími vypořádávala bez větších problémů. Vlna utečenců však časem způsobila fyzické uzavírání a důkladné hlídání hranic nejprve v Maďarsku, s nímž Srbsko sousedí, později i v dalších oblastech. Imigranti se tak na území Srbska začali hromadit, což byl problém. Než začala EU problém řešit i mimo vlastní území, situaci v balkánských zemích pomáhali řešit dobrovolníci z neziskových organizací. To však nemohlo stačit, což si uvědomil také Brusel, a začal tak problémům předcházet už i v oblastech předcházejících vnitřnímu prostoru (např. dohoda s Tureckem).

Na území Srbska pobývalo na konci října 2017 kolem čtyř tisíc migrantů, kteří byli umístění do center, kde dostávali přístřeší, jídlo nebo lékařskou pomoc. Mimo nich bylo od 1. ledna 2017 do října na území balkánského státu zadrženo 6 165 imigrantů, z nichž 5 073 projevilo zájem o zažádání o azyl. Se zbylými pak bylo zahájeno řízení kvůli nedovolenému překonání státní hranice. Další centra pak balkánská země měla stavět i za pomoci mezinárodních organizací.²²² Dále pak Srbsko zatklo od počátku krize do roku 2017 přes 2 300 pašeráků migrantů (během roku i další stovky), o což se zajímala také EU. Ministr vnitra Nebojša Stefanović úspěch komentoval slovy: „Nedopustíme, aby kdokoli překračoval zákony naší země, využíval neštěstí lidí, kteří utekli ze svých domovů, nebo přinášel škodu našim občanům nebo státu“. Evropská unie si výsledku cení a balkánskému státu pomohla také darováním terénních vozidel, mini dodávek, autobusu a několika dalších vozů, které měla používat pohraniční policie.²²³

Srbsko tak spolupracuje nejen s EU, ale i jejími členskými státy, které třeba do Srbsko-maďarského pohraničí posílají své policisty nebo techniku. Zkoumaný balkánský stát pak také během loňského roku čekal na směrnice EU, podle nichž by přistupoval

²²¹ <https://imovinapoliticara.krik.rs/display/display.php> [cit. 2018-07-27]

²²² <http://www.srbija.gov.rs/vesti/vest.php?id=306360>

²²³ <http://www.srbija.gov.rs/vesti/vest.php?id=286463>

k ekonomickým migrantům a jejich vrácení třeba i zemím, s nimiž nemají jednající navázané smlouvy.²²⁴

Podle současné premiérky Any Brnabić je migrační krize společná odpovědnost všech evropských zemí. Ministerská předsedkyně dále uvedla, že je hrdá na Srbsko, jak zvládlo nával uprchlíků a ukázalo tím, že je odpovědným partnerem EU, a zároveň ukázalo vysoký stupeň humánnosti, což dokázala následujícím příkladem. Srbské školy totiž navštěvovalo (leden 2018) 472 dětí utečenců. V předcházejících měsících pak Srbsko přijalo potřebné zákony řešící migraci, strategii vracení nelegálních uprchlíků nebo akční plán v souladu s EU řešící integrované řízení hranic. Dále pak stát zřídil patroly na hranicích se všemi státy s nimiž sousedí. „V průběhu krize bylo Srbsko dočasný domov pro statisíce imigrantů a dokázalo, že je zemí otevřených obyvatel, kteří ukázali vysoký stupeň empatie,“ řekla Brnabić.²²⁵

3 MEDIÁLNÍ OBRAZ SRBSKA V ČESKÝCH MÉDIÍCH

Pro mediální analýzu jsem si vybral tři média. Jedná se o internetovou verzi deníku Hospodářské noviny, tj. IHNED.cz, internetovou verzi Českého rozhlasu – IROZHLAS (ČRo) a médium s alternativní žurnalistikou vyznačující se spíše vřelým vztahem k Rusku, skepsí k Evropské unii, západním organizacím apod., tedy Parlamentní Listy (PL). Za alternativní médium PL označuje také výzkum Masarykovy univerzity. Autoři ve výsledné analýze uvedli, že server často používá manipulativní techniky a ve třiceti procentech publikovaných textů jsou zveličována fakta nebo šířeny fámy. V osmnácti procentech pak web nálepkuje, což se potvrdilo i během mého výzkumu, na což několikrát upozorňuji. Takové směřování je pochopitelné, když například 1. zástupce šéfredaktora Radim Panenka (vloni ještě šéfredaktor) před časem kandidoval za extremistickou Národní stranu. Ta během jedné ze svých kampaní lákala na „konečné řešení cikánské otázky“. Nesnášenlivost vůči menšinám je tak na serveru patrná, neboť jsou napadáni nejen Romové, ale třeba i Židé, gayové, migranti, muslimové nebo západní organizace. Zároveň je patrné šíření proruské propagandy a vstřícnost vůči politice Vladimira Putina. Jak uvedl týdeník Respekt, PL míchají zpravodajství s dezinformacemi a senzacemi. První segment láká klasické čtenáře

²²⁴ <http://www.srbija.gov.rs/>

²²⁵ <http://www.srbija.gov.rs/vesti/vest.php?id=324597>

novin, druhý vyhledávače alternativních webů. „*Server tvoří přechod mezi seriózními médii a šedou zónou prokremelské manipulace*“.²²⁶ Neméně zvláštní je také koncept, ke kterému médium přistoupilo už na počátku své existence. Médium totiž kromě vlastních zpravodajských textů přistoupilo také k přepracovávání jinde vydaných zpráv a článků, které většinou jen doplnily či okořenily, ale hlavně nabídli politikům prezentovat vlastní názory, do nichž nijak nezasahují. Za úplatu navíc vydané texty vydávali/vydávají za své. V lednu 2017 na tuto skutečnost upozornili redaktori Českého rozhlasu. Takové jednání jakéhokoli média je problematické, protože pro čtenáře je složité pravdivost příspěvku posoudit a roste riziko manipulací se čtenáři.²²⁷

Vraťme se ale k samotné analýze mediálního obsahu. Jako kritéria výzkumu jsem zvolil množství vydaných textů v jednotlivých měsících, o jaké téma se jedná, žurnalistický žánr a jak je v daném textu na Srbsko nahlíženo. Analýza se vztahuje na veškeré vydané texty, které zmiňovaná média během roku 2017 vydala a která zároveň zpracoval server Anopress IT a. s., jehož jsem pro analýzu využíval. U PL jsem pak zpracoval pouze první pololetí z roku 2017 kvůli množství příspěvků, které server vydal. Prvních šest měsíců totiž na zmiňovaném portálu znamenal téměř o 50 % více publikovaných textů, než vydal každý ze zbývajících dvou zkoumaných přispěvatelů v průběhu celého roku 2017, a to je dostačující množství na vytvoření analýzy i u PL.

3.1 MNOŽSTVÍ VYDANÝCH TEXTŮ V JEDNOTLIVÝCH MĚSÍCÍCH

Vyhledávačem Anopress jsem nechal vyhledat veškerý výskyt názvu Srbsko, ale i příbuzná slova se stejným kořenem. V některých případech šlo o příspěvek, kde byl celý text věnován tomuto jihoslovanskému státu, mnohdy se však jednalo pouze o kontext, v případě prohledávání webu IHNED.cz dokonce Anopress do výsledků zahrnul i odkazy na příspěvky o Srbsku, které však se základní zprávou či článkem neměly nic společného. Takové výsledky jsem proto logicky do výsledného šetření nebral v potaz.

Jak už je zřejmé z úvodu třetí kapitoly bakalářské práce, nejvíce příspěvků na zkoumaných serverech publikovaly Parlamentní Listy. Během prvního půlroku vydaly 145

²²⁶ Tvrdí Miloš Gregor, expert Masarykovy univerzity, který je se svým týmem PL analyzoval.

²²⁷ Respekt (4/2017). Dostupné online: <https://www.respekt.cz/special/2017/dezinformace/most-na-druhy-brech> [cit. 7.8.2018]

textů (270 pak za celých 12 měsíců). Portál IHNED.cz za celý rok 2017 psal o Srbsku, nebo jej alespoň v kontextu zmínil 98krát. Psaná internetová verze českého média veřejné služby, šířeného na rádiových vlnách, IROZHLAS, věnoval během celého minulého roku nejméně příspěvků ze všech tří analyzovaných serverů. Srbsko zmínil jen 93krát.

Graf 1: Výskyt příspěvků vážících se na Srbsko (1.1.2017 – 30.6.2017)

Zdroj: Vlastní zpracování

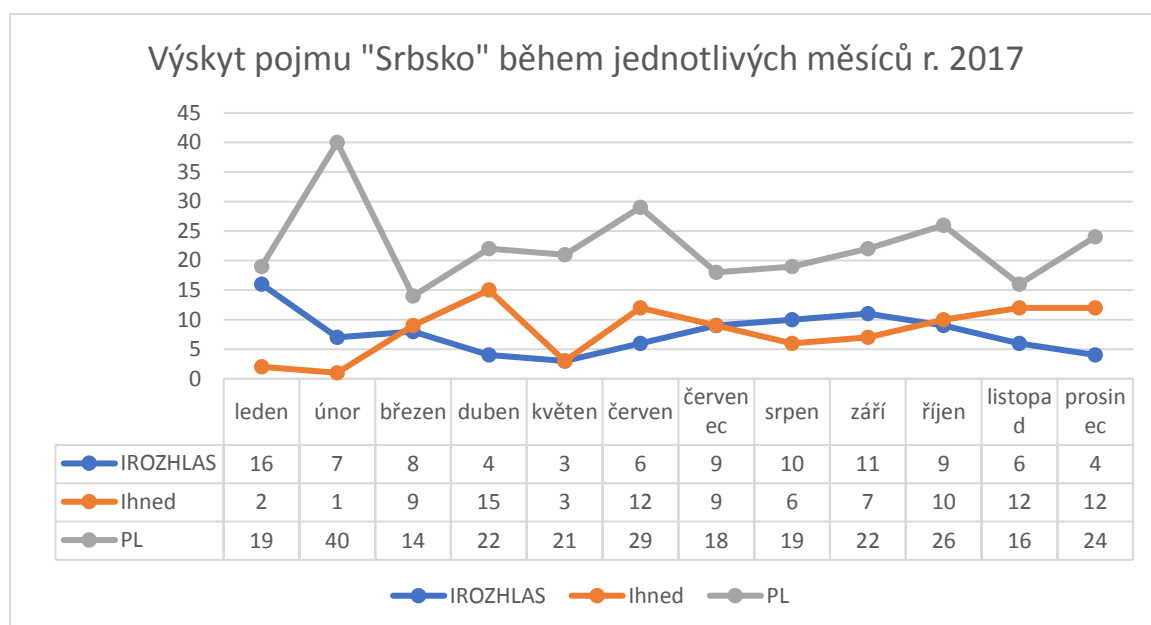
Graf 2: Výskyt příspěvků vážících se na Srbsko (1.1.2017 – 31.12.2017)

Zdroj: Vlastní zpracování

V druhém pololetí si podle výzkumu polepšil server IHNED.cz před webem Českého rozhlasu a zároveň je zřejmé, že ani PL nepřinášely tolik informací o Srbsku jako tomu bylo v prvních dvou kvartálech. Z výzkumu je dále patrné, že seriózní média informovala o tématech vážících se na Srbsko mnohem méně než alternativní Parlamentní Listy. Server IHNED.cz dokonce během února 2017 přinesl pouze jedinou zprávu, jež se týkala Srbska.

Graf 3: Výskyt pojmu „Srbsko“ během jednotlivých měsíců roku 2017

Zdroj: Vlastní zpracování

3.2 TÉMATA PUBLIKOVANÁ MÉDII

Leden 2017

V průběhu **ledna** informoval IROZHLAS celkem čtyřikrát o mrazivém **počasí**, které sužoval Evropu, nevyjímaje Balkán. Toto téma se však vztahovalo i na **uprchlickou krizi**, neboť právě imigranti putující balkánskou cestou byli vlnou mrazu zasaženi. Uprchlíky se zabývaly také PL, které však v průběhu ledna o mrazech ve spojitosti s migrací nepublikovaly ani jeden příspěvek, ba naopak téma pojímaly vůči takto příchozím spíše nenávistně (viz tři vydané texty nazvané „*Dost' bolo kebabu! Na Slovensku se rozjela akce proti islámu, která přerůstá v mezinárodní kauzu*“; „*Maďarsko přitvrdilo: Už ani jeden imigrant bez prověření. Na hranice posílá lovce*“; „*Zákaz krmení uprchlíků! Velmi zajímavé zprávy z Balkánu*“). IROZHLAS během prvního kalendářního měsíce o migraci (kromě zmínek u počasí) publikoval další čtyři příspěvky. V tomto případě se informace týkaly ve

dvou případech situace okolo počasí, zpráva však byla vystavěna spíše obráceně. Dva další příspěvky se pak týkaly soudního líčení s kameramankou, která na hranicích kopala do uprchlíků, respektive pochodu na podporu Aleppa. Jediné dva texty serveru IHNED.cz byly vázány taktéž na migraci. Ani v tomto případě se však zpravodajský web nezabývá mrazy, všimá si však podobně jako IROZHLAS pochodu na podporu Aleppa a úspěchem maďarské policie, která dopadla dvě hledané teroristky.

Web zkoumaného českého veřejnoprávního média v lednu dále popisuje tři **sportovní** události, kde Srbsko figuruje spíše v kontextu, jednou se zabývá **kriminalitou** a ve stejném množství případů také **společenským tématem (zajímavostí)**, konkrétně kouřením v rámci Evropy. Na **politiku** pak server nahlíží dvakrát. V prvním případě redaktoři ČRo píší o vlaku popsaném provokativními srbskými nápisy, jenž nedojel do Kosova, v druhém případě jde spíše o téma globální, kde autor popisuje zdí rozdělující svět. I PL se zabývají politickými tématy (7krát), nicméně Srbsko v tomto případě figuruje více či méně v kontextu. **Válka a její následky** byla dalším společným zájmem IROZOZHLASU (jednou) a PL (pětkrát). ČRo publikoval o bývalém kosovském premiérovi zatčeném Francouzi, o nějž žádalo Srbsko. PL zase zajímal nástup Donalda Trumpa do funkce prezidenta USA a proměnu jeho zahraniční politiky, zejména ve vztahu ke Kosovu. Web vystupuje ve smyslu, že se schyluje k válce (např. titulky: „*Trump nastupuje, už to sviští: Vezmeme si zpět Kosovo! Vezmeme zbraně a půjdeme, půjdeme všichni, zní ze Srbska*“). Kromě zmíněných, PL vydaly také text o **terorismu**, **ekonomice** (dvakrát) nebo v jednom případě spíše konspiraci na téma George Soros (společenské zajímavosti).

Únor 2017

Jak vyplývá z grafu 2, **únor** 2017 byl nejzajímavější pro PL. Server se zmínil o Srbsku 40krát, což je největší hodnota všech zkoumaných médií v průběhu celého roku. Polovinu všech příspěvků pak zmiňovaný informační web věnoval **politickým** tématům, a to zejména porovnávání ukrajinské krize s Kosovem, popisování balkánské nestability, již komentátoři PL spatřují ve vměšování západu, nebo třeba i ojedinělé zpravodajské texty popisující návštěvu tehdejšího ministra zahraničních věcí ČR Lubomíra Zaorálka do Srbska, či nabytí vojenských letadel srbskou armádou. Prostor však dostal třeba i prezident Miloš Zeman, který ve svých výročích dlouhodobě podporuje celistvost Srbska i s odtrženým Kosovem. Ve zbývajících příspěvcích jde spíše o zmínky v kontextu. Server IHNED.cz zas zpracovává informace vydané americkým The New York Times, jenž popisuje Trumpovy následovníky ze střední a východní Evropy. Kromě Andreje Babiše nachází podobné osobnosti i jinde,

třeba na území Srbska. Podobným tématem se zabývá také IROZHLAS, když popisuje, že hnutí ANO může změnit vývoj demokracie v České republice. Další příspěvek redaktorů ČRo je o boření zdí v kosovské Mitrovici, která vytvářela vášně mezi místními.

V devíti ze čtyřiceti vydaných textů, PL píše o **uprchlické krizi**. Kromě běžného otírání se o migranty typu „*Z Turecka pouští Erdogan do Evropy nevzdělaný a nebezpečný pól, řekl "lovec imigrantů" v Praze*“ v jedné reportáži dokonce odmítají tvrzení jiných médií, že mrazy utečence ohrožují. Redaktoři PL totiž údajně zjistili, že tomu tak není (titulek: „*Chudáci, oni mrznou! Navštívili jsme kvůli uprchlíkům Bělehrad a zjistili jsme, že vše je jinak*“). Ve dvou případech se migraci věnuje také IROZHLAS. Poprvé píše o „džungli“, kterou vytvořili utečenci u bělehradského nádraží, podruhé o riziku další vlny, která Balkánu hrozila. ČRo věnuje po jednom únorovém příspěvku také **zdravotnictví**, kdy ve světě nebyl zájem o českou drůbež, **společenským zajímavostem** (v tomto případě fotografiím) nebo **sportu** – u všech případů jde však o Srbsko pouze v kontextu. PL 4krát píše o **ekonomice**, pouze v jednom případě se ale téma váže opravdu na Srbsko (v tomto komentáři si autor všímá levné pracovní síly v podobě Srbů), v ostatních případech je o Srbsku pouze zmínka. **Společenským zajímavostem** se portál věnuje také, to když píše o vyznamenání Jaroslava Foldyny (ČSSD) srbským oceněním či porovnání znalosti Čechů s ostatními národy. Ve dvou příspěvcích web vydal texty o **náboženství**, jeden o islámu, druhý o pravoslaví. PL píše také o tématu **války, terorismu a zdravotnictví** (Srbsko vždy pouze v kontextu).

Březen 2017

Zkoumaná média i v průběhu **března** nejvíce zajímala **politika**. PL se zabývaly tímto tématem 9krát, z čehož v pěti případech je text věnován Srbsku jako stěžejnímu bodu. Nejčastěji pak PL píše o údajném krachu zahraniční politiky EU na Balkáně, zabývaly se ovšem i připravovanými prezidentskými volbami nebo rozhovoru srbského režiséra Emira Kusturici v pořadu DVTV. IROZHLAS i IHNED.cz vydaly shodně čtyři politické příspěvky. První ze zmíněných médií publikovalo o strachu kosovských Albánců ze srbských voleb, problému Bosny a Hercegoviny, z níž odcházejí mladí lidé, makedonském problému s používáním albánštiny a Češích, kteří za největší problém EU považovali v době vydání zprávy migraci. IHNED.cz se zabýval odjezdem poslance české SPD na Krym, bulharských volbách nebo černohorském směřování do NATO. U obou médií tak bylo Srbsko v březnu zmiňované u politických témat spíše v kontextu.

PL se dále třikrát zabývají **uprchlíky**. V jednom z interviewů nazvaly „*Znalec Německa: Smrtelná hrozba hord agresivních muslimů Evropě. Reálné nebezpečí, že podlehneme. Řešení pro Čechy je toto. A důvod, proč je Merkelová*“, z čehož opět jednoznačně vyplývá agenda setting opíraná mnohdy o neznámé osoby prezentované jako odborníky. Redaktoři ČRo o IHNED.cz se migrací zabývají pouze v jednom případě. IROZHLAS informuje o zprísňení maďarských protimigračních zákonů, IHNED.cz stejně tak. Maďarská novinka tak způsobila další zadržování utečenců na srbských hranicích. Společným tématem obou seriózních médií pak byly **sportovní** výsledky (ČRo – atletika, IHNED.cz – fotbal) a **zdravotnictví**. V obou případech napsaly servery vždy po jednom příspěvku. Samostatným segmentem PL v březnu byly dva texty o **válce** z období rozpadu Jugoslávie. IROZHLAS zase jako jediný publikoval text zaměřený na **bezpečnost**, v tomto případě je však hlavní text zaměřen na Velkou Británii a Albánii, Srbsko je zde tak spíše jen zmíněné. IHNED.cz pak drží exkluzivitu ve dvou **ekonomických** příspěvcích. Srbsko je ale opět jen zmíněno v kontextu.

Duben 2017

Duben znamenal pro PL znovu nejvíce prezentovaných informací vážících se na **politiku** – celkem 14. Nejprve se médium znovu ohlédlo za rozhovorem DVTV s Emirem Kusturicom, načež přišlo, řekl bych až, se šokujícím titulkem „*Václav Havel je mrtev, a tak je to správně. Jiří Vyvadil poskytl zásadní vyjádření k osobě Andreje Babiše*“, kde Srbsko hraje opět jen vedlejší roli. Pozdější komentář na serveru s názvem „*Mirko Radušević: Geopolitický boj o Balkán přiosťruje. Albánský premiér chce připojit Kosovo k Albánii*“ opět spíše lákal na senzaci. PL nabídly v dubnu také dalšího „politologa“, tentokrát v podobě vojenského lékaře a interview s ním (titulek: „*Turecko se nesmí „rozesrat“, Erdoganova diktatura Evropě vyhovuje. A uznání Kosova byl zločin. Promlouvá vojenský lékař, který dobře poznal Blízký východ*“), kde nechybí ani peprné slovo zařazené rovnou do titulku. V ostatních případech šlo o podobně nastolenou agendu, jako v předchozím čtvrtletí, tzn. lže západ i česká média veřejné služby a válka je na spadnutí (např.: „*Le Penová jako prezidentka bude v počátku v těžké pozici. Západ pod vedením USA arogantně klame už od kolapsu SSSR. Pane Trumpe, nelžete jako vždy? Analytik hovoří*“). Politika v podání serveru IHNED.cz znamenala informace o vítězství Aleksandra Vučića v srbských prezidentských volbách, ale i zprávu o připojení Černé Hory k NATO. Prezidentskými volbami se pak ve dvou zprávách zabýval také IROZHLAS.

Válečný konflikt připomněly PL během dubna ve třech případech. Dvakrát web popisoval kosovského zločince Haradinaje, v jednom se pustil také do predikce „*Nad čím jásáte, nechápe Martin Koller. Bliží se velká válka. Jaderná, v Evropě. Jestli ji přežijete, přečtěte si pak tento text*“. Následky války se zabývá také server IHNED.cz, který popisuje okolnosti vydávání jednoho z válečných zločinců, o nějž Srbové zažádali Francii. To pak web sumíruje ještě v týdenním přehledu, proto se pojem vyskytnul také v druhém příspěvku. Dalším oblíbeným tématem byla během roku 2017 **uprchlická krize**. Informace o ní během dubna přinesly pouze PL, a to ve formě tří komentářů. V nich se autor minimálně ve dvou z nich otírá o nedostatečné informování médií o migrantech. PL se zabývaly také dvěma **ekonomickými** tématy. V jednom z nich popisují, že Česká republika je dojnou krávou Evropy, což předchází dalšímu textu o výzvě českých senátorů k přijetí krajanů ze Srbska kvůli nedostatečnému množství pracovní síly v ČR. IHNED.cz v ekonomické sféře věnuje šest textů. Vždy se však jedná pouze o zmínku, většinou vázanou na rozšiřování českých firem.

IROZHLAS během dubna kromě výše zmíněných, informoval také o **sportu**. Srbsko je však opět zmíněno jen v kontextu. Jedinou zmínku vyhledávaného slova pak Anopress našel i v příspěvku o **teroristickém** útoku v petrohradském metru, redaktori ČRo se však textem odkazovali na výbuch v srbských kasárnách, což mohlo být čtenáře pro čtenáře zavádějící. Server IHNED.cz se v jednom případě zabývá **kriminalitou** (převoz nelegálních vietnamských migrantů), **kulturou** (dvakrát web psal o filmovém průmyslu a Srbsko zmínil v kontextu) a jednou i o **turismu** (opět jen kontext ke zvyšování ceny mýta v Chorvatsku).

Květen 2017

Během **května** informovalo každé ze zkoumaných seriózních médií v souvislosti se Srbskem pouze třikrát, PL 21krát. O **politických** tématech v tomto měsíci psaly pouze PL, a to sedmkrát. Server se Srbskem tentokrát nezabývá do detailu, více jej zmiňuje pouze v interviewu o balkánských hrozbách nebo v komentáři člena SPD, který tvrdil, že EU v Makedonii připravovala kosovský scénář. K **válce** se PL vracejí tentokrát skrze oslavu narozenin Madeleine Albrightové, která na přelomu milénia byla ve vedení zahraniční politiky USA a spolurozhodovala o bombardování Jugoslávie. Dále pak server informuje o vyhrůžkách propuštěného válečného zločince, komentuje zhoršení vztahů USA a Ruska nebo i riziko nové občanské války na území Evropy.

Migraci opět vzpomínají pouze PL, a to ve třech příspěvcích. Ve všech textech však Srbsko vzpomínají pouze v kontextu. Čtyřikrát web informuje o **zajímavostech** (minimálně tedy z jejich pohledu), kde se mimo jiné navází do překrucování historie, překrucování faktu v České televizi nebo si všímá reakcí zahraničních zpravodajství na milost udělenou prezidentem Milošem Zemanem odsouzenému vrahovi Jiřímu Kajínkovi. Skrze českého zločince jsme se dostali také k poslední tematické sekci PL, které informují o **kriminální činnosti**. V tomto případě o chemických zbraních vyráběných v minulosti na území našeho státu a jejich stálému užívání ve světě.

Oba seriózní servery pak věnovaly jeden (IROZHLAS) respektive dva (IHNET.cz) příspěvky **ekonomice**. Redaktoři ČRo si všímají příchodu obyvatel Banátu do vlasti, IHNET.cz pak českých firem mířících na Balkán nebo jedné z bank, jež plánovala investice do digitalizace. Stejný server pak v kontextu píše také o **kulturní** události v podobě vydání nového CD kapelou Květy. V případě IROZHLASU stojí za zmínku, že podobně jako v dubnu odkázal web v jednom z příspěvků věnovaném **terorismu** na Srbsko, i když to nemělo s událostí nic společného, i v květnu Anopress našel podobnou záležitost. Konkrétně popis pod fotografií spojený s balkánskou zemí pod příspěvkem, kde se psalo o uctění památky obětí terorismu ve Velké Británii.

Červen 2017

Červen je posledním měsícem, v němž srovnávám všechna tři média. PL jako každý předchozí měsíc věnovaly nejvíce textů **politice**. Kromě většiny příspěvků, kde je Srbsko zmíněno pouze v kontextu, server informoval také o 75 % obyvatel zkoumané země, kteří jsou proti vstupu do NATO, údajnému tlaku europarlamentu na Srby, riziku dalších předčasných voleb kvůli sexuální orientaci premiérky Brnabić, výroku tehdejšího předsedy poslanecké sněmovny Jana Hamáčka (ČSSD), že Srbsko je strategickým partnerem pro ČR nebo další klasické komentáře, jenž se objevují s železnou pravidelností každý měsíc, např. titulek „*Zděšení v Rakousku: Balkán začínají ovládat muslimové. Je to vážné*“. Český rozhlas píše nejen o půjčkách, které připravoval premiér Orbán všem Maďarkám na světě, ale také o volby na Kosovu, v nichž podle serveru IROZHLAS šlo o stabilitu celého regionu. IHNET.cz si pak všímalo vstupu Černé Hory do NATO a následných reakcí Ruska.

Druhým nejzajímavějším tématem byla v červnu pro PL **uprchlická krize**. Server psal o dohodě několika zemí EU a Srbska na kontrolách nelegální práce, o zkorumpovaných politicích z Balkánu, kteří prodávají „mužům s plnovousy a zahaleným ženám“ pozemky, o

premiérovi Bohuslavu Sobotkovi, který tvrdil, že se tehdejší vláda nebude podílet na systému kvót, což ale jen o dva dny později web napadl svou publikovanou anketou. No a jako tradičně nechyběly ani více xenofobní příspěvky typu „*Věříš v islám? Tak táhni. Článek, který byl zcenzurován*“ nebo případně kombinace s euroskepticismem: „*Ladislav Větvicka: Jsme Češi a nikdy se nevzdáme, slyšíte, nikdy! Má říct náš politik Západu. EU je nepřítel. Dováží mloky a chce nás trestat, že je odmítáme živit*“. Migrací se v červnu 2017 zabýval také IROZHLAS. Ten popisoval výrok rakouského ministra zahraničí, který vyzýval, aby Evropané nedovolovali lodím s imigranty zakotvit u pobřeží starého kontinentu.

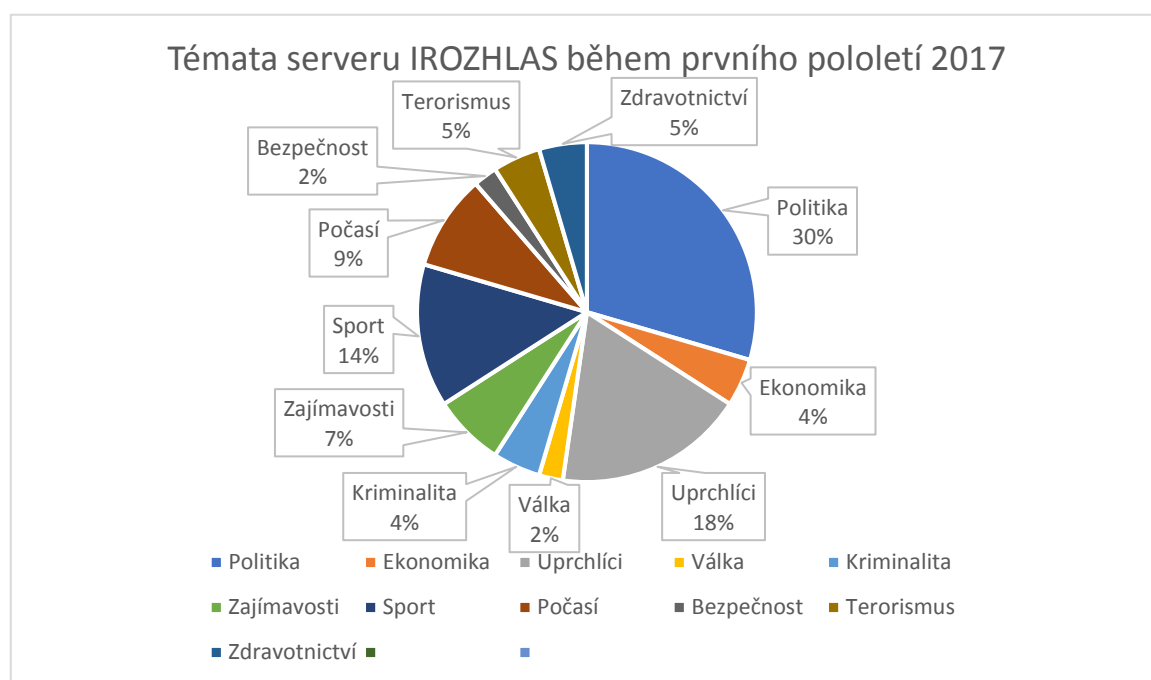
Alespoň jedním **ekonomickým** tématem se zabývaly všechny zkoumané servery. Redaktoři ČRo psali o rekordním množství vyrobených aut v Česku, problém však automobilky měly s nedostatečným množstvím zaměstnanců. V kontextu s poptávkou po pracovní síle pak vzpomenu právě na Srby. Také IHNED.cz psal o automobilismu, avšak o rostoucím podílu společnosti Škoda Auto ve Slovinsku, přičemž v kontextu připomněl Srbsko. Dalšími přinesenými informacemi z oblasti ekonomiky, kde byl vyhledávaný pojem zmíněn, byl rozprodej jedné z chorvatských firem a částečně lze zařadit do této výšece i tzv. Krátké zprávy z domova, ze světa a z byznysu. Zmínka v Parlamentních Listech se týká výroku tehdejšího českého ministra dopravy Dana Ťoka o vyškolení 70 pracovníků řízení letového provozu, kde Srbsko figuruje opět jen v kontextu. **Válkou** se v červnu zabývaly jak PL, tak i IHNED.cz. První ze zmíněných médií popisovaly názory rodilého Jugoslávce žijícího v ČR Rajka Dolečka na současnost Česka, Srbska i válečném období. IHNED.cz se píše o politikovi, který se od soudu v Haagu dostal k vítězství v kosovských volbách.

O **kriminální** činnosti informovaly obě seriózní média. IROZHLAS popisoval počítačový virus, který napadl počítače nejen v ČR, čehož si všiml také IHNED.cz, který píše o kybernetických útocích dokonce dvakrát. **Bezpečností, zdravotnictvím, kulturou a turismem** se pak exkluzivně zabývá pouze server IHNED.cz, který však vyhledávaný pojem zmiňoval pouze v kontextu. PL pak zůstaly exkluzivní v oblasti **sportu** (Srbsko v kontextu) nebo v oblasti **zajímavostí**. Do této rubriky jsem zařadil historické okénko vážící se na bitvu u Sborova nebo třeba informace o vojenském cvičení tzv. Slovanského bratrstva v Bělorusku.

3.2.1 Půlroční shrnutí

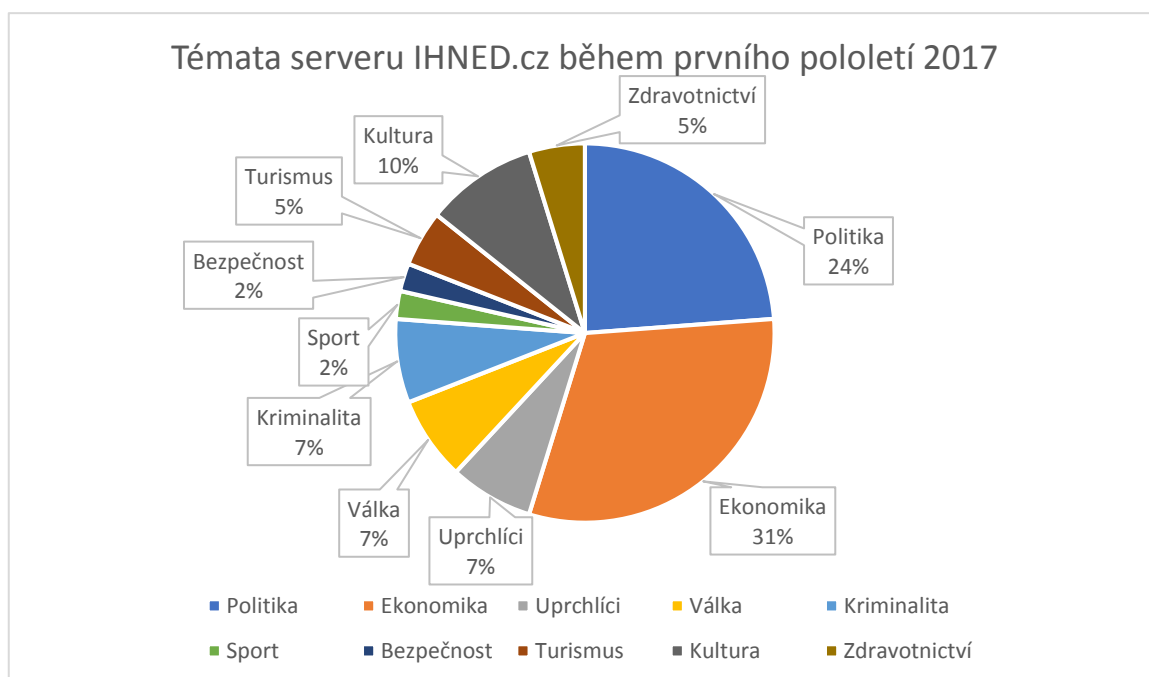
V následujících třech grafech je patrné zaměření všech tří zkoumaných médií. Web veřejnoprávního rádia se nejčastěji zajímal o politiku (13krát), migrační krizi (8krát) a o sport v šesti případech. Server IHNED.cz pak nejvíce zajímala ekonomická témata (13krát), což odpovídá faktu, že se jedná o internetovou verzi Hospodářských novin. Druhý nejčastější zájem web projevoval o politiku (10krát) a na třetím místě skončila kulturní rubrika se čtyřmi texty. Parlamentní Listy nejčastěji v souvislosti se Srbskem zajímala politika, a to dokonce 69krát. Ve třiceti případech pak portál zveřejnil příspěvek o migrační krizi a na pomyslné třetí příčce zůstalo téma spjaté s válkou (18krát), ať už tou z konce minulého tisíciletí nebo třeba jen predikce rizika války v budoucnosti.

Graf 4: Témata zpracovaná serverem IROZHLAS (1.1.2017 – 30.6.2017)

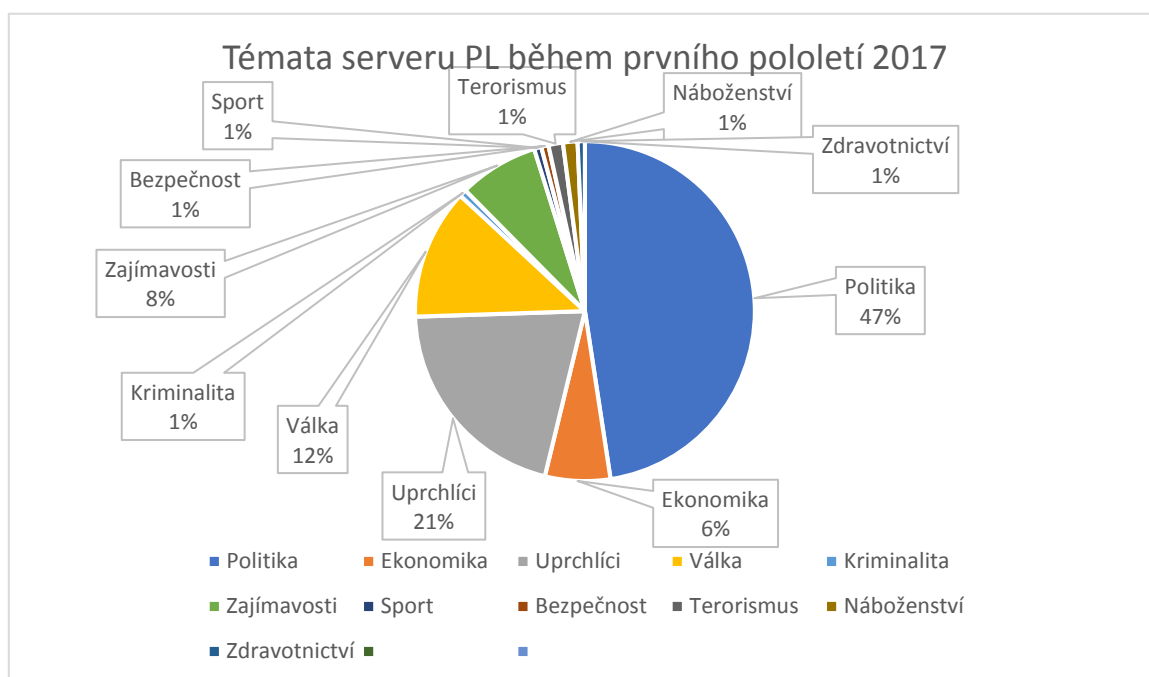
Zdroj: Vlastní zpracování

Graf 5: Témata zpracovaná serverem IHNED.cz (1.1.2017 – 30.6.2017)

Zdroj: Vlastní zpracování

Graf 6: Témata vydaná serverem Parlamentní Listy (1.1.2017 – 30.6.2017)

Zdroj: Vlastní zpracování

Červenec 2017

Od této chvíle budou porovnávány pouze seriózní média. Obrázek, jak píší o Srbsku PL je dostatečně patrný z prvního pololetí. Během **července** popisoval **politická** témata pouze IROZHLAS, a to v obou případech pouze v kontextu zprávy o česko-čínských vztazích.

Oblast **ekonomiky** už byla pro oba servery více zajímavá. ČRo kromě informací o Srbsku v kontextu dvou příspěvků popsal také možnost pro české firmy, které by mohly zaměstnávat Srby jednodušeji než do té doby. Toho si všímá také IHNED.cz stejně jako zlevnění roamingu telefonního operátora Vodafone mimo EU.

Kriminality si všímají redaktoři média veřejné služby, a to v podobě korupce, nezaměstnanosti a izolace Kosova, kde se zmiňují také o Srbsku. IHNED.cz pak píše o **teroristickém** útoku v egyptské Hurghadě, kde jsou Srbové opět jen na vedlejší koleji. IROZHLAS dále zveřejnil tři zprávy ze **sportu**, v červenci totiž hrál český tenista Lukáš Pavlásek proti Srbovi Novaku Đokovićovi a jen o několik dní později se utkala i fotbalová Sparta s Crvenou Zvezdou Bělehrad v předkole Evropské ligy. IHNED.cz v červenci držel exkluzivitu v tématech zaměřených na **bezpečnost** (obrana Černého moře a švédský únik dat), v obou zprávách je však Srbsko zmíněno pouze v kontextu, podobně jako v oblasti **kultury**, kde server informuje o výsledcích karlovarského filmového festivalu.

Srpen 2017

Srpen podobně jako měsíc předchozí **politickým** tématu zvláště nepřál. Redaktoři ČRo tentokrát vydali publicistický text popisující voličská lákadla například v podobě folkloru. U druhého zkoumaného média pak Srbsko zaznívá pouze v kontextu s výzvou českých politiků, kteří povzbuzují ke konzumaci českých potravin. V **ekonomické** rubrice se IROZHLAS zabýval zdražováním pohonných hmot, komerčně zaměřené ze zkoumaných médií pak přináší zmínku o Srbsku pouze v týdenním přehledu (stejně jako u **bezpečnosti** a **migrace**). Web veřejnoprávního rádia popisuje zase ekonomickou migraci. **Sportovní** zprávy se u IROZHLASu týkají nejen atletiky, kde nové pravidlo začalo umožňovat diskvalifikaci za špatně připevněné startovací číslo, ale i tenisového US Open nebo volejbalové reprezentace. IHNED.cz pak rozebírá sílu fotbalové Sparty Praha, jíž před několika týdny vyřadil srbský celek z mezinárodní soutěže. Komerční server pak drží exkluzivitu v tematice bezpečnosti, médium veřejné služby pak u horkého **počasí**, **zdravotnictví** (kontext), **zajímavosti** z mistrovství světa odstřelovačů (kontext) nebo **terorismu**, kde BaH reagovala na slova prezidenta Zemana o islámistech a označila jej za xenofoba a islamofoba.

Září 2017

V průběhu **září** se obě média shodla pouze v **ekonomické** rubrice, ostatní zůstala vzájemně exkluzivní. IHNED.cz psal o hledání kobaltu na území ČR (Srbsko v kontextu)

nebo se zabýval tím, že Balkánci vypijí více českého piva než Češi balkánského vína. ČRo zase uvádí Srby pouze v kontextu u bohatství jednotlivých národů. Komerční web o Srbsku v rámci **politiky** informuje pouze v týdenním přehledu stejně jako o tématu **války** nebo **kultuře**. Blíže ovšem přibližuje autonehodu či atentát na srbského prezidenta Vučiće (**kriminální činnost**).

IROZHLAS zmínil Srbsko v září nejčastěji v rámci **sportu** (osmkrát), protože se český reprezentační výběr volejbalistek utkal na mistrovství světa v Ázerbájdžánu právě se Srbkami. V rámci publicistiky pak web rádia informuje o češtině, jakou se mluví v balkánském Banátu nebo o socialistické architektuře (kontext).

Říjen 2017

V říjnu se **politický** obraz Srbska spojil více než obvykle také s vojenstvím. Srbsko totiž dostalo od Rusů dvě stíhačky. Tím to však skončit nemělo, jak uvádí IROZHLAS, protože stejným směrem mělo ještě následovat 30 tanků a 30 průzkumných vozidel. **Ekonomickou** situaci pak popisují oba servery. Veřejnoprávní médium informuje o raketovém růstu vyhledávače letenek Kiwi nebo o těžbě lithia (Srbsko v obou případech v kontextu). Mixem stejných témat se zabývá také IHNED.cz (celkem osmkrát), Srbsko ale stejně jako u konkurenta stojí vždy jen v kontextu. U devátého hospodářského textu se však dostalo více do popředí, když jej server zmínil ve spojitosti s dalším importem pracovní síly do ČR. Ze **zajímavostí** pak komerční web popisuje změnu pravidel sociální sítě Facebook (Srbsko v kontextu). IROZHLAS se o zkoumaném balkánském státu zmiňuje v **kultuře**, kde informuje o vstupu filmu o válce v Jugoslávii (Chlapi nepláčou) do českých kin. V druhém textu je Srbsko zmíněno v kontextu. Tři poslední příspěvky redaktoři ČRo věnovali **sportovním** událostem, konkrétně o návratu Novaka Đokoviće na tenisové kurty a postupu srbských fotbalistů na mistrovství světa v kopané konaném v Rusku.

Listopad 2017

V průběhu **listopadu** se **politice** z obou serverů věnoval pouze ten veřejnoprávní, když bylo Srbsko zmíněno v kontextu zprávy o vyjádření prezidenta Zemana pro tiskovou agenturu TASS o silných vůdcích světových velmocí a chybějícím lídrovi v EU. O **ekonomice** pak web píše ve vypracovaném přehledu z tisku. IHNED.cz ve stejné rubrice píše o zkoumaném státu v souvislosti s týdenním přehledem a zájmem Slovenska o zahraniční pracovníky. Listopad však v případě komerčního serveru přál tématu okolo **války**, neboť právě tehdy padl doživotní rozsudek nad generálem Ratkem Mladićem, který

vedl boje mimo jiné v bosenské Srebrenici. IHNED.cz o záležitosti informuje pětkrát, IROZHLAS jednou. Komerční médium si všimlo také kritiky prezidenta Zemana, jenž se vyjádřil ve smyslu používání dvojího metru západu na případ Kosovo a případ Krym.

O **kriminalitě** portál IHNED.cz zpravoval v přehledu týdne a v kontextu se zadržením majitele chorvatského Agrokoru. V rámci **uprchlické krize** pak web informoval také o úderu, který vrátil George Soros Maďarsku a jeho premiéra označil za vůdce mafiánského státu. Exkluzivní zůstali redaktoři ČRo na půdě **sportu**. Jednou se věnovali veslování, dvakrát fotbalu.

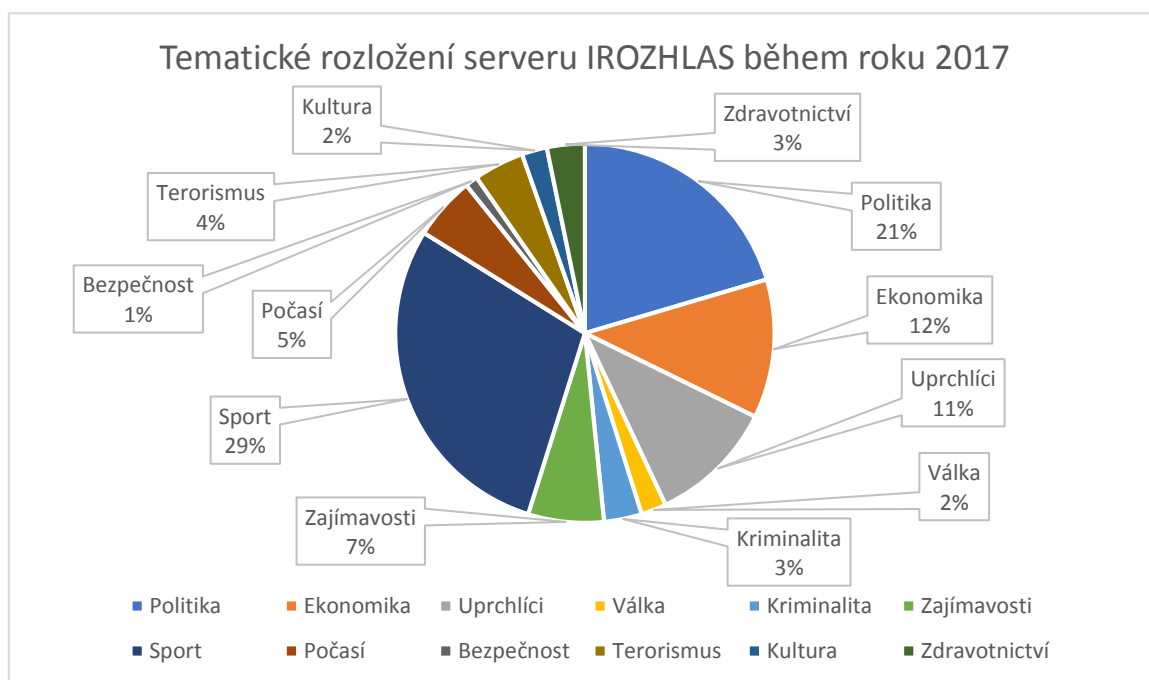
Prosinec 2017

V oblasti **politiky** v průběhu **prosince** informovaly oba servery jedinkrát. ČRo napsal o nespokojenosti Srbů se zrušením zatykače Interpolu na kosovského premiéra Haradinaje, IHNED.cz se pak zmiňuje o textu z The New York Times, které popisovaly evropské politiky podobné na Donalda Trumpa. Do **ekonomiky** tentokrát zabrouzдал pouze komerční server, v pěti případech jde pouze o kontext, v šestém o zájmu českých firem o srbské pracovníky. U čtyř textů portálu IHNED.cz vážících se na **válečnou** tematiku, je Srbsko zmíněno pouze v kontextu, u **krimi** zpráv pak popisuje dopadení gangu, jenž ovlivňoval v Evropě zápasy v kopané. IROZHLAS navíc informoval o mladém **uprchlíkovi**, který se pět hodin ukrýval pod jedoucím autobusem, Srbsko je v této souvislosti zmíněno dvakrát. **Sport** stejně jako informace o **terorismu** jsou se Srbskem opět pouze v kontextu.

3.2.2 Celoroční zhodnocení

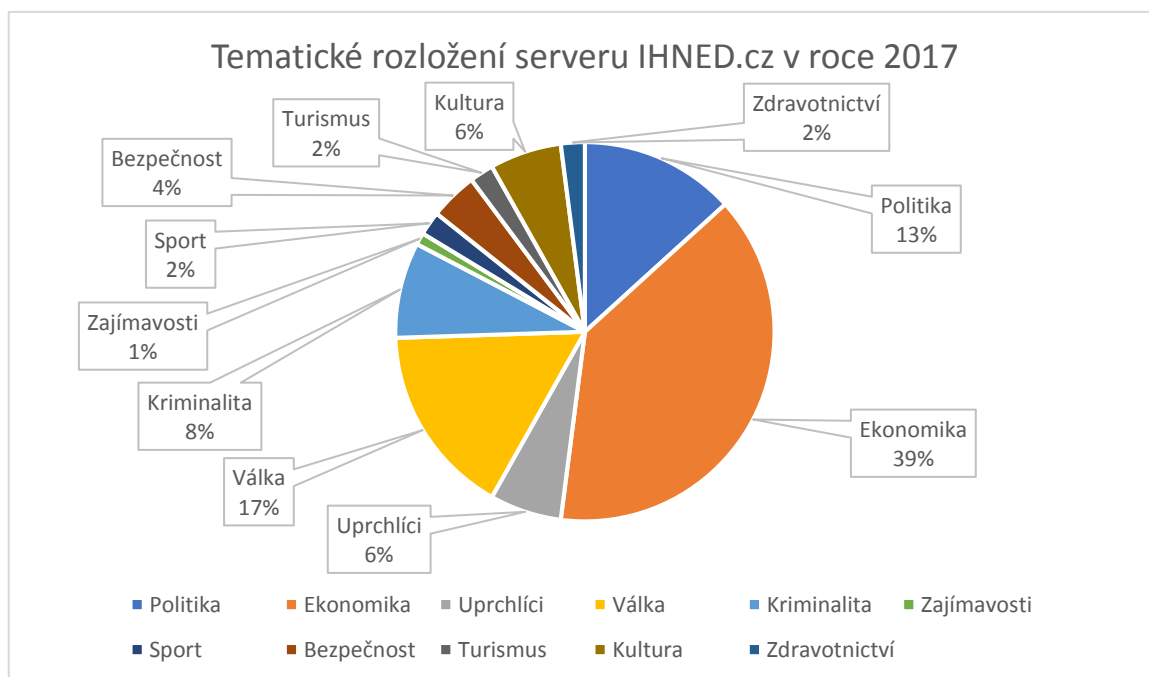
Redaktoři Českého rozhlasu v průběhu celého loňského roku přispíval nejčastěji do sportovních rubrik, a to v 27 příspěvcích. V devatenácti případech pak napsali o politice, která se Srbska buďto přímo týkala, nebo jej alespoň vzpomenuli v kontextu. Třetí příčku pak obsadila ekonomika. Server IHNED.cz se věnoval ekonomice dokonce ve 38 případech. Za druhé nejčastější téma si portál zvolil informování o válce a napětí z ní pramenící (16krát). Na třetím místě nejčastěji přinášených textů skončila politika (13krát).

Graf 7: Rozložení témat na serveru IROZHLAS během roku 2017.

Zdroj: Vlastní zpracování

Graf 8: Rozložení témat na serveru IHNED.cz během roku 2017.

Zdroj: Vlastní zpracování

3.3 ŽURNALISTICKÉ ŽÁNRY VYDANÝCH TEXTŮ

V rámci analýzy jsem se zaměřil také na žurnalistické žánry vydaných textů jednotlivými médii. Až na Parlamentní Listy, servery nejčastěji publikovaly zpravodajský

obsah – IROZHLAS 84 příspěvků z celkových 93, IHNED.cz dokonce 91 z 98. PL se pak zpravodajstvím zabývaly pouze 45krát ze 145 vydaných textů během prvního půlroku a nejčastěji publikovaly komentáře. V následující tabulce je patrné rozložení vydaných příspěvků mezi jednotlivé žurnalistické žánry:

Tabulka 1: Žurnalistické žánry v jednotlivých zkoumaných médiích.

Médium	IROZHLAS	IHNED	PL (1. pololetí)
Zpravodajství	84	91	45
Komentář	0	3	50
Interview	3	3	22
Publicistický čl.	6	0	10
Anketa	0	1	2
Beseda	0	0	1
Feature	0	0	3
Reportáž	0	0	4
Glosa	0	0	2
PASKVIL	-	-	6

Zdroj: Vlastní zpracování

V případě Parlamentních Listů bylo nezbytné zařadit také speciální kategorii – „PASKVIL“, kde jsem zařadil šest jejich textů kvůli nedefinovatelnosti příspěvků. Jednalo se totiž o mix více žurnalistických žánrů, nejčastěji zpravodajství spojené s komentářem apod. Nejedná se však o žánr, proto se v kolence u zbylých serverů neobjevuje nula, ale hodnota je proškrtnutá. Připomínám, že se u PL jedná o zhodnocení pouze prvního pololetí 2017.

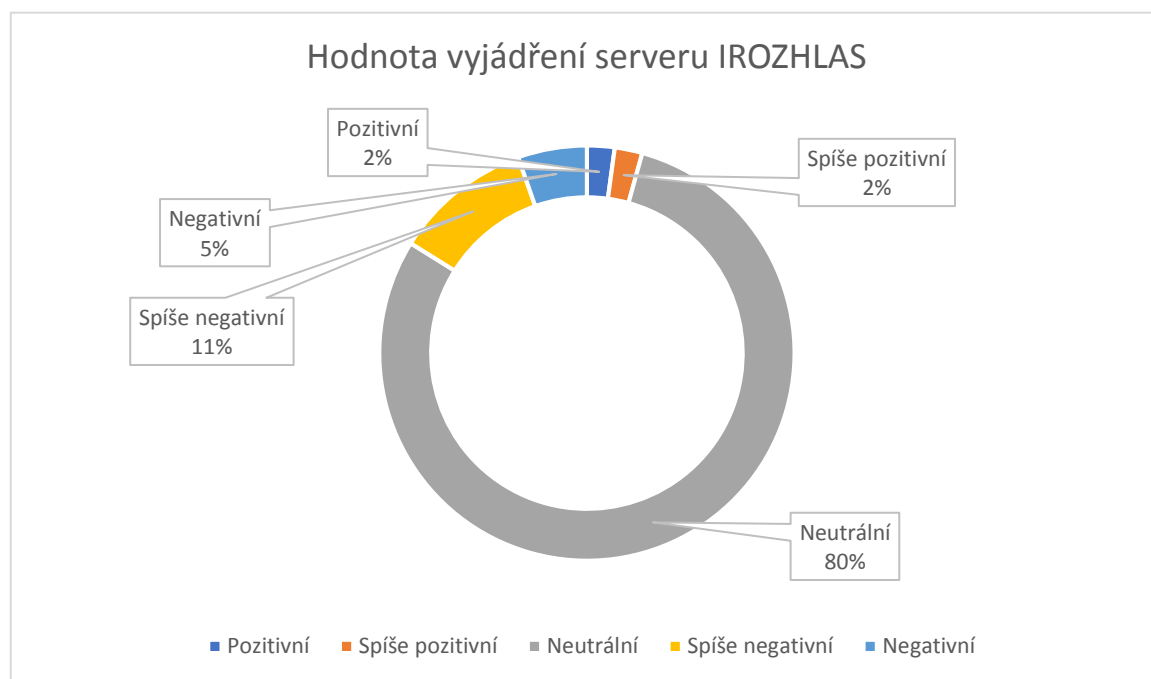
3.4 HODNOTA VYJÁDŘENÍ

Hodnota vyjádření označuje, v jakém smyslu médium o Srbsku v jednotlivých textech psalo. Kvůli velkému množství příspěvku ovšem nebylo možné dávat studovat jednotlivé části dalším osobám, proto výsledek vychází pouze z mého vnitřního pocitu – vždy jsem si položil otázku, jak by na mě taková zpráva či článek, kdybych byl Srbem, působila. Výsledky jsem rozčlenil na „**pozitivní**“, „**spíše pozitivní**“, „**neutrální**“, „**spíše negativní**“ a

„**negativní**“. Přiznávám, že v tomto zkoumaném segmentu může docházet k odchylce a kdyby jednotlivé texty studovalo více osob, došli by možná k jiným výsledkům.

Server IROZHLAS se nejčastěji zabýval informacemi, které pro Srbsko vyzněly neutrálně (74). Pozitivní texty pak vydal dva stejně jako spíše pozitivní. Negativně vyznělo pět příspěvků a spíše negativních bylo dokonce deset.

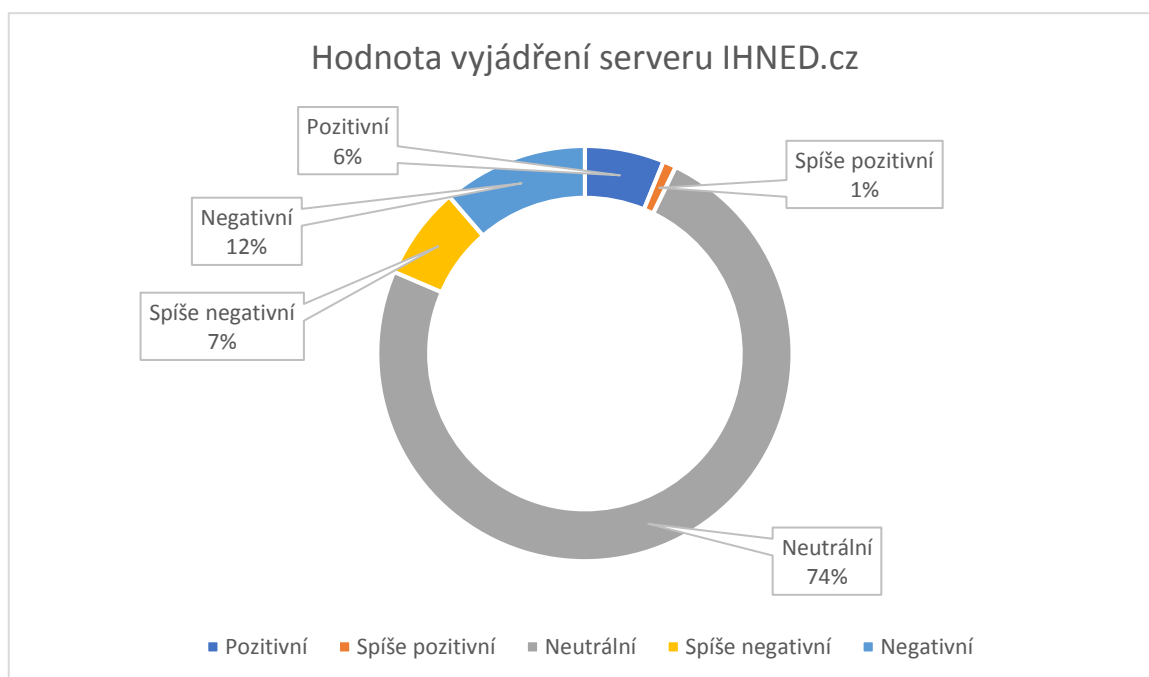
Graf 9: Rozložení témat na serveru IHNED.cz během roku 2017.

Zdroj: Vlastní zpracování

IHNED.cz zůstal stejně tak nejčastěji neutrální (72krát). Pozitivních příspěvků vydal šest, jeden spíše pozitivní, jedenáct negativních a sedm spíše negativních.

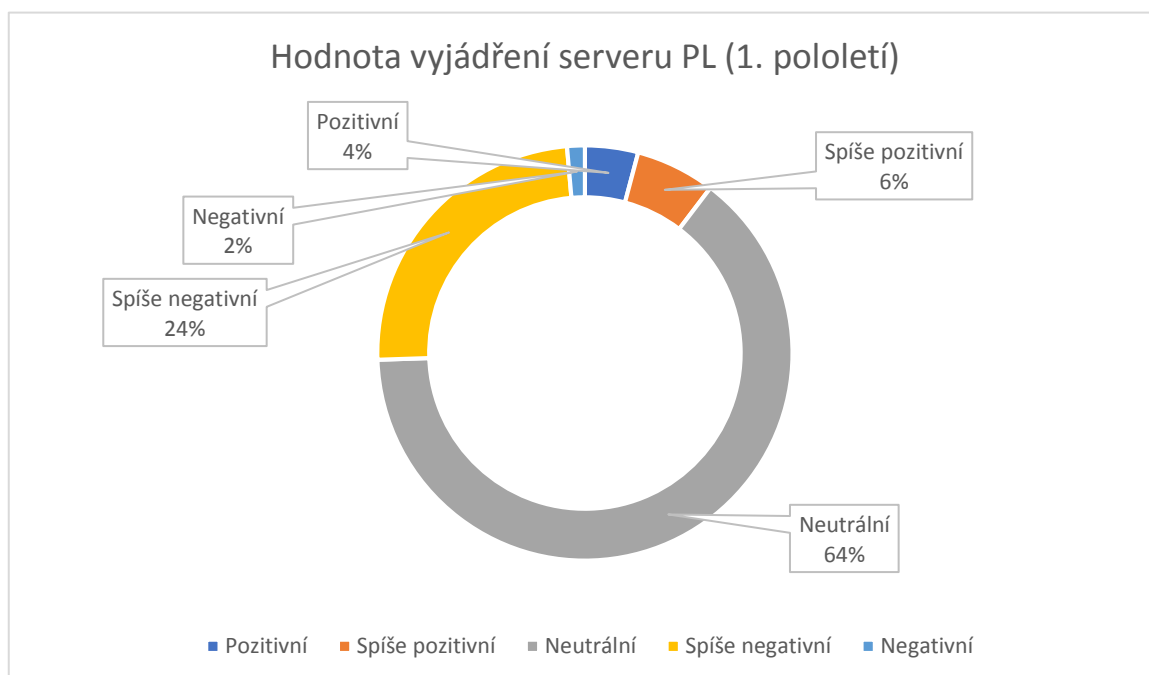
Graf 10: Rozložení témat na serveru IHNED.cz během roku 2017.

Zdroj: Vlastní zpracování

Portál Parlamentní Listy během prvního pololetí 2017 se vyjádřil vůči Srbsku v 93 případech neutrálně, šestkrát pozitivně, devětkrát spíše pozitivně, ve dvou případech negativně a 35krát si našel pro zkoumanou balkánskou zemi spíše negativní téma.

Graf 11: Rozložení témat na serveru IHNED.cz během roku 2017.

Zdroj: Vlastní zpracování

U všech analyzovaných serverů se jednalo hlavně o texty, které vyzněly pro Srby neutrálně. Pokud bychom ale neutrální příspěvky vymazali, psalo by se ve vybraných médiích o Srbsku ve většině případů v negativním smyslu. Web veřejnoprávního média by skončil se záporným skóre (16 % negativní nebo spíše negativní vůči 4 % pozitivní či spíše pozitivní), stejně jako IHNED.cz (19 % k 7 %) i PL během prvního pololetí 2017 (26 % k 10 %). Neutrální texty však nelze odpárat, což dalo dohromady výsledky uvedené v předchozích tabulkách, které pro zkoumaný jihoslovanský stát nevyzněly nijak katastrofálně.

4 SROVNÁNÍ MEDIÁLNÍHO OBRAZU SRBSKA S JEHO SOCIÁLNÍ REALITOU

Z předchozích kapitol je patrné, na jaká témata kladou (vybraná) česká média důraz. Záleží však také na jejich zaměření. Internetový portál Hospodářských novin IHNED.cz informoval během roku 2017 nejvíce o situaci v Srbsku spojenou s ekonomikou, když se právě na hospodářství orientuje. Zbylé dva zkoumané servery nenesou primárně zaměřené na určitou konkrétní tematickou výseč, i zde ovšem můžeme pocítovat určité nastavení redakční agendy.

Parlamentní Listy tak kromě politiky enormně zajímala také uprchlická krize nebo válka, válečné následky, válečné křivdy, predikce apod., i když od krvavého rozpadu Jugoslávie uběhly téměř dvě desetiletí. Pro mnohé Srby, ale i okolní národy, jež byly do konfliktu vtaženy, je ještě stále konflikt z přelomu tisíciletí tak emotivní a živý, že by s se svým nepřítelem k jednomu stolu nezasedli. Jsou však i takoví, kteří se snaží od historie odpoutat a spíše se orientovat na mír, evropské a západní hodnoty. Ani tuto skutečnost však nelze spojit se zapomněním na zvěrstva napáchaná během balkanizace Jugoslávie.²²⁸ To lze vidět také na volebních výsledcích, jež de facto od pádu Slobodana Miloševiče a předchozího režimu posílají do čela státu politiky, kteří vedou Srbsko k prozápadnímu směřování. Zprvu to byla Demokratická strana, ta ale kormidlo otočila na západ až příliš rychle, a to pro ni bylo téměř doslova smrtelné (viz atentát Zoran Đinđić). Přišla tedy politická obměna, a i když rychlé prozápadní tempo polevilo, kurz se neotočil. Pro čelní

²²⁸ Vyslechnuto z mnoha osobních rozhovorů s lidmi patřícími k jednotlivým etnikům.

představitelé i jejich voliče je tak stále důležité státní celistvost a neoddělitelnost Kosova, na něž vyjadřují nárok (zejména z historických důvodů), i když je v současnosti etnografickým složením téměř výhradně albánské.²²⁹

Politika s válečným vypořádáváním je v tomto kontextu tak propletená, že jsou tyto segmenty vlastně jen velmi těžce od sebe oddělitelné a provázejí život politických stran, obyvatelstva, jednotlivých etnik, náboženství i států. Některá česká média (např. Parlamentní Listy) mají předávání informací svému publiku nastavené až příliš na válečnou a poválečnou tematiku. V kontextu slabého povědomí, což mi potvrdila anketa, již jsem kvůli této bakalářské práci prováděl (viz kapitola 5.3), pak nejsou čtenáři schopní rozpoznat pravý obraz Srbska a regionu a mnohdy jim připadne oblast nebezpečná, nestabilní, až příliš proruská apod. Extrémem, který mi anketa poskytla také, byl fakt, že větší polovina dotázaných nebyla na otázku „co víte o Srbsku“ vůbec odpovědět, a i to je vlastně výsledkem tvořeného mediálního obrazu u nás (a možná i vypovídajícím faktorem o zájmu české společnosti o státy z našeho okolí).

V příspěvcích jednotlivých analyzovaných serverů si je možné všimnout, že ačkoli ryze politická témata dostávala velký prostor, jen ve výjimečných případech šlo o text, kde by se autor věnoval ryze Srbsku. To se podařilo poměrně ojediněle v souvislosti se Srbskými prezidentskými volbami, které vyhrál Aleksandar Vučić a přesunul se tak z premiérské pozice. Spíše mimořádně se k nějakému hodnocení vyjadřují Parlamentní Listy, které však prozápadní a proevropskou cestu (Srbska, ale ani dalších států) nevidí úplně růžově, a proto vedení k takovému cíli spíše haní a směřování má negativní konotaci. Pozitivně naopak portál vidí přátelství s Ruskem, drobná vítězství nad Kosovem a cokoli, co se v rámci spojenectví se západem nevydaří. Situace ale není tak černá, neboť Srbové se ve volbách opakovaně vyjadřují pro členství v EU (o členství v NATO už tolik nestojí), s Ruskem uchovávají přátelské vztahy (např. během letošní kauzy otrávení dvojího tajného agenta Sergeje Skripala nevyhostili ruské diplomaty, i když vedou přístupová jednání s EU) a Kosovo neuznávají ani některé státy EU. Zkoumaný jihoslovanský stát se však dostává do příspěvků v souvislosti s politikou, v seriózních médiích žel naprosto ojediněle.

Co se týče ekonomické situace se v souvislosti se Srbskem v roce 2017 psalo poměrně často v souvislosti s nedostatkem pracovní síly firem v České republice, kterým by měli

²²⁹ Okolo 90 %.

vytrhnout „trn z paty“ právě Srbové. Ekonomika se totiž u nich ještě stále nedostala do tempa, jež by přinášelo evropské standardy a mnoho obyvatel tak migruje do okolních států. Česká vláda navíc během loňska plánovala příchod těchto jižních Slovanů podpořit. Zprávy z této oblasti však přinášely všechny analyzované weby a zároveň jsem nepociťoval od jednotlivých autorů ani žádnou jízlivost nebo odpor k takové imigraci. O poznání nenávidnější publikování příspěvků v rámci přesouvání lidí v rámci států, bylo možné zaregistrovat u uprchlické krize. Tu bombardovaly s železnou pravidelností hlavně Parlamentní Listy a po prvním pololetí se na pomyslném tematickém žebříčku utečenci umístili na druhé příčce. Server se zejména skrze své komentátory o takto přichozí otíral ze všech stran, rozporoval vydávané texty jiných médií a nevyhýbal se ani hanlivých pojmů, tlaku na strach, lidské podvědomí nebo prognózy, jak celá situace může dopadnout, čemuž se zbylé dva servery vyhnuly a skončily v první pololetí s menším výskytem takto vydaných textů.

Výskyt textů informujících o sportovních výsledcích na ČRo značně ovlivnilo volejbalové mistrovství Evropy v Ázerbájdžánu, během nějž se české hráčky utkaly právě se sportovkyněmi ze Srbska a portál během turnaje přispěl osmi texty z celkových sedmadvaceti. Další událostí, jež se pojila se Srby a IROZHAL si jí nenechal ujít, bylo vyřazení fotbalové Sparty Praha srbským celkem Crvena Zvezda Bělehrad. Jednalo se podle všeho o překvapivý výsledek, neboť je tento rezultat je omílán v několika po sobě jdoucích příspěvcích. Fotbal se dostal do popředí také v souvislosti s postupem Srbska na světový šampionát v Rusku, kdy mezi postoupivšími figurovalo mimo jiné i Srbsko. Svůj pravidelný prostor dlouhodobě dostává také tenis. Na nejlepších místech tenisových žebříčků (ATP, WTA) se totiž dlouhodobě dobře umísťuje nejen Novak Đoković, jenž začínal minulý rok na druhé příčce (na sklonku roku 2016 spadl z prvního místa po 122 týdnech), odkud kvůli poklesu formy během loňského roku dále padal. Kdyby jej ale zastihla obvyklá forma, šlo by předpokládat, že jeho jméno v kontextu s pojmem „Srbsko“ by se během roku vyskytlo vícekrát. V mužském žebříčku ATP pak v první stovce figurovalo ještě dalších pět tenistů, v ženském WTA zase dvě hráčky. Svou porci informací si vyžádaly také atletické výsledky a zprávy, nicméně v souvislosti se Srbskem šlo o kontext. Zbývající sportovní události jako judo nebo třeba kanoistika byly ojedinělé. Téměř bez zájmu o sportovní tematiku však zůstaly zbylé dva servery. IHNED.cz totiž během celého roku informoval v rámci celé této rubriky pouze dvakrát, PL pak během prvního pololetí jedinkrát.

Původní předpoklad, s nímž jsem před začátkem analyzování zvolených médií a studování minulosti, a hlavně současnosti Srbska začal práci psát, se úplně nepotvrdil. Je pravdou, že pramenil z názorů několika mých přátel ze Srbska. Vybraná média (IROZHLAS, IHNED.cz i PL) totiž informovaly nejčastěji neutrálně. Často se však objevovaly o Srbsku i negativní zprávy, příspěvky s pro Srby nepříznivě vyznívajícím kontextem apod., i když to nebylo zrovna nutné. Pozitivního či spíše pozitivní textu se pak objevovalo jednoznačně nejméně. Je zřejmé, že za mnohé negativní zprávy a publikované informace si Srbové mohou sami. Mnohdy ale nastavená agenda, použitý kontext, nebo jen zařazená nestabilita pocházející z věčných balkanizací a válek v nitru autora (popř. čtenáře), Srbsko vrací do minulosti a současný trend, zejména politický (tj. spíše prozápadní), je na škodu pro zkoumaný balkánský stát opomíjen. To má za následek také nevalný cestovní ruch nebo i strach z případných investic.

5 VYUŽITÍ ŘEŠENÉ PROBLEMATIKY V ŽURNALISTICE

Poslední kapitola práce je zaměřena na žurnalistické zpracování řešené problematiky. Jde o úvodní článek, interview, anketu a recenzi.

5.1 ÚVODNÍ ČLÁNEK

„Západní média o nás nepíší nijak zvlášť pozitivně,“ myslí si Srbové

„Ne, že si myslím, že se o nás nepíše nijak zářně, já to dokonce vím,“ tvrdí srbská světoběžnice Zorjana Kanjuga a pokračuje: „Za mnoho si můžeme sami, rozhodně však ne za všechno.“ Zejména v minulosti bylo Srbsko představováno jako náš protivník, což mnoho Čechů nechtělo přijmout a během zapojení do tzv. humanitárního bombardování Jugoslávie dokonce demonstrovalo. Od té doby však proteklo mnoho vody a situace už tak černá není.

„Vyhrát mediální válku, to je dnes daleko těžší než vyhrát válku klasickými zbraněmi. Jestliže vám každé půl hodiny ukazují nějaké lidi, jejichž životy jsou údajně ohroženy, pak se vám to vryje do povědomí. A nic na tom nebude měnit skutečnost, že každý z těch stovek dotazovaných Albánců mluví perfektně anglicky, čehož by bylo jistě těžké dosáhnout i v daleko vzdělanějším prostředí, než je to kosovské,“ zaznamenal do svých Zápisků z doby

bombardování balkanista Václav Štěpánek rozhovor dvou nejmenovaných bělehradských profesorů během bombardování Jugoslávie v roce 1999. To přišlo po napětí, které v Kosovu, pro Srby ve „svaté zemi“ vypuklo po předchozích krvavých řežbách s Chorvaty a Muslimy. Za teroristy označovaná Kosovská osvobozenická armáda (UÇK) totiž začala útočit na srbské ozbrojené složky, a Srbsko proto do oblasti poslalo vojsko.

Chyba nastala, když Srbové po vyhánění místních kosovských obyvatel zapalovali civilní objekty. I když ke ztrátám na životech nevojáků údajně téměř nedocházelo, mezinárodní organizace se zřejmě i po předchozích událostech ze Srebrenice apod. klonily spíše na stranu Kosovanů a tlačily na vedení Jugoslávie, aby vojenské operace zastavila. UÇK tak mohla situace znovu využít a předchozí odboj znovu začal. Provokace způsobily návrat jugoslávské armády, která navíc o reálnosti zásahu Západu pochybovala. Po nalezení 45 mrtvých v kosovském Račaku svět bez jakýchkoli vyšetřování odsoudil Jugoslávii a požadoval potrestání. Situaci mělo vyřešit jednání ve francouzském Rambouillet, jež mělo zajistit vpuštění dohlížejících jednotek NATO do regionu. Tím však smlouva nekončila, Kosovo totiž mělo nově nabýt značnou autonomii. S přítomností a pohybem NATO po jugoslávském území a dodatku omezujícím suverenitu Jugoslávie však prezident Slobodan Milošević nesouhlasil a jednání ztroskotala.

České dilema

Severoatlantická aliance proto začala připravovat letecký útok na nejcitlivější jugoslávské cíle. Zároveň 12. března 1999 přistoupili tři noví členové – Polsko, Maďarsko a Česká republika. Všech tehdejších devatenáct členů nakonec intervenci schválilo. Minimálně v našem případě se ale jednalo o ušití rozhodnutí horkou jehlou, neboť právě Česká republika zůstala poslední, která nebyla rozhodnutá a zbytek aliance na verdikt čekal. „Z vyprávění aktérů vím, že to rozhodování byl docela průšvih. Madeleine Albrightová už netrpělivě volala, ať se česká vláda rozhodne, protože na runwayích v Itálii už stála bombardovací letadla a alianci stále chyběl souhlas posledního člena, České republiky,“ popsal klíčové rozhodování Petr Pithart, dlouholetý politik, jenž v době bombardování Jugoslávie zastával post místopředsedy Senátu Parlamentu České republiky. K rozhodnutí pak nakonec tehdejší kabinet přistoupil poměrně zvláštním procesem. „Vzhledem k tomu, že celá záležitost byla operativní a že vyžadovala rozhodnutí v intervalu dvaceti až třiceti minut, po konzultaci s ministrem zahraničí (Janem Kavanem, pozn. redaktora) jsem se rozhodl tak, jak jsem rozhodl, a to v sobotu 20. března odpoledne s tím, že jde o útoky na

ryze vojenské, nikoli civilní cíle, a že se jedná o ty vojenské akce, které mají zabránit humanitární katastrofě,“ komentoval postoj vlády její tehdejší předseda Miloš Zeman.

Česká republika se tak vyslovila pro bombardování jako poslední ze členů Severoatlantické aliance a svolila k využívání svého vzdušného leteckého prostoru k potřebám ostatních států zapojených do operace. K větší a podrobnější vládní rozpravě pak mělo dojít teprve v dalších dnech. „Ty diskuse se odkládaly, až se konečně k tomu bodu Zeman zeptal: ‚Je někdo proti?‘, načež se zvedlo několik rukou. Už se pak ale nezeptal, kdo je pro. Po tomto procesu jenom řekl: ‚Tak máme schváleno‘. Je však otázka, jestli by rozhodnutí vláda přijala, kdyby se zeptal, kdo je také pro,“ řekl k tehdejšímu rozhodování zdroj, který si nepřál být jmenován. Na druhou stranu je potřeba uznat, že na bedrech Miloše Zemana leželo složité rozhodnutí, protože pro Českou republiku, jako nováčka aliance, by mohlo znamenat zmaření celé mise také ochladnutí mezinárodních vztahů.

Západní síly chtěly útokem donutit Miloševiče k přistoupení na navrhované požadavky, toho se ale dlouho nedařilo dosáhnout, a docházelo tak ke stále dalšímu teroru a vraždám mezi Srby a kosovskými Albánci. Bombardování z výšky pěti kilometrů bylo navíc mnohdy nepřesné a o život přišlo několik stovek Jugoslávců i kvůli náletům letadel NATO. „Myslím, že se to našim lidem dost zajíдалo. Když se totiž Američané pustí do bombardování, tak nevědí, kdy přestat. Ke kýženému cíli to sice vedlo, Milošević padl, ale ještě patnáct let po válce tam byly ruiny,“ dodal Petr Pithart. Bombardování přineslo jakýsi výsledek až 9. června 1999, tedy osmasedmdesát dní po dopadu první bomby, kdy bylo domluveno stažení jugoslávských jednotek z Kosova. To měly nově začít kontrolovat síly OSN. Po návratu uprchlých kosovských Albánců z táborů v Albánii a Makedonii začali pro změnu oni vyhánět a pronásledovat Srby, kteří v Kosovu doposud zůstali. Z Kosova tak uprchlo na 200 tisíc Srbů. Již v dubnu téhož roku si Kosované založili svou prozatímní vládu. Ke střetům i přes přítomnost jednotek KFOR spadající pod NATO docházelo i po dalších několik let. „Když jsem byl později jako předseda senátu v Bělehradě, tak mi bylo při procházení kolem těch ruin strašně a hanba s naší výpravou cloumala,“ povzdychl si Pithart.

Mediální nejednotnost

Podle některých balkanistů se na Západě informovalo o válce na území Jugoslávie účelově, což pak vlastně v očích obyčejných lidí ospravedlňovalo útok Severoatlantickou aliancí. Příkladem je třeba oněch 45 mrtvých, kteří byli nalezeni v kosovském Račaku. „Myslím si, že obraz v českých médiích nebyl podáván úplně reálně a Srbové byli postaveni

do role viníků války a rozvracečů Jugoslávie. Samozřejmě, že ne všechna media informovala takto. Nicméně těmi nejvíce dostupnými, zejména televizí, byl obraz podáván tak, že Srbové jsou viníky,“ prozradil Martin Vybíral, balkanista z brněnské Masarykovy univerzity. Informačních proudů však existovalo mnohem více. „Česká média v roce 1999 čerpala z různých zdrojů. Přebíraly se zprávy ze zahraničí, třeba od agentury Reuters. Byla zde ale i spousta vlastních zpravodajů a docela různorodé výklady situace, protože také Milošević měl v Česku své zastánce. Srovnat můžeme třeba tehdejší MF Dnes - celkem oficiální linie, v podstatě podporující bombardování a komunistické Haló noviny – Milošević jako zachránce národa, ne-li dokonce levicových hodnot a podobně. Názorová škála tedy byla poměrně pestrá, pokud se člověk rozhodl problematiku trochu sledovat. Problém je ale v tom, že většina lidí informace obecně aktivně nevyhledává, takže bývají závislí na jednom-dvou hlavních zdrojích,“ dodal k prezentovaným informacím v tehdejší Česku vědecký pracovník a balkanista Historického ústavu Akademie věd České republiky František Šístek. Lze tedy říci, že se o Srbsku informovalo z nejrozličnějších perspektiv, o absolutní objektivitě však odborníci nemohou mluvit. „Určitě tu alespoň existovaly různorodé perspektivy a pohled nebyl úplně uniformní,“ doplnil Šístek.

Situace ovšem pro běžného čtenáře, obzvlášť pak pro člověka, který se v oblasti neorientuje, je velmi složitá a vybrat si z předloženého množství informací bývá nadlidský úkol. Jak ale trefně poznamenal dlouholetý přední český politik Petr Pithart, průměrně vzdělaný člověk si mohl jednoduše odvodit, že jsou ve vedení grázlové na obou stranách. Ať už se jednalo o válku v Kosovu nebo předtím v Bosně a Hercegovině a Chorvatsku. Kritičtější názor k tehdejším publikovaným informacím zastává český europoslanec Tomáš Zdechovský: „Myslím, že v řadě médií byla v tehdejší době zjevná zaujatost proti Srbsku, což se ukázalo například při mnohdy až nekritické podpoře bombardování Jugoslávie v roce 1999, kde si naopak myslím, že měl být dán větší prostor vyjednávání. Rozhodně zde nechci nijak zpochybňovat válečné zločiny, jichž se dopustili lidé na srbské straně. Ani jednání dalších stran konfliktu v bývalé Jugoslávii opravdu nebylo zdaleka čisté a Srbové zde zdaleka nebyli jedinými viníky.“

Je potřeba přiznat, že si Češi po dlouhou dobu pletli, co že Jugoslávie vlastně je. Na dovolenou se totiž jezdilo právě do „Jugošky“, již měli obyvatelé Československa rádi. V tomto kontextu se však jednalo hlavně o Chorvatsko. Blízký vztah se Srby ovšem dříve existoval také. Podobný osud a vzájemný soucit se dá vyčíst v podobě „Golgot“ obou zemí – na české straně to byla Bílá Hora, na straně srbské Kosovo pole. Tyto oblasti jsou totiž u

obou národů vnímány jako místa porážek, které zvrátily dějiny na jinou stranu, než s jakou Češi, respektive Srbové počítali. „Tyto porážky naše národy sbližovaly zejména kolem poloviny 19. století, kdy jsme se opravdu měli rádi. To se pak přeneslo také do období První republiky. Dnes už naši lidé milují Dalmácii a jestli si uvědomují, že to nejsou Jugoši, to nevím,“ srovnává Petr Pithart.

Pomalá proměna obrazu Srbska

Co se týče současného vnímání srbského národa u nás, odborníci se zcela neshodnou. „Mám za to, že jsou Srbové bráni ještě pořád dost negativně. Je to kvůli mediálnímu obrazu, který se vytvořil během balkánských válek v Jugoslávii,“ prozradil svůj dojem Martin Vybíral. Pohled se shoduje také s názory samotných Srbů. V úvodu tohoto textu prohlásila Zorjana Kanjuga, že ví o negativním mínění, které o Srbech v západních zemích přetrvává, a shoduje se tím s další dotázanou Srbkou Milou Marković. Obě přiznávají, že si ale za část mezinárodního obrazu mohou Srbové sami. Před politickou garniturou tak je ještě stále dlouhá cesta. „Problémy přetrvávají v oblasti politických institucí, například parlament nedostatečně dohlíží na exekutivu. Země se musí vyvarovat překážek bránících vykonávání legislativní moci. Nutné jsou reformy, mezi něž patří profesionalizace a depolitizace administrativy. Přes pokrok také stále zůstávají vážnými problémy korupce, kriminalita a organizovaný zločin nebo třeba nedostatečně funkční tržní ekonomika,“ upřesnil europoslanec Zdechovský.

Výroky o negativním obrazu Srbska v Česku však mírní vědec Historického ústavu František Šístek: „V mediálním prostředí bych o ‚zášti vůči Srbům‘ nemluvil a nic takového nepociťuji. Naopak občas spíše sympatie, respektive pokud jsou tu antipatie, tak jsou zaměřeny nejen vůči Srbům, ale vůči ‚Balkáncům‘ obecně. Druhá věc jsou internetová diskutéria, tam najdete všechny extrémy, od (rétoricky) velkých podporovatelů nejradikálnějších forem srbského nacionalismu po diskutující, kterým Srbové naopak vůbec sympatičtí nejsou a popisují je s předsudky. Většina české společnosti však k Srbsku ani Srbům, podobně jako k mnoha dalším národům a zemím, fakticky žádný vyhraněný vztah nemá a příliš je nezná.“

Po uplynutí téměř dvou dekad se navíc situace v mnoha oblastech zásadně změnila, což také přispělo ke zlepšujícímu se mínění. Mnoho politických a armádních vůdců bylo souzeno Mezinárodním soudním dvorem v nizozemském Haagu za válečné zločiny nebo dokonce genocidu. „Když jsem pracovala pro haagský soudní dvůr, cítila jsem, že se nehledělo na

národnost jednotlivých viníků. Soud byl neutrální, ať už se měnilo směřování politiky na Balkánu jakkoli, vždy se zajímal jen o to, co se řeklo v soudní síni. Jestli ale všechny výroky byly vázány nějak zásadně na pravdu, to je otázka,“ zamyslela se Vedrana Mladina, klinická psychologka Mezinárodního soudního dvora, jež o odsouzené válečné zločince pečovala.

Další významnou změnou přispívající ke změně postojů k Srbům je fakt, že politikové už nesměřují k socialistické ideologii, ale k prozápadnímu vedení. „Evropská unie jako celek má zájem o rozšíření o země západního Balkánu včetně Srbska. Je třeba získat je na naši stranu. Existují totiž důvodné obavy z Ruska, Turecka a Číny, které si v této oblasti také chtějí získat vliv. Na druhé straně ale všichni vědí, že Srbsko patří spolu s dalšími zeměmi západního Balkánu mezi ty méně vyspělé evropské státy, které budou ještě dlouho potřebovat významnou finanční pomoc. Navíc vzhledem k mnoha přetrvávajícím problémům v různých oblastech nebude cesta Srbska do EU vůbec jednoduchá. Očekávat vstup do roku 2025 je ale opravdu velmi ambiciózní. Srbsko čeká ještě hodně dlouhá cesta a totéž platí i o dalších balkánských zemích,“ uzavírá pohledem na srbskou perspektivu Tomáš Zdechovský.

5.2. INTERVIEW

Srbové byli od počátku poslední války bráni za viníky

Obraz Srbska je dodnes pošramocený nejen válečnými událostmi z devadesátých let minulého století, ale také tím, jak se na západě o konfliktu informovalo. Příkladem je Srebrenica, kde došlo k pravděpodobně nejznámější genocidě bosenských Muslimů. Vyvražďování v opačném gardu si však média už tolik nevšímalá. Jak se mediální obraz Srbska v posledních letech změnil, popisuje třicetiletý student magisterského oboru Balkanistiky z brněnské Masarykovy univerzity Martin Vybíral.

Jak jsou vnímáni Srbi v Česku?

Mám za to, že ještě pořád dost negativně. Je to kvůli mediálnímu obrazu, který se vytvořil během balkánských válek v Jugoslávii. Myslím si, že obraz v českých médiích nebyl podáván úplně reálně a Srbové byli postaveni do role viníků války a rozvracečů Jugoslávie.

Můžou za to tedy devadesátá leta?

Určitě, v kombinaci s vytvořeným špatným mediálním obrazem.

Byl ten vztah předtím mezi oběma národy jiný?

Vztahy se Srby byly v minulosti neutrální. Za socialismu se však nejednalo o vztah se Srby ale s Jugoslávci, za které považovali primárně Chorvaty, kde jezdívali na Jadran.

Byl v médiích obraz Srbska 90. let pokřivený oproti reálné situaci?

Určitě.

Lze tuto analogii vztáhnout na všechna média? Protože jsem narazil na knihu Václava Štěpánka Zápisky z doby bombardování, kde on sám jako Balkanista psal pro česká média, a ten obraz nebyl tak negativní.

Samozřejmě, že ne všechna media takto informovala. Nicméně těmi nejvíce dostupnými, zejména televizi, byl obraz podáván tak, že Srbové jsou viníky.

Jsou si Češi se Srby blízcí?

Určitě jsme si blízcí tím, že jsme oba slovanské národy. Nějakou bližší společnou charakteristickou vlastnost ale teď tak jednoduše nedokážu najít.

V čem jsme naopak zcela odlišní?

Tak třeba vnímání víry má v Srbsku hluboko zakořeněnou tradici nebo i současné vnímání politiky. Mnoho Srbů bere Rusko pořád jako svého velkého bratra, který je v dějinách ochraňoval. Pak už to jsou spíše detaily jako jejich osobní život, způsob zábavy a podobně.

A co třeba v pojmání situace do vlastních rukou? Cílím tím na případy vražd vysokých politických představitelů (např. před několika lety vražda premiéra Đindiće).

Nedávno zase Albánci zavraždili na Kosovu srbského předáka. Když to mám srovnat, tak u nás nic takového neprobíhá. Rozhodně to ale nelze brát jako nějaké srbské specifikum. Oni nejsou fanatici, aby pravidelně vraždili takto vysoko postavené politiky.

Jsou Srbové radikálnější než Češi?

Jo to určitě, více si váží svého národa a jsou pyšnější. Někdy v dobrém slova smyslu, někdy v tom horším.

Třeba i tím, když se ve druhé světové válce dokázali postavit Adolfu Hitlerovi?

Určitě, a to i v první světové válce, kdy šlo vlastně o jejich velkou srbskou Golgotu. Tehdy jich velká část zahynula. Nikdy se ale nevzdávali, a nakonec se dokázali i vzchopit. To jsou důležité momenty v jejich dějinách. No a druhá světová válka pak byla podobná.

Proč je na Chorvaty po rozpadu Jugoslávie nahlíženo přátelštěji než na Srby?

Myslím, že je to dnes dané tou situací cestovního ruchu. Do Srbska se na rozdíl od Chorvatska moc nejezdí, navíc se tam Čechům líbí. Chorvati jsou přátelštější, i když si nemyslím že je to kvůli tomu, že by jim byli Češi nějak sympatičtí. Berou to pragmaticky a snaží se být přátelštější, když tam turisté přijeli utrácet peníze. V tom je ten rozdíl.

Čím to je, že Srbsko neláká české turisty?

Mám za to, že je to špatnou propagací, protože Srbsko by mělo co nabídnout. Jednoduše, když je malá nabídka, je i malá poptávka.

Řekl bys, že je Srbsko pro turistu nebezpečné?

Vůbec není. Je to tam asi stejně nebezpečné, jako v každé jiné zemi v Evropě. Člověk může mít smůlu, ale na pitomce je možné narazit všude. Procestoval jsem celý Balkán, ale nikde jsem se necítil v nebezpečí, no a v Srbsku obzvlášť ne.

Jak vnímají Srbi Čechy?

Myslím si, že primárně pozitivně. Je pravda, že můj pohled může být trochu zkreslený, protože tam jezdím už delší dobu a mluvím s nimi srbsky, což oni vnímají velice pozitivně. Ale myslím, že na náš slovanský národ nahlízejí dost přátelsky. Negativněji je pojímáno Česko a Václav Havel jen v souvislosti s „humanitárním bombardováním“, které jsme podpořili.

Máš přehled, jak se v Česku píše o Srbsku?

Přehled mám spíše obecný. Nemůžu říct, že bych si vyhledával úplně všechno, co kdy a kde vyšlo. Myslím, že hodnocení politického dění je celkem reálné a objektivní. Píše se ale spíše o nejzásadnějších událostech, jako o volbách, různých zajímavostech nebo přírodních katastrofách. Často se řeší i otázka Kosova. Hlubšímu kontextu ale Češi úplně rozumět nemohou, když problematiku blíže neznají. Řekl bych však, že i o tom se informuje poměrně objektivně.

Takže dnes už není obraz tak zkreslený, jak tomu podle tebe bylo v 90. letech?

Určitě ne, už se to zlepšilo. Dnes už se ale nemusí psát o válkách, takže k nějakému zkreslování nedochází.

Funguje spolupráce Čechů a Srbů v rámci vlád a státních organizací?

Já mám zkušenost hlavně z jižní Moravy, kde Jihomoravský kraj spolupracuje se šumadijskou oblastí. Probíhají mezi nimi například výměny studentů.

Jaká je ekonomická situace v Srbsku?

Ekonomická situace v Srbsku je určitě horší než u nás. Když jsem byl na letní škole ve Valjevu, tak jsem žil v rodině, kde pouze tatínek živil rodinu, maminka nepracovala a syn ještě studoval. Ten pán pracoval v místním pivovaru, kde měl docela dobrou pozici. Tam však vydělával jen asi 300 nebo 400 eur, z čehož si jde udělat obrázek o ekonomické situaci. Je ale pravda, že je v Srbsku zase levněji než u nás.

Srbsko se na přelomu tisíciletí začalo vracet k průmyslu, roste dnes toto odvětví?

Spíše ano, ale hlavně díky zahraničnímu kapitálu.

Jak jsou Srbové vnímání západními státy?

Myslím si, že vnímání není nijak negativní a jsou bráni jako součást evropského celku bez toho, aby se na ně pohlíželo skrz prsty.

Je pro západ problém jejich dobrý vztah s Rusy?

Mám za to, že není. Srbsko není nějakou politicky silnou zemí, aby byl ten vztah pro někoho problém.

Řekl jsi, že Srbsko je kandidátskou zemí EU, je jednou z těch podmínek i uznání Kosova?

Pokud vím, tak musí s Kosovem urovnat vztahy. Myslím, že to však není v současné chvíli úplně reálné.

Lze alespoň říci, že se vztahy obou států lepší?

Vypadá to, že se lepší. To ale může být jen na oko. Mám zkušenost, že se vztahy lepší spíše přímo na Kosovu mezi místními Albánci a místními Srby.

Jak vidíš další postup s Kosovem?

Situace se ještě dlouho měnit nebude. Možná až umře nebo se vystěhuje ta hrstka Srbů, která tam zbyla, tak zůstane už jen albánské. Srbsko se jej ale nebude nikdy chtít vzdát i kvůli pravoslavným klášterům stojícím právě v kolébce Srbsví – na Kosovu. Rozhodně proto nejde očekávat nějaký zásadní posun k uznání.

Dohlíží tam pořád OSN?

Ano dohlíží, ale trochu jsme si z toho dělili legraci, že to mají takovou menší dovolenou. Jejich reálná funkce není žádná, kromě toho, že hlídají v Kosovské Mitrovici jeden most.

Je Srbsko pro Rusy důležité?

Určitě není.

Kde se dnes vidí Srbsko, na straně Ruska, západu nebo v nějaké neutrální pozici?

Řekl bych, že se to nedá zodpovědět takhle paušálně. Vzhledem k tomu, jak dlouho vyhrává různé volby současný prezident Aleksandar Vučić, je tím vidět spíše proevropské smýšlení Srbů. Existují však i obrovské procento lidí, které smýšlí proruský.

Co si Srbové myslí, že si o nich myslí západ?

Mladší generace, která je zvyklá cestovat a zná jazyky, tak vidí, že se na ně západ skrz prsty nedívá. To spíše starší generace, ta to má spojené se špatnou historickou zkušeností. Mají pocit, že jim chtějí pořád ublížit. Je to ale spíše jen můj názor a zkušenost.

Kdy bude Srbsko připravené na vstup do EU?

Řekl bych, že připraveno je už teď. I samotný postoj obyvatelstva je z většiny takovému kroku nakloněn. Spíš je otázkou, kdy budou schopni splnit všechny podmínky vstupu. Mám za to, že to ale v průběhu příštích deseti let nebude.

Existuje na území bývalé Jugoslávie riziko další balkanizace?

Myslím si, že ne. Jediné místo, kde by to teoreticky mohlo hrozit, je situace v Bosně a Hercegovině. Tam mají občas tyto tendence obyvatelé Republiky srbské. Důvodem jsou stále platná pravidla Daytonské dohody, která byla ušita tak trochu horkou jehlou a není vyhovující. Myslím však, že by už k žádnému separatismu dojít nemělo.

Kdyby teoreticky k takovému odtržení došlo, myslíš že by Bosna a Hercegovina proti Republice srbské vytáhla vojensky, bylo by zde riziko dalšího vojenskému konfliktu?

V tomto případě se bavíme pouze hypoteticky, nicméně bych řekl, že by k něčemu takovému pravděpodobně došlo. Jedná se totiž o lidi, kteří vždycky byli válečníky a zároveň jsou pyšní na svůj národ. Opakuju ale, že si nemyslím, že by k takové balkanizaci došlo.

Když jsme se dostali k Bosně a Hercegovině, jaký je tvůj názor na mediální obraz genocidy ve Srebrenici?

To, o čem se informovalo, se tam určitě událo a nikdo rozumný to zpochybňovat nemůže. Na druhou stranu už ale nikdo neinformoval o etnických čistkách z okolních vesnic, kde zase vraždili jiné národy bosenští Muslimové nebo bosenští Chorvaté. Srebrenica je zcela jistě ukázka srbské bestiality, podobně to však probíhalo i v opačném gardu. To se však v médiích tolik neprobíralo, což byl informační problém celé války. Přitom za konflikt podle mě můžou většinou do jisté míry obě strany.

Co říkáš na názor českého prezidenta Miloše Zemana, jenž tvrdí, že nebylo mocnostmi nahlíženo na odtržení Kosova od Srbska stejně jako na odtržení Krymu od Ukrajiny a reakci západu na oddělení Kosova proto kritizuje?

V tomto případě se dá s prezidentem Zemanem souhlasit. V Kosovu je ten vztah s Američany zřejmý. V Prištině jeden z bulvárů nese jméno Madeleine Albrightové nebo se jiná hlavní ulice jmenuje Billa Clintona. Na ní pak je umístěná jeho socha v nadživotní velikosti.

5.3 ANKETA

Ačkoli leží Srbsko v Evropě jen ob dva státy od České republiky, naše hranice se během minulých staletí dokonce dotýkaly navzájem a patříme vlastně do jedné etnické skupiny, tj. mezi Slovany, o srbském národu toho Češi příliš mnoho nevědí. Mezi odpovědi nebyly zahrnuti respondenti, kteří na otázku „Co víte o Srbsku?“ nedokázali vůbec odpovědět. Takových nakonec byla větší polovina.

Tomáš, student, 19 let:

Tak určitě Srbsko patřilo do Jugoslávie. Hlavní město je tam Bělehrad. No a možná bych si ještě nějaké fotbalisty vybavil.

Helena, důchodkyně, 82 let:

Byla tam válka, Kosovo se osamostatnilo a pořád se tam bijou, v některých místech bylo určené, kam se smí chodit a kam, protože to tam bylo celé zaminované. Někteří jejich představitelé byli postaveni před mezinárodní soud.

Michal, projektant, 32 let:

Byla tam válka a v poslední době se tam nějak dělili. A hrajou tam fotbal.

Soňa, důchodkyně, 78 let:

Bojovalo se tam. A vlastně by se dalo říct, že celou Jugoslávii rozbili Američani. No a zabili tam Ferdinanda.

Tonda, podnikatel, 42 let:

Hlavní město je tam Bělehrad, pod Srbsko patřilo Kosovo a Černá Hora, ty jsou už ale samostatné a dříve byla celá tato oblast součástí Jugoslávie, která se rozpadla na samostatné republiky Srbsko, Chorvatsko, Bosnu a Hercegovinu, Černou Horu, Kosovo, Makedonii. Protéká tam Dunaj. Nejslavnějším jejich sportovcem současnosti je Novak Đoković.

Šárka, administrativní pracovnice, 54 let:

Vím, kde leží na mapě a taky mi to asociuje rozpad Chorvatska a všech těch republik okolo. Nic dalšího bych si ale nevzpomněla.

Jakub, mezinárodní obchodník, 35 let:

Byla to jedna z prioritní rozvojové spolupráce pro Česko. Válka tam byla a spojuju si to se jmény jako Karadžić, Milošević a podobně. Jde o hornatou zemi bez přístupu k moři s hlavním městem Bělehradem. Když jedu na jih Evropy, tak tudy projíždím. Leží mimo Evropskou unii, takže je tam špatná vymahatelnost práva a někdo odtud mi něco dlužil. Země se bude zaměřovat hlavně na zemědělství a průmysl extra rozvinutý nebude. No a mluvíme podobným jazykem. Vzpomněl bych si ještě na nějaké sportovce. Mezi nimi na tenisty Novaka Đokoviće nebo Jelenu Jankovićovou a mají suprové mladé fotbalisty do 21 let.

Michal, student, 23 let:

Jedná se o bývalou Jugoslávii. Přibližně před deseti lety se oddělila Černá Hora a v současné době je Srbsko kandidátskou zemí do Evropské unie.

Ivona, kadeřnice, 51 let:

Snad jen, že se jedná o bývalou Jugoslávii.

5.4 RECENZE

Sedmdesát osm dní pod bombami. Hrůzný zážitek médiím reportoval český profesor Dynamit v podobě Kosova doutnal po celou dobu jugoslávských válek v první polovině 90. let minulého století. Po vypuknutí kosovských krvavých řežeb do situace zasáhla i Severoatlantická aliance, která začala s tzv. humanitárním bombardováním. V Bělehradu tehdy pobýval i český profesor Václav Štěpánek, jenž situaci barvitě popisoval pro česká média. Ještě téhož roku vydal publikaci, kde líčí pocity Srbů, nad nimiž létají bomby.

Brožovanou knihu profesora Balkanistiky Václava Štěpánka *Zápisky z doby bombardování* o 55 stránkách vydala Společnost přátel jižních Slovanů v České republice v Brně roku 1999. V publikaci dostali prostor i další do tematiky zasvěcení odborníci. Například profesor Balkanistiky Ivan Dorovský, jenž svou kapkou do mlýna nabízí vhled do problematiky, která zásahu NATO předcházela. Zároveň se však zamýšlí i nad smyslem samotného bombardování.

V úvodní básni dostává slovo i Desanka Maksimovičová, kde charakterizuje Balkánce. O závěrečnou poezii o Balkánu se pak postaral Tome Canzov. V publikaci dal Štěpánek prostor i petičnímu dokumentu vystupujícímu proti humanitárnímu bombardování Jugoslávie podepsanému vysokoškolskými pracovníky a spisovateli. Největší prostor pak samozřejmě připadá hlavnímu autorovi, Václavu Štěpánkovi, který dílo složil z reportáží, jež během bombardování vycházely v Mladé frontě Dnes nebo byly vysílány v Českém rozhlase. Autor se nijak zásadně nezaměřuje na politické hodnocení situace, ale spíše na to, co bombardování znamenalo pro místní obyvatelstvo.

Václav Štěpánek se narodil 31. července 1959 v Brně. Od 80. let působil jako novinář v několika redakcích, kde se v 90. letech vypracoval až na šéfredaktora. Na přelomu tisíciletí Štěpánek spojil svůj život s pedagogickou činností, když začal působit na Bělehradské

univerzitě jako lektor češtiny. Tam jej mimo jiné zastihlo bombardování silami NATO. Od školního roku 2001/2002 začal pracovat v Ústavu slavistiky na Filozofické fakultě Masarykovy univerzity v Brně, kde se dnes jako docent věnuje historii, a to zejména balkánské.

Kniha měkké vazby má bílou obálku, kterou olemovává shora i zdola tenká červená linka za níž jsou několikacentimetrové modré okraje. Na čelní straně samozřejmě nalezneme název publikace, jméno autora i znak, jenž zasahuje do vykrojených modrých okrajů sešitu v horní i dolní části. Zadní strana obalu je barevně shodná s tou čelní, v tomto případě však nenese žádný znak, a není zde proto ani trojúhelníkový úkos, jako vepředu. V bílém prostoru je však umístěna tiráž psaná modrým písmem, stejně jako na titulním listu. Hřbet popsán není, kvůli zvolené sešitové vazbě.

Samotný vnitřek knihy pak je bez jakýchkoli obrázků. Jednotlivé reportáže jsou však odděleny nejen nadpisy, ale i daty, kdy v českých médiích vyšly. Publikace je rozdělena do tří hlavních oddílů. V prvním, jenž nese název „Sedmdesát osm dní pod bombami“, autor vydává reportáže z doby bombardování. V druhém s názvem „V očekávání míru“ pak zaznamenává naděje i zklamání z jednání politiků, které měly vést ke konci útoků. Ve třetí části nazvané „Mír? A co dál...“ je popisována situace po skončení náletu silami NATO.

Už po úvodních stránkách knihy je zřejmé, jaký názor na bombardování autoři publikace mají. „*Zabránila snad vojenská agrese nějaké humanitární katastrofě, a tím také etnickým čistkám?*“ zeptal se na prvních listech brožury Ivan Dorovský a rovnou čtenáři předkládá i odpověď: „*Etnické čistky dále pokračují za tichého, bezmocného přihlížení vojenských jednotek, mezinárodního společenství*“. Dorovský dále poukazuje i na symboliku v podobě stavění mostů, které spojují města, národy nebo třeba i kontinenty. V tomto případě však namísto budování a posilování spojení, Severoatlantická aliance mosty bořila.

„*Sud prachu, Evropský Orient. / Doutnák, Jablko sváru. / Tak vyvolávali kameloti po ránu, / titulky listů, / jež psávaly v minulosti o Balkánu,*“ zní část básně Tomeho Canzova, kterou Štěpánek do knihy přidal. Devadesátá léta Balkánský poloostrov po několika desetiletích pod nadvládou Josipa Broze Tita do podobně neklidného kontextu opět dostala. Po prolévání krve v Bosně a Hercegovině a Chorvatsku tak přišlo další i v Kosovu. Kosovští Albánci utočili na Srby, Srbové zase na kosovské Albánce. Západu došla trpělivost a do situace se vložil silou sobě vlastní.

„*Bombardování mne zastihlo v Bělehradě, odkud také většina reportáží pochází,*“ píše v knize Václav Štěpánek a pokračuje: „*Dlouho nezapomenu na první den nevyhlášené války, na dvacátý čtvrtý březen. Tehdy, vpodvečer, jsem poslouchal ještě nezakázané opoziční rádio B92, v němž bělehradský primátor Vojislav Mihailović upozorňoval občany na to, že*

ve městě nebude probíhat zkouška sirén. (...) O půl deváté večer se sirény rozezněly. Naskočila mi husí kůže.“ Od té chvíle tak nejen Štěpánek, ale i dalších více než milion šest set tisíc Bělehradčanů a dalších obyvatel na území Srbska a Kosova se začalo v pravidelných intervalech ukrývat.

Po následujících sedmdesát osm dní dostávala Jugoslávie pravidelnou sprchu v podobě bombových útoků na sofistikovaně vybrané cíle, které zraňovaly nejen vedení státu, ale mnohdy i samotné nevinné obyvatelstvo. To se třeba stalo, když dostaly zásah ropné rafinérie, z nichž začaly unikat nebezpečné látky a zamořovaly životní prostředí. Za cíl si NATO zvolilo i několik továren zaměřujících se na výrobu chemikálií. Jak zmiňuje docent Štěpánek, tímto útokem vlastně jednotky aliance porušily haagské konvence, které zakazují bombardování takových cílů.

I přes nebezpečnou situaci, v níž se obyvatelé Jugoslávie nacházeli, se nezhroutili. Bělehradčané nezůstávali v období náletů zalezli pouze ve skrýších, ale pořádali na náměstích koncerty a snažili se odreagovat. *„Na centrum Bělehradu útočí, protože se nemůžou dívat na ty naše koncerty, na ten náš vzdor,*“ líčí shodný názor obyvatel autor publikace. *„Clintone, přepočítal ses,*“ píše na jednom z transparentů demonstrujících, což podle Štěpánka není daleko od pravdy. V tu dobu totiž bylo ve městě tolik lidí, že se mnohými ulicemi nebylo možné ani prodat.

Kniha na svých stránkách přináší malinko odlišnější pohled, než jaký byl prezentován světovými médii. Ta přinášela názor, jenž obhajoval útočení na Jugoslávii a který mohl v lidech způsobit zášť, odpor a pokřivený pohled na celý srbský národ. To také autor připomíná, když cituje lídra srbské opozice, který při pohledu do očí generálů NATO viděl nenávist a touhu po pomstě.

Václav Štěpánek nabízí i pohled jednoho z jeho tehdejších univerzitních kolegů. Ten během rozhovoru tvrdil, že Jugoslávie nemá šanci vyhrát, hlavně když ve vedoucích pozicích srbských médií stojí lidé, kteří nebyli schopní vylepšit mediální obraz státu ani při odsunu tří set tisíc Srbů z Krajiny v roce 1995. *„Vyhrát mediální válku, to je dnes daleko těžší než vyhrát válku klasickými zbraněmi.*“

Je jisté, že během válek každá strana bude tvořit propagandistický materiál a pro běžného člověka je složité bez hlubších znalostí se v takovém chaosu odlišných zpráv orientovat. Česká republika jen několik dní před zahájením bombardování vstoupila do NATO, a tak se k nám dostávaly zprávy, které jednání aliance spíše obhajovaly. Může tak být zajímavé porovnat s odstupem času pohled Čecha, který tehdy ve městě, které se detonacemi trásl, byl a do situace jako Balkanista viděl.

Samotné dílo se čte dobře, protože je servírováno po krátkých poutavých částech přímo z centra napínavého dění. Tím, že se jedná o žurnalistické texty určené českým čtenářům, potažmo posluchačům, lze z nich jednoduše porozumět a vycítit situaci tehdejší Jugoslávie. I když je možné nalézt na několika místech drobné pravopisné chyby či tiskařské šotky, celistvost díla to nijak nenarušuje.

Na stránkách této knihy si pak také můžeme uvědomit, jaké nebezpečí lidstvu hrozí skrze mediální válku a propagandu, k níž se některé státy odhodlaly. Knihu Václava Štěpánka *Zápisky z doby bombardování* tak doporučuji každému, kdo si rád rozšiřuje mezinárodní obzor.

6 ZÁVĚR

Původní premisa, s níž jsem před začátkem analyzování zvolených médií a studování Srbska jako celku začal práci psát, se úplně nepotvrdila. Vybraná média (IROZHLAS, IHNED.cz i PL) totiž informovaly nejčastěji neutrálně. Často se však objevovaly i negativní zprávy, příspěvky s pro Srby nepříznivě vyznívajícím kontextem apod., i když to nebylo zrovna nutné. Pozitivního či spíše pozitivní textu se pak objevovalo jednoznačně nejméně.

Je zřejmé, že za mnohé negativní zprávy a publikované informace si Srbové mohou sami. Mnohdy ale nastavená agenda, použitý kontext, nebo jen zafixovaná nestabilita pocházející z věčných balkanizací a válek v nitru autora (popř. čtenáře), Srbsko vrací do minulosti a současný trend, zejména politický (tj. spíše prozápadní), je na škodu pro zkoumaný balkánský stát opomíjen. To má za následek také nevalný cestovní ruch nebo třeba i obavy z případných investic.

Jak ale uvádí v 5. kapitole této práce vědec Historického ústavu František Šístek: „V mediálním prostředí bych o ‚zášti vůči Srbům‘ nemluvil a nic takového nepociťuji. Naopak občas spíše sympatie, respektive pokud jsou tu antipatie, tak jsou zaměřeny nejen vůči Srbům, ale vůči ‚Balkáncům‘ obecně. Druhá věc jsou internetoví diskutéři, tam najdete všechny extrémy, od (rétoricky) velkých podporovatelů nejradikálnějších forem srbského nacionalismu po diskutující, kterým Srbové naopak vůbec sympatičtí nejsou a popisují je s předsudky. Většina české společnosti však k Srbsku ani Srbům, podobně jako k mnoha dalším národům a zemím, fakticky žádný vyhraněný vztah nemá a příliš je nezná.“

Já osobně jsem si téma vybral kvůli dobrým vztahům, které jsem v průběhu svého života s lidmi ze západního Balkánu navázal. To byl později také jeden z důvodů, proč jsem začal studovat Balkanistiku na Filozofické fakultě Masarykovy Univerzity, kterou jsem však nedokončil. Můj kladný vztah k oblasti mě však alespoň nyní přivedl k důkladnému prostudování této problematiky a k přesnějšímu vhledu na mediální obraz Srbska v některých českých médiích.

Закључак на српском језику (závěr v srbštině)

Претпоставла са којом сам почео писати рад, није се потпуно напунила. Поједини чешки медији (ИРОЗХЛАС, ИХНЕД.цз и Парламентарни Листу) су највише извештавали неутрално. Ипак се често догађало да су објављивали и негативну вест, која је за Србе имала негативан контекст, иако није било потребно. Позитивних информација је на крају било најмање од стране појединих медија.

Очигледно је, да је за пуно негативних вести крива сама Србија. Догодило се такође и то, да лична перцепција самог новинара (због рата или криминала) њега самог или читаоце, врати у прошлост, иако је садашњи тренд углавном политички, скроз другачији, тзн. проевропски. И то може стварати различите страхове код Чеха или западњака у глобалу.

Seznam použité literatury

ANTIĆ, Čedomir. Kratka istorija Srbije, 1804-2004. Beograd: Stubovi kulture, 2004. ISBN 8679791008.

ANTONIĆ, Slobodan. Rozkoly v postmiloševičovském Srbsku. In: Mezinárodní politika, roč. XXVIII, č. 5, Praha 2004.

BRANDES, Detlef. Exil v Londýně 1939-1943: Velká Británie a její spojenci Československo, Polsko a Jugoslávie mezi Mnichovem a Teheránem. Přeložil Marek NEKULA, přeložil Alena OPLETALOVÁ. Praha: Karolinum, 2003. ISBN 80-246-0488-4.

CABADA, Ladislav. Srbsko: K demokracii bez vyrovnání s minulostí?. In: Ladislav Cabada, a kol. Nové demokracie střední a východní Evropy: komparace politických systémů. Praha: Oeconomica, 2008. ISBN 978-80-245-1388-1.

ĆOROVIĆ, Vladimir. Istorija Srba. Bělehrad, Otvorena knjiga, 2010, ISBN 9788676741151.

DANIEL, Ondřej. Bigbít nebo turbofolk: představy migrantů z bývalé Jugoslávie. Praha: AntropoWeb, 2013. AntropoEdice. ISBN 978-80-905098-5-6.

ĐINĐIĆ, Zoran. Put Srbije u Evropu. 3. vydání. Beograd: Draslar partner, 2009. ISBN 978-86-7614-033-6.

DODER, Dusko a Louise BRANSON. Milošević: vítězný architekt války: zneklidňující portrét vzorného manžela. Praha: Práh, 2000. ISBN 80-7252-023-7.

GOATI, Vladimir. Izbori u SRJ od 1990. do 1998. Volja gradjana ili izborna manipulacija. Beograd 2001.

HERMAN, Karel, Boj evropských národů proti fašizmu v letech 1933-1945, Praha, 1988.

HLADKÝ, Ladislav. Vztahy Čechů s národy a zeměmi jihovýchodní Evropy: Relations between Czechs and the nations and countries of Southeastern Europe. Praha: Historický ústav, 2010. ISBN 978-80-7286-171-2.

HRADEČNÝ, Pavel. Dějiny Řecka. Praha, 2001.

JUREČKA, Václav. Makroekonomie. 2., aktualizované a rozšířené vydání. Praha: Grada Publishing, 2013. ISBN 978-80-247-4386-8.

PELIKÁN, Jan a Miroslav TEJCHMAN. Dějiny Jugoslávie (1918-1991). Dotisk. Praha: Karolinum, 1996. ISBN 80-7066-939-X.

PELIKÁN, Jan. Dějiny Srbska. 2., dopl. a rozš. vyd. Praha: NLN, Nakladatelství Lidové noviny, 2013. Dějiny států. ISBN 978-80-7422-217-7.

PIRJEVEC, Jože, Jugoslávie 1918–1992: vznik, vývoj a rozpad Karadjordjevicovy a Titovy Jugoslávie, Praha 2000.

RIDLEY, Jasper Godwin. Tito: životopis otce Jugoslávie. Liberec: Dialog, 1995.

RYCHLÍK, Jan. Mezi Vídní a Cařihradem. Praha: Vyšehrad, 2009. Historica (Vyšehrad). ISBN 978-80-7021-957-7.

Srbština: konverzace: [se slovníkem a gramatikou. V Brně: Lingea, 2011. ISBN 9788087471098.

STARAJEVIĆ, Veselín. Dějiny Jugoslávii. Praha, 1970.

ŠESTÁK, Miroslav ... [ET AL.]. Dějiny jihoslovanských zemí. 2. vyd. Praha: NLN, Nakladatelství Lidové noviny, 2009. ISBN 978-80-7106-375-9.

ŠEŠELJ, Vojislav. Ideologija srpskog nacionalizma. Beograd: Velika Srbija, 2002. ISBN 86-83451-22-4.

ŠMÍD, Tomáš a Vladimír VAŘURA, ed. Etnické konflikty v postkomunistickém prostoru. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury (CDK), 2007. Politologická řada. ISBN 978-80-7325-126-0.

ŠTĚPÁNEK, Václav, ed. Současné Srbsko - politika, kultura, Evropská unie: příspěvky přednesené na stejnojmenném symposiu v Brně dne 23. dubna 2007. Brno: Albert, 2007. ISBN 978-80-7326-127-6.

ŠTĚPÁNEK, Václav. Jugoslávie - Srbsko - Kosovo: kosovská otázka ve 20. století. Brno: Masarykova univerzita, 2011. Spisy Masarykovy univerzity v Brně, Filozofická fakulta, 396. ISBN 978-80-210-5476-9.

ŠTĚPÁNEK, Václav. Zápisky z doby bombardování. Přeložil Ivan DOROVSKÝ. Brno: Společnost přátel jižních Slovanů v České republice, 1999. Knihovnička poezie a prózy jižních Slovanů.

TEJCHMAN, Miroslav, Balkánský fašismus: Fašistické hnutí a organizace v zemích jihovýchodní Evropy. Praha, 1989.

TEJCHMAN, Miroslav. Boj o Balkán: balkánské státy v letech 1939-1941. Praha: Academia, 1982.

TEJCHMAN, Miroslav. Ve službách Třetí říše: Hitlerovy zahraniční jednotky. Praha: Mladá fronta, 1999. Archiv (Mladá fronta). ISBN 80-204-0785-5.

VYKOUKAL, Jiří. Východ: vznik, vývoj a rozpad sovětského bloku: 1944-1989. Praha: Libri, 2000. Historická řada (Libri). ISBN 80-85983-82-6.

E-BOOKY

ANTIĆ, Čedomir. Kratka istorija Srbije, 1804-2004. Beograd: Stubovi kulture, 2004.

БОГУНОВИЋ, Небојша. Из Српске историје: 6. Грађење Југославије на Рушевинама Србије. Smashwords Edition, 2013. ISBN 9781310163630.

ŠESTÁK, Miroslav. Dějiny jihoslovanských zemí. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 1998. Dějiny států.

PAJEVIĆ, Milan. Pridruživanje Srbije Evropskoj uniji. Beograd: ISAC Fond, 2010. ISBN 978-86-86383-13-6.

PRAŠČEVIĆ, Aleksandra. Ekonomska politika Srbije u 2018. godini. Beograd: Ekonomski fakultet u Beogradu, 2018. ISBN 978-86-403-1544-9.

ŠKOLNÍ PRÁCE

DACIĆ, Fjola. Strategická kultura Srbska, Brno, 2014. Masarykova univerzita. Fakulta sociálních studií. Magisterská práce. Vedoucí práce PhDr. Petr Suchý, Ph.D.

DÓŠOVÁ, Eva. Evropská unie a Srbsko: perspektiva mezinárodní socializace, Brno, 2010. Masarykova univerzita. Fakulta sociálních studií. Magisterská práce. Vedoucí práce doc. PhDr. Vít Hloušek, Ph.D.

DUFKOVÁ, Michaela. Chronologie bombardování Jugoslávie a postoj českého tisku, Brno, 2009. Masarykova univerzita. Filozofická fakulta. Magisterská diplomová práce. Vedoucí práce PhDr. Václav Štěpánek, Ph.D.

EKL, Ondřej. Kosovo a Srbsko – současnost a budoucnost vztahu, Brno, 2013. Masarykova univerzita. Fakulta sociálních studií. Bakalářská práce. Vedoucí práce Bc. Mgr. Vladimír Dordević.

HNATNICKÁ, Eliška. Postoj Evropské unie a jejích členských států k otázce uznání samostatného kosovského státu, Brno, 2009. Masarykova univerzita. Fakulta sociálních studií. Bakalářská práce. Vedoucí práce Mgr. Hubert Smekal, M.A., Ph.D.

HUDEČKOVÁ, Petra. Analýza kritiky mezinárodního společenství k vyhlášení nezávislosti Kosovské republiky, Brno, 2015. Masarykova univerzita. Fakulta sociálních studií. Magisterská práce. Vedoucí práce doc. PhDr. Zdeněk Kříž, Ph.D.

JIRÁŇOVÁ, Eliška. Srbsko a Srbové ve vybraných českých médiích (v období let 2012-2014), Brno, 2015. Masarykova univerzita. Filozofická fakulta. Magisterská diplomová práce. Vedoucí práce doc. PhDr. Václav Štěpánek, Ph.D.

KLEMENTOVÁ, Monika. Srovnání stability vybraných post-jugoslávských států, Brno, 2018. Masarykova univerzita. Fakulta sociálních studií. Diplomová práce. Vedoucí práce Mgr. Tomáš Šmíd, Ph.D.

KLIMEŠ, Martin: Timocká vzpoura roku 1883 v příčinách a důsledcích s přihlédnutím k soudobému česky psanému tisku. Bakalářská diplomová práce 2014. Vedoucí práce: PhDr. Václav Štěpánek, Ph.D. Ústav slavistiky FF MU Brno. s. 25.

KOBZOVÁ, Jana. Srbsko-ruské vztahy počas vojny v Juhoslávii, Brno, 2014. Masarykova univerzita. Filozofická fakulta. Bakalářská práce. Vedoucí práce PhDr. Václav Štěpánek, Ph.D.

KOBZOVÁ, Jana. Komparácia politiky regionálnej mocnosti Ruska a Európskej únie voči Srbsku, Brno, 2014. Masarykova univerzita. Fakulta sociálních studií. Magisterská diplomová práce. Vedoucí práce Mgr. Jan Osička, Ph.D.

KRČMA, Samuel. Připravenost balkánských zemí na vstup do Evropské unie, Brno, 2016. Masarykova univerzita. Ekonomicko-správní fakulta. Bakalářská práce. Vedoucí práce Ing. Jitka Doležalová, Ph.D.

KURC, Jiří. Tito a jeho partyzáni za druhé světové války, Plzeň, 2013. Bakalářská práce. Západočeská univerzita v Plzni. Fakulta filozofická. Vedoucí práce PhDr. Miroslav Šedivý.

KYVÍŘOVÁ, Lenka. Česká menšina v Srbsku – minulost, současnost, budoucnost, Brno, 2012. Masarykova univerzita. Filozofická fakulta. Bakalářská diplomová práce. Vedoucí práce doc. PhDr. Václav Štěpánek, Ph.D.

LAZAREVIĆ, Uroš. Charakteristika režimu Slobodana Miloševića v Srbsku, Praha, 2008. Univerzita Karlova v Praze. Filozofická fakulta. Diplomová práce. Vedoucí práce PhDr. Jan Bureš, Ph.D.

LEPKOVÁ, Tereza. Kvalita demokracie a předvstupní pomoc EU Srbsku a Černé Hoře v letech 2007 až 2013, Brno, 2017. Masarykova univerzita. Fakulta sociálních studií. Bakalářská práce. Vedoucí práce PhDr. Zdeněk Sychra, Ph.D.

MICHALÍK, Radek. Evropeizace Srbska a Slovinska, Brno, 2012. Masarykova univerzita. Fakulta sociálních studií. Diplomová práce. Vedoucí práce doc. PhDr. Vít Hloušek, Ph.D.

NEDOŠÍNSKÁ, Ivana. ANALÝZA VZTAHU SRBSKA K EU, Brno, 2014. Diplomová práce. Masarykova univerzita. Ekonomicko-správní fakulta. Vedoucí práce Ing. Tomáš Paleta, Ph.D.

ORIŠKO, Josef. Krize mezinárodních vztahů na Kosovu na přelomu milénia, Brno, 2013. Masarykova univerzita. Filozofická fakulta. Disertační práce. Vedoucí práce doc. PhDr. Miroslav Válka, Ph.D.

PIŠKYTLOVÁ, Eva. Srbsko v kontextu rozšíření Evropské unie a Severoatlantické aliance, Brno, 2011. Masarykova univerzita. Fakulta sociálních studií. Diplomová práce. Vedoucí práce doc. PhDr. Břetislav Dančák, Ph.D.

PITROVÁ, Pavlína. Rozpad Jugoslávie, Liberec, 2012. Technická univerzita v Liberci. Fakulta přírodovědně-humanitární a pedagogická. Bakalářská práce. Vedoucí práce Mgr. Ing. Martin Brabec, Ph.D.

SOBOTKOVÁ, Hana. Balkán mezi Evropou a Orientem, Praha, 2007. Disertační práce. Univerzita Karlova v Praze. Filozofická fakulta. Vedoucí práce Prof. PhDr. Miroslav Hroch, CSc.

STUHLÍK, Petr. Vliv vztahů Srbska a Kosova na vstup Srbska do EU, Praha, 2016. Univerzita Karlova v Praze. Fakulta sociálních věd. Bakalářská práce. Vedoucí práce Mgr. Viera Knutelská, Ph.D.

ŠEDO, Jakub. Volební systémy postkomunistických zemí, Brno, 2006. Masarykova univerzita. Fakulta sociálních studií. Disertační práce. Vedoucí práce Prof. PhDr. Maxmilián Strmiska, Ph.D.

TOMŠŮ, Zdeněk. Rozpad Socialistické federativní republiky Jugoslávie z perspektivy národnostních otázek, Brno, 2016. Masarykova univerzita. Filozofická fakulta. Bakalářská diplomová práce. Vedoucí práce doc. PhDr. Václav Štěpánek, Ph.D.

ZORBIĆ, Jan. Nejnovější vývoj srbského nacionalismu, Brno, 2014. Bakalářská diplomová práce. Masarykova univerzita. Filozofická fakulta. Vedoucí práce PhDr. Václavu Štěpánkovi, Ph.D.

ŽÁČKOVÁ, Eva. Postmiloševičovské Srbsko – vzájemné vztahy Srbska a Kosova, Plzeň, 2013. Západočeská univerzita v Plzni. Fakulta filozofická. Bakalářská práce. Vedoucí práce PhDr. Přemysl Rosůlek, Ph.D.

Elektronické zdroje

Ako Srbija stane. (Dokumentární film) Režie: Aleksandar Mandić, 2004.

AŽD Praha a. s., dostupné z: <http://azd.cz>.

B92. https://www.b92.net/info/izbori2012/vesti.php?yyyy=2012&mm=07&dd=27&nav_id=629999 [cit. 2018-07-26]

BOLJANOVIĆ, Srđan. A Sustainability Analysis of Serbia's Current Account Deficit. Economic Annals [online]. 2012, Vol. LVII, No. 195. [cit. 2014-04-27]. Dostupné z: <http://www.doiserbia.nb.rs/img/doi/0013-3264/2012/0013-32641295139B.pdf>

CIA. <https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/ri.html>

Czech Trade – dostupné z: <https://www.czechtrade.cz/czechtrade-svet/evropa-asie/srbsko>.

Časopis Českého museum, jedenáctý ročník, svazek první, vydaný v Praze roku 1837, psané P. J. ŠAFAŘÍK, P. J. O zemi jmenované Bojky.

DEKIĆ, Ivan. Transitional Priorities of Serbia in the Light of European Integration. Megatrend Review [online]. 2010, Vol. 7, No. 2, pp. 327-344. [cit. 2014-02-03]. Dostupné z:

http://content.ebscohost.com/pdf25_26/pdf/2010/B3MM/01Dec10/56671097.pdf?T=P&P=AN&K=56671097&S=R&D=bth&EbscoContent=dGJyMNLe80SeqK44xNvgOLCmr0yepZSsa24TLsWxWXS&ContentCustom er=dGJyMPGuskuvrrVQuePfgeyx44Dt6fIA

European Commission [online]. Citováno 02.07.2018. Dostupné z: http://ec.europa.eu/regional_policy/cs/funding/ipa/

FDI in Figures. In Business & Investing in Serbia [online]. [cit. 2018-05-05]. Dostupné z: <http://www.investinsrbia.biz/ieis.php>.

IDNES.cz https://zpravy.idnes.cz/belehrad-mrakodrapy-stavba-srbsko-aleksandr-vuci-belgrade-waterfront-natlak-pozemky-gax-/zahranicni.aspx?c=A180430_122154_zahranicni_kha [cit. 2018-07-27]

Imovina političara. <https://imovinapoliticara.krik.rs/display/disp1/disp.php> [cit. 2018-07-27]

Inter-parliamentary Union. SERBIA Narodna skupstina (National Assembly) - electoral system [online]. IPU [cit. 2016-07-02]. In: Wikipedia.

Invest in Serbia. In SIEPA [online]. [cit. 2014-03-27]. Dostupné z: <http://siepa.gov.rs/en/index-en/invest-inserbia/why-serbia.html>.

Leporelo. <https://leporelo.info/balkanizace>

MONDO. <http://mondo.rs/a99517/Info/Specijali/Izbori-2008/Konacni-rezultati-parlamentarnih-izbora.html> [cit. 2018-07-26]

N1. <http://rs.n1info.com/a126785/Vesti/Vucic-Srbija-ide-na-vanredne-izbore.html> [cit. 2018-07-27]

The New York Times. <https://www.nytimes.com/2018/04/29/world/europe/serbia-belgrade-waterfront-uae-aleksandar-vucic.html> [cit. 2018-07-27]

PALAIRET, Michael. The Economic Consequences of Slobodan Milošević. *Europe-Asia Studies* [online]. 2001, Vol. 53, No. 6, pp. 903-919. [cit. 2014-02-24]. Dostupné z: <http://www.jstor.org/stable/826446>

RESPEKT. Dostupné online: <https://www.respekt.cz/special/2017/dezinformace/most-na-druhy-breh> [cit. 7.8.2018].

RTS. <http://www.rts.rs/page/stories/sr/story/9/politika/1107744/sve-srpske-vlade-od-1990-do-2012.html> [cit. 2018-07-26]

<http://www.srbija.gov.rs/vesti/vest.php?id=306360>

Serbia's trade relations with foreign countries [online]. 05.05.2013 [cit. 2014-03-17]. Dostupné z: <http://voiceofserbia.org/content/serbia%E2%80%99s-trade-relations-foreign-countries>.

SLUŽBENI GLASNIK REPUBLIKE SRBIJE, 2001. broj 2 (Izveštaj o ukupnim rezultatima izbora za narodne poslanike u narodnoj skupštini Republike Srbije održanih 23. decembra 2000. godine i 10. januara 2001. godine.). In: <https://sr.wikipedia.org/> [cit. 2018-07-25]

Souhrnná teritoriální informace Srbsko, Zpracováno a aktualizováno zastupitelským úřadem ČR v Bělehradě (Srbsko) ke dni 9. 4. 2018 14:25. Dostupné z <http://www.businessinfo.cz/>

Srbija danas. <https://www.srbijadanas.com/clanak/ovo-albance-najvise-boli-svi-uspesi-vlade-srbije-u-briselskim-pregovorima-16-02-2016> [cit. 2018-07-27]

ŠTĚPÁNEK, Václav: Bomby nás vzdalují od Evropy, říká Djindjić. MFD, 12. 4. 1999.

Trading Economics, dostupné z: <https://tradingeconomics.com/> - 5.5.2018.

Transparency International. https://www.transparency.org/news/feature/corruption_perceptions_index_2017.

TÝDEN. https://www.tyden.cz/rubriky/zahranici/evropa/radeji-kosovo-nez-vstup-do-eu-prohlasil-nikolic_249175.html#.VIDTPdKG-Qk [cit. 2018-07-15]

Válka server. http://www.valka.cz/clanek_12289.html

VREME. <https://www.vreme.com/cms/view.php?id=622836> [cit. 2018-07-25]

Webové stránky srbské ambasády v Praze, dostupné z <http://prague.mfa.gov.rs/lat/index.php>

ZASTUPITELSKÝ ÚŘAD ČR V BĚLEHRADĚ. Souhrnná teritoriální informace Srbsko [cit. 2014-02-05]. Bělehrad, 2013. Dostupné z: <http://services.czechtrade.cz/pdf/sti/srbsko-2013-10-02.pdf>.

ZASTUPITELSKÝ ÚŘAD ČR V BĚLEHRADĚ. Souhrnná teritoriální informace Srbsko [cit. 2014-02-05]. Bělehrad, 2013. Dostupné z: <http://services.czechtrade.cz/pdf/sti/srbsko-2013-10-02.pdf> skrze DP: Analýza.

Seznam grafů a tabulek

- Graf 1: Výskyt příspěvků vážících se na Srbsko (1.1.2017 – 30.6.2017). s 58.
- Graf 2: Výskyt příspěvků vážících se na Srbsko (1.1.2017 – 31.12.2017). s 58.
- Graf 3: Výskyt pojmu „Srbsko“ během jednotlivých měsíců roku 2017. s 59.
- Graf 4: Témata zpracovaná serverem IROZHLAS (1.1.2017 – 30.6.2017). s 66.
- Graf 5: Témata zpracovaná serverem IHNED.cz (1.1.2017 – 30.6.2017). s 67.
- Graf 6: Témata vydaná serverem Parlamentní Listy (1.1.2017 – 30.6.2017). s 67.
- Graf 7: Rozložení témat na serveru IROZHLAS během roku 2017. s 71.
- Graf 8: Rozložení témat na serveru IHNED.cz během roku 2017. s 71.
- Graf 9: Rozložení témat na serveru IHNED.cz během roku 2017. s 73.
- Graf 10: Rozložení témat na serveru IHNED.cz během roku 2017. s 74.
- Graf 11: Rozložení témat na serveru IHNED.cz během roku 2017. s 74.
- Tabulka 1: Žurnalistické žánry v jednotlivých zkoumaných médiích. s 72.

Seznam zkratek

ANO – Politické hnutí v ČR;
ATP – Asociace tenisových profesionálů;
AVNOJ – Antifašistická rada národního osvobození Jugoslávie;
a. s. – akciová společnost;
BaH – Bosna a Hercegovina;
CEFTA – Středoevropská zóna volného obchodu;
ČRo – Český rozhlas;
ČSSD – Politická strana v ČR;
DOS – Demokratická opozice Srbska;
DS – Demokratická strana;
DSS – Demokratická strana Srbska;
EU – Evropská unie;
FDI – Přímé zahraniční investice;
FYROM – Oficiální zkratka názvu Makedonie;
HDP – Hrubý domácí produkt;
HDZ – Chorvatské demokratické společenství (politická strana v HR);
HR – Chorvatsko;
ICTY – Tribunál pro válečné zločiny v bývalé Jugoslávii;
JNA – Jugoslávská armáda;
JS – Jednotné Srbsko;
JUL – Sjedinčená levice Jugoslávie;
KFOR – Mírové mise NATO na Kosovu;
LDP – Liberálně-demokratická strana;
MMF – Mezinárodní měnový fond;
NATO – Severoatlantická aliance;
NPP – Nástroje předvstupní pomoci;
NS – Nové Srbsko;
OSN – Organizace spojených národů;
PL – Parlamentní Listy;
PS – Socialistické hnutí;
PUPS – Strana spojených srbských penzistů;
RU – Rakousko-Uhersko;
SDPS – Sociálnědemokratická strana Srbska;

SFRJ – Socialistická federativní republika Jugoslávie;
SPD (cz) – Politické hnutí v ČR;
SPS – Socialistická strana Srbska;
SRJ – Svazová republika Jugoslávie;
SRS – Srbská radikální strana;
SSSR – Svaz sovětských socialistických republik;
UNPROFOR – Mírové mise OSN v Jugoslávii;
UÇK – Kosovská osvobozenécká armáda;
USD, \$ – Americký dolar;
WB – Světová banka;
WTA – Ženská tenisová asociace;
WTO – Světová obchodní organizace.

Prohlášení o využití výsledků bakalářské práce

Prohlašuji, že

- jsem byl seznámen, že na mou bakalářskou práci se plně vztahuje zákon č. 121/2000 Sb. – autorský zákon, zejména § 35 – užití díla v rámci občanských a náboženských obřadů, v rámci školních představení a užití díla školního a § 60 – školní dílo;
- beru na vědomí, že Vysoká škola báňská – Technická univerzita Ostrava (dále jen VŠB-TUO) má právo nevýdělečně, ke své vnitřní potřebě, diplomovou (bakalářskou) práci užít (§ 35 odst. 3);
- souhlasím s tím, že bakalářská práce bude v elektronické podobě archivována v Ústřední knihovně VŠB-TUO a jeden výtisk bude uložen u vedoucího bakalářské práce. Souhlasím s tím, že bibliografické údaje o bakalářské práci budou zveřejněny v informačním systému VŠB-TUO;
- bylo sjednáno, že s VŠB-TUO, v případě zájmu z její strany, uzavřu licenční smlouvu s oprávněním užít dílo v rozsahu § 12 odst. 4 autorského zákona;
- bylo sjednáno, že užít své dílo, bakalářskou práci, nebo poskytnout licenci k jejímu využití mohu jen se souhlasem VŠB-TUO, která je oprávněna v takovém případě ode mne požadovat přiměřený příspěvek na úhradu nákladů, které byly VŠB-TUO na vytvoření díla vynaloženy (až do jejich skutečné výše).

V Ostravě dne 7. srpna 2018

.....

Filip Muroň